جلد اول

ارزش مساعی ایران در جنگ

۱۹۳۹ ــ ۱۹۴۵

بقلم
محمد ـ خان ملك (یزدی)

بهاء ۵۰ ریال

حق چاپ محفوظ

M.A.LIBRARY, A.M.U.

PE1193

بطورقطع زحماتی که ایران درراه پیروزی کشیده منظور خواهد شد ولی باید دانست که ایران باید این تقاضا راگوشزد کرده وراجع باین موضوع بیشتر بحث وصحبت نمایدو بوسیله انتشارات و تبلیغات در داخل و خارج کشور ، دنیارا آگاه سازد.

«هارولدلمب» (نویسنده معروف امریکائی
مولف کتاب‌های چنگیزخان - تیمور لنگ - عمر خیام
هجوم وحشیها)

مستشار فرهنگی
سفارت کبرای شاهنشاهی ایران
دهلی نو

بخش اول

ارزش مساعی ایران

در جنگ

بقلم

محمد ـ خان ملک (یزدی)

بازرس عالی وزارت فرهنگ

«دولتهای کشورهای متحده آمریکا واتحاد جماهیر
شوروی وممالك متحده انگلستان کمکهائی راکه ایران در
تعقیب جنك برعلیه دشمن مشترك و مخصوصاً در قسمت
تسهیل وسائل حمل ونقل مهمات از ممالك ماوراء بحار
باتحاد جماهیر شوروی بعمل آورده تصدیق دارند»

وینستون چرچیل - ژ. و. استالین - فرانکلین: د. روزولت

(از اعلامیه سه دولت راجع باستقلال وحاکمیت ارضی ایران
مورخ اول دسامبر ۱۹۴۳ – ۱۰م آذر ۱۳۲۲)

«در انگلستان تمام مردم ممنون مساعدتهای گرانبهای ایرانی در حصول پیروزی به مقصد مشترك بوده و مرهون خدمات آن در طول قرون متمادیه به پیشرفت هنرهای زیبا وقوه فکریه وادبیات ایران میباشند.»

«ایدن»

۲۴ مهرماه ۱۳۲۲

«کشور ایران تعهدات خود را نسبت بما و حکومت شوروی با کمال وفاداری انجام داده است و بنابراین مدتی است که من در این فکر بوده‌ام که مانیز باید تعهدات مربوط بخود را انجام دهیم.»

«ایدن»

۳۱ مرداد ماه ۱۳۲۴

«نه تنها دولتین شوروی و انگلستان بلکه نیروهای دولت امریکا نیز از تسهیلاتی که دولت ایران فراهم آورده بود استفاده کامل کرده‌اند و این تسهیلات ارزش فوق‌العاده‌ای از لحاظ ایجاد ارتباط با روسیه بخصوص در روزهای بحرانی جنگ داشته است»

«بوین»
(وزیر امور خارجه انگلیس)
۳۱ مرداد ۱۳۲٤

«هرگز نباید مساعدت‌های ذیقیمت دولت و ملت ایران را در راه پیروزی فراموش کرد»

«ژرژ بیدو»
(وزیر امور خارجه فرانسه)
۲۲ اردیبهشت ۱۳۲٤

« ایران بادادن نفت‌وتأمین راه حمل ونقل ومهمات به‌مقصد روسیه به پیشرفت کار متفقین کمک حیاتی نموده است.»

«سرموریس پترسن»
(معاون وزارت امورخارجه انگلیس)

۲۱ خرداد ۱۳۲۲

« من مخصوصاً میگویم: سهم ایران از تمام ملل جهان در این جنگ برای آزادی بیشتر خواهد بود»

« هودسن »
رئیس کل تبلیغات و اطلاعات آمریکا
(درخاور میانه و در زمان جنگ)

«باید تصدیق کنیم که ایران جاویدان در این جنگ مقدس که برعلیه جنگ وبرای تأمین صلح است سهم بزرگی داشته است.»

«دریفوس»
(سفیر کبیر سابق امریکا در ایران)
آذر ماه ۱۳۲۲

دنباله مطالب فوق را در فصل « مساعی ایران از نظر بیگانگان» مطالعه فرمائید.

برای اینکه قاطبه ملت ایران از ارزش حقیقی زحمات وفداکاریهای خود در راه تأمین آزادی جهان بخوبی آگاه گردند .

برای اینکه متفقین ما مساعی گرانبهای ایران را که همیشه مورد تصدیق وتأیید آنها بوده است بفراموشی نسپرند وبا اجرای تعهدات خود نسبت باین کشور جزئی از رنجهای مردم ایران را تسکین بدهند .

برای اینکه نسلهای آینده ایران از مشقات وصدمات وارده باجداد خود در این عصر پر آشوب با خبر گردند ، مبادرت به‌تدوین این کتاب وچاپ و نشر آن گردید ، امید است که این خدمت ناقابل مورد پسند و قبول هم میهنان عزیز واقع شود .

محمد – خان ملک (یزدی)

تهران بتاریخ دیماه ۱۳۲٤

نگارنده اعتراف دارد که عشری از عظمت موضوع تشریح نشده است ولیکن امیدوار باین افتخار بزرگ هستم که **ارواح بزرگ شهدای راه آزادی و استقلال ایران** از این هدیه ناقابل خرسند و راضی گردند.

این پیامی است که بدینوسیله ازجانب یك ملت ستمدیده و فداکار برای **مجمع ملل متفق و سران دولتهای بزرگ** فرستاده میشود.

مطالب زیر را دراین کتاب مطالعه فرمائید :

بخش اول

ارزش مساعی ایران درجنگ

صفحه

قسمت اول ـ دنیای متشنج ۱
مقدمه فصل وتشریح اوضاع جهان — اثر خبط عظیم نازیها در دنیا وایران

قسمت دوم — اتحاد سه جامعه بزرگ ۵
پیشروی سریع آلمانها درخاك شوروی وجریان جنگ قبل از سوم شهریور — مسئله کمك بشوروی قبل از ورود متفقین بایران — پیمان دورقیب یامقدمه هجوم اجباری بایران معامله شوروی وآمریکا پیش ازاشغال ایران

قسمت سوم — معمای حمل ونقل ۱۱
مقدمه فصل — کدامیك ؟ ولادیوستك ، مورمانسك ، ارکانگلسك، ترکیه، هیچکدام ؟ ! فقط ایران ! ؟
راه ایران ومختصات ومزایای آن :راه ایران ازلحاظ مسافت، راه ایران در چهار فصل، راه ایران از لحاظ امنیت، راه ایران ازلحاظ آمادگی، راه ایران ازلحاظ تثبیت واتصال جبهه خاور میانه

قسمت چهارم — جنگ اعصاب ۲۴
مقدمه فصل — تاخیر شکست وپیروزی — مبارزه با قصه ستون پنجم درایران (۱) — رضاشاه وستون پنجم — روابط رضاشاه بادول : بریتانیا، شوروی، آلمان — خطر آشکار وآثار هجوم

قسمت پنجم — ایران درحال دفاع ۴۵
لحظه ای که شاه اعلام خطر میکندو ملت بیدار میشود بامدادسوم شهریور ۱۳۲۰ — مفادیادداشت دولتین شوروی وانگلیس بدولت ایران دربامداد سوم شهریور ۱۳۲۰ — مفاد یادداشت دولت شوروی بدولت ایران در روز سوم شهریور ۱۳۲۰ بسفیرکبیر ایران درمسکو — عقیده رضا شاه درباره سوم شهریور — جنگ برای حفظ شرافت — اعلامیه دولت — علل استعفای کابینه منصور — کابینه فروغی ارزش یك امریه ایران درجنگ

قسمت ششم — در راه صلح ۶۴

مقدمه فصل — اعلامیه دولت — نامه دولت ایران بسفیر کبیر شورری و انگلیس در ششم شهریور ۱۳۲۰ — یاد داشت دولتین شوروی و انگلیس بدولت ایران درهشتم شهریور ۱۳۲۰ - پاسخ دولت ایران بیادداشت دولتین شوروی و انگلیس ودریافت پاسخ آنها - عقیده مجلس ایران در باره سوم شهریور

قسمت هفتم — چند حادثه مهم و تاریخی از شهریور ۱۳۲۰ ۹۱

وقایع داخلی — وقایع خارجی مربوط بایران

قسمت هشتم — ایران متفق ۱۰۱

مقدمه فصل — تلاش دولت ایران در راه انعقاد پیمان سه گانه پیمان اتحاد و ضمایم آن — عقیده استالین و چرچیل و روزولت در باره پیمان — منشور اتلانتیك — انعکاس خبر پیمان سه گانه در دنیا — قرار داد های مالی ایران با روسیه و آمریکا و انگلیس

قسمت نهم — دو گام دیگر بسوی اتفاق . . . ۱۱۷

مقدمه فصل — اعلان جنگ ایران با آلمان و عقاید دولتهای متفق راجع باعلان جنگ ایران و آلمان — اعلامیه دولت - اعلامیه ملل متحده — اعلان جنگ ایران بژاپن

قسمت دهم — کنفرانس تهران ۱۲۹

مقدمه فصل — جریان ورود سران سه کشور بایران — اعلامیه انجمن تهران — نمونه ای از نتایج کنفرانس تهران — عقیده استالین راجع بکنفرانس تهران

قسمت یازدهم — مساعی ایران از نظر بیگانگان . . ۱۳۸

مقدمه فصل — اعلامیه سه دولت راجع بایران — عقاید سر ریدر بولارد، دریفوس، ماکسیموف سفرای کبار انگلیس آمریکا، شوروی راجع باین اعلامیه — عقیده آقایان ایدن بوین و برنس درباره مساعی ایران — تقدیر آقای ژرژ بیدو وزیر امور خارجه فرانسه ازملت ایران — اهمیت سوق‌الجیشی و نفت ایران از نظر ستاد ارتش آمریکا — اعلامیه ارتش انگلیس درباره مساعی ایران — عقیده آقای هارولد لمب راجع بزحمات ایران — نظریه آقای هودسن وزیر تبلیغات آمریکا درخاور میانه راجع بخدمات ایران — عقیده سر موریس پترسن معاون وزارت امور خارجه انگلیس در بارهٔ مساعی ایران — رادیوی مسکو و مساعی ایران — عقیده آقای سفیر کبیر دولت شوروی راجع بمساعی ایران — نظریه یك سرهنگ ارتش سرخ درباره درجه فداکاری ایران

بخش سوم

کمکهای ایران درجنگ

صفحه

فهرست کمکهای ایران درجنگ . . ۱۵۸

سمت اول — راه ایران یا شاهراه نجات . . ۱۵۹

یك صفحه نمونه ازخدمات وخسارات راه‌آهن ایران — راه آهن ایران یا شاهکار صنعت — وضع خط شمال — وضع خط جنوب — تونلها — روسازی — سرعت سیر قطار ها: سرعت سیر خط شمال — سرعت سیر خط جنوب — بنادر راه آهن : بندر شاه — بندر شاهپور — عمارات راه‌آهن هزینه راه آهن — خدمات وخسارات راه آهن — ظرفیت حمل و نقل راه‌آهن ایران — شماره لکوموتیو مورد استفاده راه آهن ایران — شماره واگنهای مورد استفاده راه‌آهن ایران — شماره کارمند وکارگر ایرانی در بنگاه راه آهن ایران — دهشاهی کرایه حمل و نقل درمقابل هر تن کیلو متر (۱) — طلب وخسارت راه‌آهن ایران — مجموع کالای حمل شده بوسیله راه‌آهن (پایان جلد اول)

بخش اول ــ قسمت اول

دنیای متشنج

تا قبل از اینکه آلمان بروسیه حمله نماید یک نوع ترس و وحشت بیمانندی عالم دمکراسی را فرا گرفته بود ، آثار این بیم وهراس در کشور انگلستان بیش از ممالك دیگر نظیر امریکا هویدا و آشکار میگردید ، هر کس بجریان سیاست واوضاع عمومی دنیا اندکی آشنائی داشت بخوبی حس میکرد که باوجود فقدان نیروی دفاعی و آماده نبودن امپراطوری بریتانیا بجنگ چه نوع خطر مدهش و هولناکی موجودیت این ملت کهنسال را تهدید ومرگ یافنای قریب الوقوعی را در برابر چشم آنها مجسم نموده است .

دراروپا بجز روسیه کشور دیگری که بتواند در مقابل آلمانها کوچکترین جنبش و مقاومتی بنماید وجود نداشت ، زیرا در مدت کوتاهی دوازده کشور اروپائی : (اطریش ، چکوسلواکی ، لهستان ، دانمارك ، نروژ ، مجارستان ، رومانی ، فرانسه ، یوگوسلاوی ، یونان ، هلند ، بلژیك) طعمه ماشین جنگی مهیب آلمان گردیده وازپا در افتاده بودند .

کشور نیرومند فرانسه که جزء دشمنان قوی پنجه ودرجه اول آلمان بشمار میرفت باوجود نزدیك بودن بانگلستان واستفاده از کمك های دائمی متفق خود بفاصله چند هفته مغلوب وناتوان شده بود وهمچنین کلیه سواحل دریای شمال ودریای مانش و اقیانوس اطلس وتقریباً تمام سواحل دریای مدیترانه درتصرف نیروی آلمان درآمده ومورد حفاظت وحراست آنها قرار گرفته بود .

دشمنان رسمی نازیها در آنزمان منحصر بانگلستان واوضاع واحوال هم بخوبی نشان میداد که این کشور بتنهائی توانائی حمله ور شدن بخاك اروپا و مقابله شدن با آلمان را ندارد .

☆☆☆

آلمانها بادردست داشتن ابتکار کامل عملیات جنگی ، بسهولت قادر بر آن بودند که بایك حرکت سوق الجیشی قوای عظیم جنگی خود را مانند سیل در

روی زمین بحرکت در آورده و طعمه جدیدی را بخورد ماشین جنگی خویش بدهند.

درآنزمان تنها تسلط برملتها و آقائی بردنیا، آرزوی اصلی و هدف اساسی افسران پروس وپیشوای آلمان بشمار میرفت وبرای رسیدن بدین منظور بزرك وعالی قدمهای سریعی باموفقیت تمام نیز پیموده شده ولازم بود که بانقشه صحیح ودقیقی سایر دشمنان را بتدریج منکوب گردانید. هیتلر بخوبی میدانست که سرسختترین دشمن آلمان انگلیس وشکست این ملت دوراندیش وبردبار هم کار آسانی نخواهد بود.

گرچه ضعف نیروی نظامی بریتانیادرآن هنگام نمودار بود، ولی دوموضوع مهم همیشه هیتلر را از قصد حمله بانگلستان بازمیداشت بهمین دلیل مایل بود که بطریق تزویر وتبلیغات موقتا ملت انگلیس واهالی امریکائی را با خود همراه ساخته تاپس از آمادگی تمام واطمینان قطعی به پیروزی برجزایر بریتانیای کبیر حملهور شود.

بااینحال انتظار حمله بانگلستان از سال بماه وبه روز و حتی بساعت نزدیك شده عوامل حساسی ازقبیل فقدان نیروی هوائی وزمینی ووسایل ضد هوائی وغیره این حالت انتظار راباحتضار تبدیل کرده بود.

منتهی اقبال ویا توجه الهی به حیات آزادی مردم جهان اینطور اقتضا داشت که دشمن نیرومند از این ضعف داخلی اطلاع کافی نداشته باشد وبلکه رعب نیروی عظیم دریائی ومقاومت دلیرانه و بی سابقه عده قلیلی از خلبانان شجاع انگلیس توجه هیتلر را از سمت باختر بخاور منحرف و خطر را از پیش پای دشمن برای مدتی بسمت خود دور سازد !!

اثر خبط عظیم نازیها در دنیا و ایران

هیتلر برای رهائی از این وضع وبرای اینکه ماشین جنگی او زنك نزند واز حیث تراکم متلاشی وپاره نگردد مقدمات حمله بروسیه را فراهم نمودو از اینراه بعقیده شماره کثیری از کارشناسان جنگی و سیاستمداران وارد، بزرگترین خبط واشتباه را مرتکب گردید.

نازیها عقیده داشتند که بدینوسیله خواهند توانست باشکست روسیه شوروی منبع عظیمی از ثروت را بچنك آورده واین دشمن تاریخی رابامرام

قسمت اول

ومسلك نوینش مضمحل ونابود نمایند ، دشمنی که دارای تقریبا دویست میلیون جمعیت کارگر ودهقان وصاحب زمین های وسیع زراعتی و منابع سرشار زیرزمینی میباشد.

هیتلر گمان داشت باشکست روسیه مسلك كمونیسم را که نکته مقابل سرمایه‌داری است ریشه کن خواهد ساخت وبا این ترتیب محبوبیتی در بین ممالك دمكراسی بدست میآورد ورهبران وزمامداران انگلیس وامریکارا خودبخود مجبور به تسلیم می گرداند!!

هیتلر خیال میکرد هرگاه روسیه مجبور بهمبارزه باآلمان گردد هرگز حاضر نخواهد گردید ازلحاظ اختلافات شدید مرامی واقتصادی وسیاسی که با ملل دموکراسی دارد باآنها کنار آمده و از کمك بیكران آنها بر خوردار گردد!

هیتلر یا از روی رعب یابعلل دیگری چون خودرا شناگر قابلی برای عبور ازدریای مانش ندید درفکر طعمه سهلتری که روسیه شوروی باشد(!) افتاد و یك جهنم واقعی که بشر تاکنون نظیر آن‌را ندیده است بین دو دریای سیاه وسفیدایجاد نمود.

هیتلر کار جبهه باختر اروپا را تقریباتمام شده میدانست ویا اقلا اطمینان قطعی (!) پیدا کرده بود که تایك الی دوسال انگلیس وآمریکا نخواهند توانست متفقا خودرا آماده جنك با آلمان بنمایند واو بااطلاعاتی که‌از وضع داخلی روسیه شوروی بدست آورده بود گمان کرد قادراست درظرف مدت کوتاهی که‌ازچند ماه تجاوز نخواهد نمود کار روسیه رایکسره کرده وسپس باآسودگی خاطر بسروقت انگلیس برود!

آن بود اصول علائل حمله برق‌آسا وناگهانی هیتلر بخاك اتحادجماهیر شوروی که در ساعت ٤ بامداد روز یکشنبه ۲۲ ژوئن ۱۹٤۱ بوقوع پیوست.

این حمله از طرف چرچیل نخست وزیر انگلیس قبلا مانند سایر حملات ناگهانی آلمان پیش‌بینی وباطلاع زمامداران شوروی نیز رسیده بود ، منتهی برای اینکه مبادا کوچکترین بهانه‌ای از طرف استالین به‌هیتلر راجع به‌نقض پیمان عدم تعرض جدی که بین آنها برقرار بود داده شود ، زمامداران شوروی بطریقی نسبت باین اطلاعات عکس‌العمل نشان دادند که گوئی چنین موضوع مهمی هرگز باوجود این پیمان عدم تعرض صورت عمل بخود نخواهد گرفت . روسیه حتی برای اینکه بتواند قبل از فرا رسیدن این حمله تدارکات دفاعی کامل راحاضر

روی زمین بحرکت در آورده و طعمه جدیدی را بخورد ماشین جنگی خویش بدهند.

در آنزمان تنها تسلط برملتها و آقائی بردنیا ، آرزوی اصلی و هدف اساسی افسران پروس وپیشوای آلمان بشمار میرفت وبرای رسیدن بدین منظور بزرگ وعالی قدمهای سریعی باموفقیت تمام نیز پیموده شده ولازم بود که بانقشه صحیح ودقیقی سایر دشمنان را بتدریج منکوب گردانید. هیتلر بخوبی میدانست که سرسختترین دشمن آلمان انگلیس وشکست این ملت دوراندیش وبردبار هم کار آسانی نخواهد بود.

گرچه ضعف نیروی نظامی بریتانیا در آن هنگام نمودار بود، ولی دو موضوع مهم همیشه هیتلر را از قصد حمله به انگلستان بازمیداشت بهمین دلیل مایل بود که بطریق تزویر وتبلیغات موقتا ملت انگلیس واهالی امریکائی را با خود همراه ساخته تا پس از آمادگی تمام واطمینان قطعی به پیروزی برجزایر بریتانیای کبیر حمله‌ور شود.

بااینحال انتظار حمله بانگلستان از سال بماه و به روز و حتی بساعت نزدیک شده عوامل حساسی ازقبیل فقدان نیروی هوائی وزمینی ووسایل ضد هوائی وغیره این حالت انتظار راباحتضار تبدیل کرده بود.

منتهی اقبال ویا توجه الهی به حیات آزادی مردم جهان

اینطور اقتضا داشت که دشمن نیرومند از این ضعف داخلی اطلاع کافی نداشته باشد وبلکه رعب نیروی عظیم دریائی ومقاومت دلیرانه و بی‌سابقه عده قلیلی از خلبانان شجاع انگلیس توجه هیتلر را از سمت باختر بخاور منحرف و خطر را از پیش پای دشمن برای مدتی بسمت خود دور سازد ؟!

اثر خبط عظیم نازیها در دنیا و ایران

هیتلر برای رهائی از این وضع وبرای اینکه ماشین جنگی او زنگ نزند واز حیث تراکم متلاشی وپاره نگردد مقدمات حمله بروسیه را فراهم نمود و از اینراه بعقیده شماره کثیری از کارشناسان جنگی و سیاستمداران وارد، بزرگترین خبط واشتباه را مرتکب گردید.

نازیها عقیده داشتند که بدینوسیله خواهند توانست باشکست روسیه شوروی منبع عظیمی از ثروت را بچنگ آورده واین دشمن تاریخی وابامرام

قسمت اول

ومسلك نوینش مضمحل ونابود نمایند ، دشمنی که دارای تقریبا دویست میلیون جمعیت کارگر ودهقان وصاحب زمین های وسیع زراعتی و منابع سرشار زیر زمینی میباشد.

هیتلر گمان داشت باشکست روسیه مسلك کمونیسم را که نکته مقابل سرمایه داری است ریشه کن خواهد ساخت وبا این ترتیب محبوبیتی در بین ممالك دمکراسی بدست میآورد ورهبران وزمامداران انگلیس وامریکارا خودبخود مجبور به تسلیم می گرداند .!!

هیتلر خیال میکرد هرگاه روسیه مجبور بمبارزه باآلمان گردد هرگز حاضر نخواهد گردید ازلحاظ اختلافات شدید مرامی واقتصادی وسیاسی که با ملل دموکراسی دارد باآنها کنار آمده و از کمك بیکران آنها بر خوردار گردد !

هیتلر یا از روی رعب یاعلل دیگری چون خودرا شناگر قابلی برای عبوراز دریای مانش ندید درفکر طعمه سهلتری که روسیه شوروی باشد(!) افتاد و یك جهنم واقعی که بشر تاکنون نظیر آن را ندیده است بین دو دریای سیاه وسفید ایجاد نمود.

هیتلر کار جبهه باختر اروپا را تقریباتمام شده میدانست و یا اقلا اطمینان قطعی (!) پیدا کرده بود که تایك الی دوسال انگلیس وآمریکا نخواهند توانست متفقا خودرا آماده جنك با آلمان نمایند واو بااطلاعاتی که از وضع داخلی روسیه شوروی بدست آورده بود گمان کرد قادراست درظرف مدت کوتاهی که ازچند ماه تجاوز نخواهد نمود کار روسیه رایکسره کرده وسپس باآسودگی خاطر بسروقت انگلیس برود!

آن بود اصول هلاکل حمله برق آسا وناگهانی هیتلر بخاك اتحاد جماهیر شوروی که در ساعت ٤ بامداد روز یکشنبه ۲۲ ژوئن ۱۹٤۱ بوقوع پیوست.

این حمله از طرف چرچیل نخست وزیر انگلیس قبلا مانند سایر حملات ناگهانی آلمان پیش بینی وباطلاع زمامداران شوروی نیز رسیده بود ، منتهی برای اینکه مبادا کوچکترین بهانه ای از طرف استالین به هیتلر راجع به نقض پیمان عدم تعرض جدی که بین آنها برقرار بود داده شود ، زمامداران شوروی بطریقی نسبت باین اطلاعات عکس العمل نشان دادند که گوئی چنین موضوع مهمی هرگز باوجود این پیمان عدم تعرض صورت عمل بخود نخواهد گرفت . روسیه حتی برای اینکه بتواند قبل از فرا رسیدن این حمله تدارکات دفاعی کامل راحاضر

وآماده نماید سعی می‌نمود که حمله آلمان را باادامه دوستی و اجرای مقررات پیمان مزبور بتاخیراندازد.

با وجود این که در عرض یکهفته بیش از ۳۰۰ دفعه هواپیماهای آلمان بمنظور اکتشاف از سرحدات روسیه تجاوز کرده واز اوضاع نظامی واستحکامات مرزی این کشور عکس برداری نموده بودند ازطرف روسیه نسبت باین امر مهم بطریق رسمی اعتراضی بعمل نیامد وچندان نگرانی واضطراب هم بروز داده نشد، زیرا دولت شوروی مایل بود موضوع جدی تلقی نشود وهیتلر برسر خشم نیاید.

با تمام این اوضاع واحوال آلمان نازی بدست خود گور خویش را کند وبروسیه شوروی حمله‌ور گردید!

این حمله باندازه‌ای در سرنوشت جنك تاثیر داشت که درهمان زمان برخی از مطلعین وارد وتیزهوش پیش‌بینی کردند که: « جنك بمرحله قطعی خود رسیده است » منتهی نه بنفع آلمان بلکه بنفع متفقین.

تاریخ ۲۲ ژوئن ۱۹٤۱ اهمیت زیادی برای افراد بشر وتاریخ دنیا خواهد داشت، زیرا سرنوشت جنك سهمگین بین‌المللی دوم و سرنوشت کشورهای انگلیس وامریکا وفرانسه وآلمان وروسیه و هم چنین سرنوشت زندگی یك میلیارد ازسکنه آسیا بطوریقین برای مدتها تعیین گردید و بعلاوه این تاریخ چه مستقیم وچه غیر مستقیم در زندگی بسیاری از ملل مخصوصا **دردرجه اول میهن ما ایران** اثر نافذ وعمیقی نموده وتغییرات شگرفی در حیات اجتماعی وسیاسی واقتصادی آنها داده است که سالهای سال اجباراً باید از نتایج خوب وبد آن برخوردار گردند.

بخش اول- قسمت دوم

اتحاد سه جامعه بزرك

۱ — پیشروی سریع آلمان در خاك شوروی و جریان جنك قبل از سوم شهریور

شوالیه های آلمان در قرون وسطی بر شمال غربی روسیه تسلط یافتند ولی بدست «الکساندر نوسکی» مغلوب ورانده شدند.

ناپلئون با آرتشی مرکب از ۶۰۰ر۰۰۰ بروسیه حمله‌ور گردید و از این عده تنها چند هزار تن نجات یافتند.

در سال ۱۹۱۸ مجدداً آلمانها کوشیدند که بر اوکرانی تسلط یابند، لیکن اغلب سربازان مهاجم عاقبت الامر در استپ‌های اوکرانی جان سپردند و آرزوی تسلط بر روسیه را برای نازیها باقی گذاشتند.

اما هیتلر و قوای عظیمش:

قطعی است که بیشتر موانع و مشکلات جنك های گذشته با پیشرفت تمدن و صنعت بکلی از بین رفته بود و از طرف دیگر هیتلر ساعی بود که با مطالعه دقیق تاریخ خطا های ناپلئون را مرتکب نگردد و بهمین طریق نیز عمل نمود، هنگامیکه حمله آلمانها شروع گردید قوای آنها در حدود ۱۷۰ لشکر مجهز و از آن روسیه ۹۰ لشکر پیاده نظام و ۳۰ لشکر سواره نظام با ۵۰ تیپ ارابه جنگی که شامل ۹۰۰۰ ارابه جنگی بود تشکیل میگردید ولی بعداً با قوای احتیاط که طرفین در پشت جبهه حاضر داشتند نیروی آلمان به ۲۵۰ لشکر مجهز و قوای روسیه را به ۲۷۰ لشکر حدس و تخمین میزنند بطوری که مجموع قوای طرفین از حیث نفر نظامی به ۱۰ میلیون تن میرسید.

آرتش آلمان در این نبرد مهاجم بود، مهاجمی مغرور و سرمست از باده پیروزی

های پی درپی در اروپا ، صاحب لشکرهای موتوریزه و مکانیزه مجهز ومجرب. در مقابل آنها ارتش «نیمه غافلگیر» وخاک پهناور و بیکران روسیه ، دولت اتحاد جماهیر شوروی در حقیقت ده تا پانزده ملیون سرباز دراختیار داشت وحتی میتوان گفت که برای تمام این سربازان اسلحه و سازو برگ آماده کرده بود ، ولی همان طوری که بعداً بشرح آن خواهیم پرداخت در درجه اول خواربار وسپس مهمات و ساز و برگ این توده ها فقط کفاف چند ماه جنگ با آلمان را بیشتر نداشت و همین موضوع یکی از نقاط ضعف بزرگ و کمرشکن آرتش روسیه بشمار میرفت، دولت شوروی فاقد سازمان عملیات تهیه خواروبار و لوازم بود واین وظیفه مهم را پس از اشغال ایران انجمن نمایندگان عالی انگلیس وآمریکا وشوروی بعهده گرفته و انجام دادند.

در هر صورت سرعت حمله و سازو برگ کامل و تجربه کافی و بالاخره روحیه عالی سپاهیان مهاجم باعث آن شدند که سپاهیان نیمه غافلگیر شوروی یا شکست خورده یا بسرعت عقب نشینی نمایند ، درعوض تا مقدور بود موانعی زیاد در سر راه پیشرفت آلمانها ایجاد کرده و بموقع خود نیز گاهی بدفاع شدیدی دست میزدند.

در همان دوهفته اول جنگ در جبهه بطول ۲۰۰۰ کیلو متر قریب سی لشگر روسیه متلاشی و نابودگردیدند . سرعت حمله قوای آلمان بحدی بود که در طرف مدت ۲۰ روز ۵۳۰ کیلومتر پیشرفت نموده و مقدار وسیعی ازخاک اتحاد جماهیر شوروی را اشغال کرده بودند .

و ضمنا پس از شش هفته جنگ تلفات وخسارات روس ها بتقریب عبارت بود از :

یک ملیون اسیر ۱۲،۰۰۰ ارابه ۱۰،۰۰۰ توپ و ۹،۰۰۰ هواپیما ضربات سهمگین و پیشرفت شگفت انگیز آلمان ها درروسیه درجه بیم و هراس را در انگلستان بحد اعلا رسانیده بود زیرا در حقیقت هر اندازه آلمان در جبهه خاور سریعتر پیشرفت مینمود ، خودرا آماده تر وتواناتر برای درهم شکستن قطعی اصول دموکراسی دردنیا میساخت .

قسمت دوم

۳ - مسئله کمك بشوروی
قبل ازورود متفقین بایران

مسلما برای خلاصی ازهر بحران شدید ، استقامت و بردباری زمامداران مسئول شرط اساسی و غیر قابل تردیداست خوشبختانه باید تصدیق کرد که پیشوایان ملل متخاصم یعنی چرچیل و استالین هردو ازآن برخوردار بودند. ایمان واعتمادراسخ این دومرد بزرگ نسبت به نجات کشور هایشان ازشر نازیها بوجهی آشکار و روشن بود که برای مردم انگلیس و روس پشت گرمی پر ارزشی بشمار میرفت .

اما امر مهم و قابل توجهی که در آنزمان تمام توجه مراکز صنعتی و اقتصادی انگلیس و آمریکا رابخود جلب کرده وبرای نجات روسیه وجلوگیری ازپیشرفت نازیها امری ضروری وفوتی محسوب میگردید ، **مسئله کمك به شوروی وتقویت فوری قوای این کشور بود .**

درهمان ماههای اول جنگ کلیه کارخانجات اسلحه سازی و غیره که در باختر روسیه قرار داشتند یکی پس ازدیگری یابدست دشمن افتاد ویابدست خود روسها نابود میگردید وبندرت شماره محدودی ازاین کارخانجات بازحمت فراوان بخاور انتقال ودردل کوههای اورال جای می گرفت وبعلاوه مقدار معتنابهی از اسلحه ومهمات وزمینهای حاصلخیز و ملیونها نفر کارگر وزارع ازچنگ روسها بدر رفته بود وهیچگونه امیدی هم برای نگاهداری بقیه قوای احتیاط وذخیره اتحاد جماهیر شوروی تصور نمی رفت . تمام دنیا شکست کشور عظیم شوروی را قطعی وحتی میدانستند دردنیای دموکراسی هم بیش ازپیش وخامت واضطراب مشاهده می گردید وهمه ملتهای آزادیخواه جهان ازعاقبت امر که منجر به پیروزی آلمان درروسیه و بالنتیجه پیروزی اوبردنیا میگردید نگران بودند خدا میداند که **در آن هنگام چه آشوبی در دل زمامداران دمکراسی و پیروان مسلك کمونیسم برپاشده بود ، روسیه بیش از انگلیس و انگلیس بیش از روسیه دراضطراب وهیجان بیسابقه میزیستند .**

برای همین تشویش خاطر بود که **چرچیل فریاد زد** : ما باتمام قوای خود آماده کمك بشوروی هستیم ، مایحتاج شوروی هر آنچه باشد ما حاضریم که ازمواد مورد احتیاج وضروری زندگی خود بکاهیم وبسرعت بروسیه برسانیم

اتحاد سه جامعه بزرك

مابمسلك ومرام کاری نداریم زیرا کمونیستی هراندازه‌نامطلوب‌باشدمرام‌هیتلر ونازی‌ها بمراتب از آن‌بدتر وخشن‌تر است •

برای‌همین‌موضوع بود که چرچیل ضمن نطق‌های آتشین خودبایکنوع عجزو لابه مستتری ملت‌انگلیس رابرحذر میدارد که‌اظهار خوشبینی نسبت به بروز جنك آلمان‌و شوروی ودورشدن خطر ازجزایر بریتانیاخود داری‌نماید وضمنا بطور مکرر درخواست میکند که‌از آن‌بس‌سعی خودرا دوچندان‌نموده وهم‌برای‌انگلیس‌وهم برای روسیه‌مواد خواربار ومهمات‌فراهم‌نمایند •

برای همین‌رعب یعنی‌تسلط آلمان برروسیه و بالنتیجه محو شدن آزادی درجهان بود که **روزولت میگوید** : خطر بالای سرآمریکاست ، و بقای انگستان برای ادامه آزادی آمریکا نهایت لزوم‌را دارد وبهمین دلیل ما باید جداًبشوروی کمك نمائیم‌تاانگلستان رازنابودی نجات دهیم ، روزولت‌باحرارت عجیبی اضافه میکند:ملت آمریکا باید صریحا بداند که‌بنای اظهار نامه استقلال آمریکا که درسال**۱۷۷۶** استوار گردیده است واز روی آن تا کنون روح آزادی خواهی بشر پیروز بوده مورد تهدید قرار گرفته است و آن بنا این است که :

« دولت موظف است اقتدارات خود را ازملت بگیرد وبا رضایت آنها بموردا جرا بگذارد »

برای همین موضوع‌بود که‌استالین درنطق انقلاب اکتبر خویش درسال ۱۹٤۱ فریاد زد : ماهرآنچه‌را که لازمه اولیه جنك‌امروزی استدر حال‌حاضر فاقدیم و آن‌تانك وهواپیماست زیرا دشمن‌چندین برابر ماازآن برخوردار است وضمنا کارخانجات ماباوجودیکه شب و روز کارمیکنند بازدشمن ازاین حیث‌ازما جلوتر و آماده‌تر است •

« مائیسکی » سفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی در لندن در برابر رادیو اظهار میدارد :

« زبان حال‌ما باید این باشد که تانك بدهید ، بیشتر بدهید ، هرچه میتوانید بیشتر بدهید »

شرح‌فوق یکقسمت از اظهارات و مکنونات قلبی زمامداران و رجال بر جسته سه‌جامعه بزرك بشری بود که‌برای نمونه ویاد آوری اوضاع و احوال آن زمان بذکرش پرداختیم •منتهی تمام‌این گفتار ها باین نتیجه میرسید که هرگاه مردم امریکا وانگلیس نجاب خویش راطالبند باید در راه فراهم کردن کمك

بشوروی بیش از پیش فعالیت بخرج دهند و باید انصاف داد که این دو ملت نیز بسهم خود و بموقع فداکاری لازم‌را در این‌مورد بخوبی نشان دادند و قسمت مهمی از نتیجه زحمات خودرا پیوسته از راه ایران و بکمك ایران بدست روسها رسانیدند و عاقبت هم از مهلکه عظیمی خلاصی یافتند.

۳ـ پیمان دو رقیب

یا مقدمه هجوم اجباری بایران

از همان اوایل جنك آلمان و شوروی و موضوع کمك بشوروی کاملا پیش بینی میگردید و برای اینکه دولت انگلیس از احتیاجات ضروری شوروی بخوبی آگاه گردد و همچنین برای آنکه از جریان تحویل و تحول و راه دریافت این کمکها و هر گونه مسائل دیگریکه راجع بارسال مهمات و مواد خواربار در پیش خواهد آمد توافق کامل بین طرفین حاصل گردد، ازاینرو در تاریخ ۲۷ ژوئن ۱۹٤۱ یعنی ٥ روز پس از حمله آلمان بخاك شوروی «سر استفورد کریپس» سفیر کبیر انگلیس در روسیه که موقتا برای پاره‌ای مذاکرات حضوری بانگلستان رفته بود با یك هیئت لشگری و اقتصادی وارد مسکو میگردد، افراد برجسته این هیئت عبارت بودند از: ژنرال ماس ماکفرلن — دریابان مایلز — مارشال ـ کویه لاورنس ـ کدبور رئیس هیئت اقتصادی ـ سرهنك اکهیم و سرهنك دیویس. مذاکرات سری این هیئت پس از ۱٥ روز منجر بمقدمه قراردادی متشکل از دو ماده زیر گردید:

۱ — دو دولت انگلیس و شوروی در قبال یکدیگر تعهد میکنند که هرگونه کمك لازم را در جنك کنونی با آلمان هیتلری از هر حیث بهم برسانند.

۲ — دو طرف تعهد مینمایند در طی این جنك بهیچگونه مذاکرات جداگانه برای عقد پیمان متارکه جنك با دشمن مبادرت ننمایند مگر برضایت یکدیگر. دو طرف قبول کردند که این پیمان بدون تصویب مجلس شورای ملی از زمان امضاء بمورد اجرا گذاشته شود. ۱۲ ژوئیه ۱۹٤۱

٤ـ معامله شوروی وامریکا پیش از اشغال ایران

صرف نظر از عقد این پیمان که خود نخستین ضربت برای تخریب روحیه نازیها محسوب میگردید ، این هیئت از همان روز ورود بمسکو نیازمندی های آنی شوروی را صورت برداشته وهر آنچه که انگلیس ومستعمراتش قادر بفراهم کردن آن بودند. مقدار ویا تعداد آنهارا تلگرافا بلندن اطلاع واز آنجا بنقاط مربوطه امپراطوری بریتانیا دستور باربندی وآماده کردن آن برای حمل بشوروی صادر میگردید وآنچه راهم که دولت انگلستان فاقد آن بود قرار میگذارند که بوسیله «اصول بازرگانی »درخواست فوری آن از کشور های متحده آمریکا بشود. گرچه دولت آمریکا هنوز رسماً وارد جنگ نگردیده بود ولی در همان ابتدای جنگ شوروی حاضر گردید که موقتا قریب ده ملیون دلار اجناسی که قبلا روسیه خریداری کرده است تحویل بدهد و دولت آمریکا قبول کرد که موقتا درعوض قرار داد بازرگانی جداگانه این اصول بعنوان معامله شوروی با آمریکا بر-قرار باشد.

الف — بازرگانی شوروی در آمریکا موسوم به «امرك» بکارخانه‌های امریکا سفارشاتی بدهد .

ب — موضوع کشتی رانی از امریکا بولادیوستك تشویق بشود .

ج — تا اندازه‌ای که ممکن باشد از مهمات سفارشی انگلیس بدولت اتحاد جماهیر شوروی واگذار وقیمت آن نقداً دریافت گردد.

بعلاوه در تاریخ ٣٠ ژویه ١٩٤١ یعنی ٣٨ روز پس از جنگ شوروی و آلمان « هری هاپکینز » نماینده مخصوص رئیس جمهور اتازونی باتفاق ژنرال «مسکروانی» وستوان «جون الیس» با استقبال تمام وارد مسکو شدند تادرباره کمك های فوق و مساعدت های آینده آمریکا بروسیه مذاکره و توافق نظر حاصل نمایند.

بخش اول ـ قسمت سوم

معمای حمل و نقل

در همان هنگامی که هیئت لشکری و اقتصادی اعزامی انگلیس در ماه ژوئیه ۱۹۴۱ در مسکو با مقامات شوروی مشغول تبادل نظر درباره ارسال مهمات و تدوین قرارداد تعاون بین طرفین بودند با یك موضوع حساس و یا بعبارت دیگر یك مشکل عظیمی مواجه گردیدند، بطوری که کوشش برای حل این مسئله بغرنج خواب و خیال را از آنان سلب و اجباراً متوسل بسیاستمداران بزرك و مسئول دولت های تابعه خویش که آنها هم بنوبه خود متشبث برؤسای ستاد دو کشور گردیدند و در نتیجه پس از تقریبا سی و پنج روز جنك عصبی و چند روز رزم عملی در یك صحنه ناگهانی و با یك کشور بی طرف و بی آزاری موضوع مورد بحث حل شده و آشفتگی و بی تابی خاتمه پیدا میکند.

این قضیه لا ینحل و پیچیده عبارت بود از:

«مسئله حمل و نقل مهمات و خواربار و انتخاب راه عبور آنها از سرحدات امپراطوری انگلیس و کشور های متحده آمریکا بخاك شوروی.» این یك معمائی بود که اهمیت آن در آن لحظه نزد زمامداران دلسوز آشکار و روشن بود. مهمتر آنکه سرعت عمل در رفع این مشکل گران دخالت کلی در اوضاع عمومی جنك جهانگیر دوم داشت.

زیرا در صورتیکه حل این معما از طرف متفقین کمی بتاخیر می افتاد و اخذ تصمیم در این باره معوق می ماند، تمام مذاکرات و کوششهای دول آمریکا و انگلیس در راه حاضر کردن وسائل کمك بشوروی نقش بر آب بوده و درنتیجه قبل از اینکه زمستان روسیه فرا رسیده باشد و این کمك بدست روس ها افتد آلمانها کار روسیه را یکسره کرده و سپس بافراغت تام و تمامی بسروقت جزایر بریتانیا میرفتند.

معمای حمل و نقل

با این توضیح لزوم کمك جدی بشوروی در نتیجه سرعت پیشرفت آلمانها در خاك روسیه روز بروز و آن به آن محسوستر میگردید . دولت اتحاد جماهیر شوروی همان طوری که سابقا هم یاد آور شدیم درحدود ۱۰ تا ۱۵ میلیون سرباز در اختیار خود داشت ولی با متلاشی شدن لشکر های متمرکز در مرز ها و از بین رفتن کارخانجات، و ازدست دادن مقدار هنگفتی مهمات و تعداد بیحسابی تانك و هواپیما و نبودن خواروبار و دارو و غیره ارتش آن کشور بزرك را بصورت توده گرسنه و برهنه در آورده بود و از این رو کمك فوری باین کشور دلیر و محتاج و یاسپر اصلی متفقین در برابر آلمان نیرومند، یکی از وظایف و کارهای اولیه و اصلی انگلیس و امریکا بشمار میرفت ٭

طبق صورتی که دولت اتحادجماهیرشوروی بوسیله هیئت اعزامی بریتانیا مقیم مسکو تسلیم انگلستان نموده بود تقریبا مقدار کافی از آنها در بنادر انگلیس و مستملکات آن و همچنین در بنادر شرقی و غربی آمریکا حاضر برای بارگیری و حمل به روسیه شده بود ، منتهی شرط اصلی و مهم در آن هنگام آن بود ، که این مواد بدون خطر و سالم و در مدت کمی بدست روسها برسد ٭

از طرف دیگر علت اساسی معطلی حمل محمولات بدولت شوروی بواسطه عدم انتخاب راه امنی بود که قدرت و وسعت در ارسال کلیه مواد را در تمام فصول سال داشته باشد ٭

بهتر بگوئیم ، با وضعیت سیاسی کشور های همسایه باشوروی در آن زمان متفقین در حقیقت فاقد چنین راهی بودند

کدامیك ؟ :

ولادیوستك - مورمانسك - ارکانگلسك - ترکیه

هیچکدام !؟ فقط ایران !

کلیه طرقی که تصور و یا احتمال استفاده برای حمل مهمات بسوی روسیه از آنها میرفت ، دقیقا در تحت مطالعه کار شناسان فنی انگلیس و شوروی قرار گرفت و این مطالعات در ایام تاریك وحزن آور ماه ژوئیه ۱۹٤۱ باسرعت

قسمت سوم

هرچه تمامتر بوقوع پیوست ، واینك بسبب اهمیت موضوع بطور اختصار بذکر خصوصیات هریك از طرق فوق الذکر میپردازیم تا ضمناً علل انتخاب راه ایران ونقض بیطرفی آن از طرف روس وانگلیس برای عموم روشن گردد .

اساساً کشور روسیه محدود بسرحدات وسیع و همسایه با همسایگان متعددی است و از این حیث یك کشور بی‌نظیری در روی کره‌ارض میباشد . آتش‌جنگ در قسمت غرب وجزئی از شمال روسیه که متصل بخاك فنلاند است شعله وربود و در اینصورت در سرحدات باختر روسیه که جبهه خاور جنگ اروپا را تشکیل میداد راهی برای کمك بشوروی وجود نداشت ، در سرتاسر سواحل شمال روسیه که تماماً متصل باقیانوس منجمد شمالی است دو بندر نسبتاًمهم یکی «مورمانسك» و دیگری «ارکانگلسك» وجوددارد که هردو آنهابوسیله‌دو رشته خط آهن بداخل خاك شوروی ارتباط دارند . حمل مهمات از طریق این بنادر آناً مورد توجه قرار گرفت ولی بنا بدلائلی که ذکر میگردد متفقین اجباراً از این دو بندر هم تقریباً چشم پوشیدند .

درطرف مشرق، روسیه منتهی بسواحل خاك سیبری که مشرف با قیانوس ساکن است میگردد وبندر مهم «ولادیوستك» در کنار این سواحل واقع شده‌است درقسمت جنوب، کشورروسیه،هم مرز با ژاپن، چین، افغان،ایران وترکیه‌میباشد.

چین که‌یك کشور متفق محسوب میگردد در آنزمان گرفتار جنگ باژاپن و ژاپن هم جزء متحدین آلمان و در باطن دشمن روس‌و انگلیس و امریکا و هنوز در آن‌زمان رسماً داخل در جنگ نشده بود.

درآن موقع تنها راه کمك ودسترس بخود چین راه برمه در جنوب این کشور بود که آنهم بعدها بوسیله ژاپونیها اشغال وقطع گردید و بهمین دلیل متفقین برای‌اظهار همدردی باملت‌چین گاهگاهی بازحمت فراوان بوسیله‌هواپیماهای حمل‌ونقل مقدار کمی مواد ومهمات ارسال میداشتند .

بهرحال، پرواضح بود که موقعیت‌جغرافیائی ،طبیعی وسیاسی چین وژاپن و افغان اجازه نمیداد که متفقین بوسیله آنها با روسیه ارتباط زمینی و هوائی پیدا کنند ودر اینصورت‌درجنوب‌روسیه دوراه باقی بود یکی ایران ودیگری ترکیه اینك محاسن و معایب طرق شمالی وجنوبی:

۱ــ راه مورمانسك

مورمانسك یا نورمانسك بندری‌است‌واقع در منتهی‌الیه شمال‌باختری‌روسیه

این بندر در کنار خلیج کوچکی که متصل به «دریای بارنتز یعنی قسمتی از اقیانوس منجمد شمالی» بنا شده و نزدیکترین نقطه روسیه از راه دریا به انگلستان است.

فاصله آن تالندن ۲۹۴۸ کیلومتر تامسکو ۱۲۰۴ و تا لنینگراد ۱۳۸۹ کیلومتر میباشد، فاصله لندن تالنینگراد به ۲۴۵۰ میل محدود میگردد.

این فاصله نسبت به سایر طرقی که بعداً بشرحش خواهیم پرداخت بهنسبت قابل ملاحظهٔ کوتاه‌تر است ولی استفاده از آن در آن هنگام مقدور نبود، زیرا اولا آلمانها راه‌آهن مورمانسك به‌لنینگراد و مسکو را قطع کرده و این راه‌را از حیز انتفاع خارج ساخته بودند. ثانیاحرکت کاروان کشتی در دریای شمال‌باموانع ومخاطرات بیشماری برخورد مینمود، چه آلمانها بادر دست داشتن سواحل‌نروژ تقریباً دردریای شمال‌واین‌راه‌مسلط ودائماًزیر دریائیهای آنها مراقب عبورومرور کشتیها بودند وهرچند مدتی عده‌ای از آنها را با بار غرق میکردند.

نه‌اینکه از این راه بهیچ‌وجه استفاده نشده است لیکن هرهنگام که احتمال خطرکمتر بنظر میرسید فوراً مقامات متفقین باانکاء به‌شجاعت ودلیری ملوانان خود به حمل مهمات و محمولات از دریای شمال اقدام و خطرات و زیانهای بیشمار آنرا متحمل میگردیدند، بطوریکه داستان حمل ونقل راه مورمانسك و خسارات وارده از آن باسرسختی وبی‌باکی جنگجویان دریای انگلیس یکی از اسرار عجیبی‌است که شرحش جزء داستانهای‌تاریخی‌ونادر ثبت‌خواهد گردید.

بهرحال راه مورمانسك که درصورت آزاد بودن، اقصرترین راه‌دسترسی به روسیه بشمار میرفت راهی نبود که در روزهای بحران سال ۱۹۴۱ بفریاد متفقین برسد.

۳ـ راه ارخانگلسك

ارکانگلسك بندریست واقع در شمال روسیه ودر کنار خلیجی بهمین نام متصل بدریای سفید، از این بندر یك رشته راه آهن که مستقیما به‌شهر (ولگدا) واقع درشمال مسکو منتهی میشود امتداد یافته است واین شهر نیز با سه رشته خط آهن دیگر به‌لنین‌گراد ومسکو و نواحی صنعتی اورال متصل است.

فاصله بندر ارخانگلسك تالندن ۳۶۱۱ کیلومتر وتابندر «رستف» واقع در کنار دریای «آزوف» درجنوب‌روسیه وتا شهر (سوردلفسك) واقع در نواحی

صنعتی اورال ٢١٢٢ کیلومتر وبطور کلی فاصله لندن تا «رستف» ازاین راه متجاوز از ٦٤٥٢ کیلومتر میگردد.

راه آهن ارخانگلسك درداخل خاك روسیه تقریبا آزاد و خالی از خطر زمینی وهوائی بود، لیکن خودبندر و دریای مشرف به آن بیشتر از سال بعلت یخ‌بندی مسدود واستفاده از آن فقط موکول به فصل کوتاه تابستان آنجااست باوجود این متفقین امیدوار بودند که بتوانند بوسیله یخ‌شکن‌های نیرومند این بندر را درمدت زیادی ازسال آزاد نگاه دارند اما این احتمال با حساب اینکه روسیه احتیاج کمك فوری و دائمی دارد جور نمی‌آمد. زیرا با آنکه فعالیت قابل ملاحظه در این راه واین بندر در تمام مدت جنك اروپا بعمل آمد باز نتیجه مثبت وکافی گرفته نشد واگرروزی اسرار حقیقی جنك افشا گردد بخوبی معلوم میشود که خسارات وارده ازاین راه ازحد خارج و قابل وصف نیست.

بهرحال راه ارخانگلسك هم راهی نبود که در آن روزهای سخت وبحرانی نجات متفقین را تامین نماید.

٣ــ راه ولادیوستك

ولادیوستك بندری است واقع در کنار سواحل خاك سیبری مشرف به اقیانوس ساکن. یك رشته خط آهنی بطول ٩٢٦٠ کیلومتر، که در سرتاسر خاك سیبری عبور می‌نماید؛ این بندر را بمسکو متصل میکند. مسافت بین بندر سانفرانسیسکو واقع در سواحل غربی کشوراتازونی تا ولادیوستك یعنی عرض اقیانوس ساکن ٩٨١٥ کیلومتر واز اینرو مسافت بین امریکا و مسکو ١٩٠٧٥ کیلومتر میگردد.

از همین راه فاصله آمریکا تانواحی صنعتی «کوزنتیك» درسیبری ١٥٣٧١ وتا نواحی صنعتی اورال قریب به ١٧٥٩٤ کیلومتر میرسد.

اشکالات حمل و نقل از این راه در درجه اول عبارت بود از: بعدمسافت، مجاور بودن باخاك ژاپون هم درقسمت دریا و هم در قسمت خشکی و از همه مهمتر محدود بودن حمل ونقل بوسیله راه آهن سیبری.

بااین تفاصیل درمدت ٥ ماه یعنی از روز شروع حمله آلمان بشوروی و تاروز ورود رسمی ژاپن در جنك این راه بدون استفاده نبوده است و بعدا هم تا خاتمه جنك بااشکال فراوان قسمتی از مایحتاجات کارخانجات سیبری واورال از این راه حمل و نقل میگردید.

معمای حمل و نقل

خلاصه اینکه کارشناسان شوروی وانگلیس پس از بررسی و مطالعات زیاد بدین نکته برخوردند که ناچار باید از طرق فوق یعنی راه مورمانسك ، ارخانگلسك و ولادیوستك چشم بوشند وراه دریائی وزمینی امن‌تری را که‌در ضمن محتاج به‌اصلاحات اساسی نباشد جستجو نمایند.

این بود که متوجه سرحدات جنوبی روسیه گردیده وآن هم همانطوری که فوقا شرح داده شد دو راه احتمالی در جنوب موجود بود یکی ترکیه‌و دیگری ایران.

۴ – راه ترکیه

ترکیه یکی از همسایگان جنوبی کشور اتحاد‌جماهیر‌شوروی است، در آن هنگام از طریق کشور‌عراق ودر‌نتیجه خلیج فارس‌وهمچنین ازطریق‌کشور سوریه باامپراطوری انگلیس غیر مستقیم تماس داشت.

زیرا کشور عراق ۲۲ روز قبل ازشروع‌جنك‌روسیه وآلمان وختم‌غائله «رشیدعالی» وخاك‌سوریه ۲۰روز بعد ازشروع این جنك بنام و کمك‌فرانسویان آزاد در‌تحت تصرف واشغال نیروی انگلیس قرار گرفته بود ولی :

آتش جنك دردریای‌سیاه‌شعله‌ور وبنادرترکیه دراین دریا غیر قابل‌استفاده ومهمتر آنکه نقض بیطرفی ترکیه از لحاظ سیاست عمومی جنك کار ساده‌ای به نظر نمیرسید.

چون زمامداران ترك بی‌اندازه کوشا بودند تا این بیطرفی را تاسرحد امکان حفظ نمایند وبعلاوه برفرض اینکه متفقین ترکیه را یابطریق دوستی ویا باروبه مخاصمت اشغال میکردند درهر صورت یك مخمصه و غوغای جدیدی برای آنها ایجاد میگردید که ضرر های آن‌ناحدود شکست نهائی متفقین وپیروزی جنك بنفع آلمان خاتمه مییافت.

اصولا یکی‌از خبط‌های عظیم هیتلر قبل از جنك باروسیه ، حمله نکردن بترکیه‌است !

بااشغال ترکیه برای آلمانها مقدور بود که‌خودرا‌بمصب‌شط‌العرب درخلیج فارس‌برسانندوبسهولت بانفوذ در قسمت‌شمال ایران، روسیه‌را خودبخود محصور نمایند.

علاوه بر این سه مرکز مهم نفت جهانی یانیروی محرك جنك یعنی نفط

بادکوبه - ایران و عراق عرب را از حیز انتفاع خارج ساخته و یا ذومرکز اخیر را در تحت تصرف خویش در آورند.

قسمت سوم

برای آلمانها همچنین آسان بود که با اشغال ترکیه بر تنگه سوئز تسلط یابند و بالنتیجه با ایجاد یک جبهه جدیدی از طریق این کانال در خاک مصر «رومل» را فاتح رود نیل گردانند، در حقیقت خطر حمله هیتلر بترکیه برای انگلیس از خطر حمله آلمان بجزایر بریتانیا بیشتر بود چه در اینجا، منجر به از بین رفتن منابع نفتی، شکست در آفریقا، محصور شدن روسیه و تسلیم شدن این کشور و بالاخره منجر به از دست رفتن قسمت مهمی از امپراطوری انگلیس میگردید.

از نکات اساسی فوق میتوان بخوبی بعللی که متفقین را وادار کرد تا در حفظ بیطرفی ترکیه سهیم و شریک باشند پی برد، ترکیه را طبق آن اصول باید علاوه از بیطرفی راضی نیز نگاهداشت، چنانکه ملاقاتهای پی در پی زمامداران ترکیه با انگلیس و واگذاری اسکندریه باین کشور و سپس کوشش در عقد قرارداد های تجارتی و اقتصادی، و استفاده ترکیه از قانون وام و اجاره وغیره تمام نمونه ای از مساعی و علاقه انگلیس و آمریکا بمنظور راضی نگاهداشتن ترکیه در برابر تمایلات شدید همکاری آلمان با ترکیه میباشد.

زمامداران ترکیه هم از فرصت استفاده و از جانب آلمان هم مزایائی برای خود قائل گردیدند و بالاخره در ظاهر چنین معلوم میشود که ترکها در مدت جنگ بیش از سایر کشورهای بیطرف صاحب منافع بیشمار گردیده و کمتر آثار شوم جنگ بآنها سرایت کرده است.

با اینوصف با اشاره متفقین نسبت بیک تجاوز یا دخول دوستانه بترکیه، آلمانها نیز موقع را مغتنم شمرده و خبطهای گذشته را با یکدنیا اشتیاق جبران میکردند و بلادرنگ باقوای هنگفتی بخاک ترکیه حمله ور و مزایای مشروحه فوق را که شروط اصلی پیروزی بود بچنگ میآوردند، بخصوص که آمادگی انگلیس در همسایگی با ترکیه یعنی در کشور عراق و سوریه نسبت بقوای آلمان متمرکز در بلغارستان و یونان همسایگان دیگر ترکیه بمنزله یک بده بود.

درصورتیکه چنین تصور شود که هیتلر قادر بتصرف ترکیه نمیگردید و این معبر برای ارسال مهمات بروسیه بکار میافتاد. آلمانها با در دست داشتن بلغارستان که نقاط سوق الجیشی آن مشرف و مسلط برخاک ترکیه است؛ دائما این راه ارتباط را مورد حمله هوائی قرار داده و نمی گذاشتند که از این راه و بنادر ترکیه در دریای سیاه حاصلی گرفته شود.

معمای حمل و نقل

علت دیگر عدم انتخاب راه ترکیه اینکه :

طرق این کشور زیاد از حد نزدیك به خطوط جبهه جنك قرار گرفته بود درصورتیکه برعکس مراکز تولید نیرو ومقاومت و آماده شدن قوا در روسیه خیلی دورتر از این راه بود .

۵- راه ایران و مختصات و مزایای آن

نازی‌ها با سرعت بیمانندی درخاك روسیه پیش میروند تا اراده و آرمان پیشوای خود را بمورد عمل و اجرا گذارند ؛ شکست روسیه باید حد اقل درمدت سه ماه وحداکثر در فاصله چهارماه پایان پذیرد ؛ تمام مقدمات و آمادگی ارتش آلمان دوبدو شروع حمله بشوروی بطریقی تهیه وتدوین شده بود که در آخر آن مدت یعنی اول فصل زمستان سه هدف اصلی ومهم : لنین گراد - مسکو — کیف در تصرف قوای آلمان بوده باشد .

هیتلر در نقشه هجوم خود پیش بینی فصل زمستان وجنك بازمستان را نکرده بود . زیرا تمام حساب او در لشگرکشی بروسیه استوار بر آن بود که : **دولت شوروی یکه و تنها است !** و تا متفقین باندیشه کمك باین کشور افتند در همان اول زمستان دیگر روسیه وجود نخواهد داشت !

اکنون ببینیم این حساب تاچه اندازه درعمل بحقیقت نزدیك میگردد.

پس از سه ماه از تاریخ شروع بحمله ، « کیف » سقوط کرده بود ، لنینگراد درحلقه آهنین ارتش آلمان بسر میبرد وپس از چهارماه منظره مسکو بخوبی بادوربین افسران پروس مشاهده میگردید : عمق پیشرفت آلمانها در خاك روسیه از ۷۸۰ کیلومتر تجاوز میکرد واز همه مهمتر هنوز سپاهیان مهاجم دارای تجهیزات کافی وروحیه بسیار عالی بودند . درمقابل باقیمانده ارتش روس درمقابل آخرین سنگر مهم خانه خود گرسنه وبرهنه با شجاعت وفداکاری بینظیری میجنگیدند .

عمل مهم وامیدبخش همان بود که با وجود از دست رفتن قسمت عمده واساسی کشور اتحاد جماهیر شوروی ، « مسکو » یعنی قلب روسیه از کار باز نمانده و بچنك دشمن نیفتد.

شوروی‌ها باامیدواری باستفاده از کمك آینده ونزدیك متفقین تمام قوای باقیمانده وتجهیزات وساز و برك و ذخیره خود و حتی خوار و بار ناچیز توده را برای مسکو وجبهه مسکو و اطراف مسکو اختصاص دادند تا این نقطه حساس را بهر طریقی که ممکن است نجات دهند منتهی چون قسمت اعظم نیروی آلمان در خاك روسیه درجاده مسکو بکار افتاده بود ومنبعی هم از حیث مهمات وخوار و بار برای جبران ضایعات در دسترس روسها نبود ، بتدریج در دفاع دلیرانه ارتش شوروی

قسمت سوم

فتوری رخ میداد که در نتیجه وضع مسکورا بی اندازه مبهم وادامه بحیات بقیه روسیه‌را کاملا مشکوك میگردانید.

درخلال همین لحظات حزن آور ناگهان اوضاع واژگون میشود وروسها با پشتگرمی کامل بقوه دفاع وفداکاری خود ساعت بساعت میافزایند و آلمانها با تعجب تمام اجباراً ازشدت حمله خویش کاسته وعلت را جستجو میکنند. قضیه بزودی روشن میگردد زیرامهاجم مغرور مشاهده میکند که: **روسها بااسلحه‌ ووسایل حمل و نقلی برعلیه دشمن درنبرد هستند که ساخت آمریکاو انگلستانست** پس معلوم میشود که متفقین بعهد خود وفا و درلحظه حساسی بفریاد متحد خویش رسیده‌اند.

آیااین اسلحه واین مواد ازآسمان فرو ریخته‌شد ویااز زیر زمین‌دوپشت جبهه‌تسلیم شوروی‌ها گردید؟!! هیچکدام، بااین‌وصف ازچه‌راه‌وباچه‌وسائلی‌این امر مهم آنهم‌بااین‌سرعت انجام‌گرفته است؟!! پاسخ این‌مطلب‌مهم بسیارساده‌است‌زیرا همانطوری که درهمین بخش بذکرش پرداختیم‌راههای ولادیوستاك ـ مورمانسك ارخانگلسك وترکیه‌فاقد چنین شرایطو افتخاری بودند**واین فقط ازراه‌ایران ودربدو امر باکلیه وسایل و حمل‌ونقل موجود ایرانی بود که در آن ایام‌بس هولناك‌این اسلحه ومواد‌حیاتی‌درجاده مسکو بدست شورویها رسید ودر نتیجه حمله سهمگین دشمن متوقف و مسکو برای همیشه وروسیه موقتاً در آن زمان نجات پیدا کرد.**

مقدمه مختصر فوق بدین علت قبلاذکرگردید که برای‌خوانندگان‌اهمیت درجه پیش بینی و تصمیم قاطع کارشناسان را در انتخاب راه ایران آشکار و روشن کرده باشیم

اینك مزایا و خصوصیات این‌شاهراه نجات:

الف-راه‌ایران‌ازلحاظ مسافت

فاصله بین «لیورپل» درانگلستان تابندرشاهپور واقع در کنارخلیج‌فارس‌از طریق‌دریای مدیترانه ۱۲۰۳۸ کیلومتر و ازبندر شاهپور تابندر شاه واقع‌در کنار بحر خزرونزدیك بسرحد روسیه ۱۳۹٤ کیلومتر، از بندر شاه تا بادکوبه ٦۹۸واز بادکوبه تـارستف (ازراه ایران) بالغ بر ۱۵۵۷٤کیلومتر میگردد.

این‌مسافت نباید زیاد دور وطویل‌درنظرها جلوه کند ،مخصوصا از این

معمای حمل و نقل

حیث که بیشتر فرستاده‌های انگلیس از مستعمرات اصلی این کشور فراهم میشود واین مستملکات هم عبارت بودند از: هندوستان - استرالیا - مالزی - که مواد صادره از آنها در کوتاه‌ترین مدت ازراه ایران درسرحدات روسیه پیاده میگردید.

فاصله نیویورك تاروسیه ازراه اقیانوس اطلس ودریای مدیترانه وایران در حدود ۲۲ر۰۰۰ کیلومتر میباشد.

بسبب همین مجاورت ایران بامنابع جنگی انگلیس بود که دوماه و چندروز پس ازحمله آلمان بشوروی نخستین مرسولات متفقین ازطریق ایران بدست شورویها رسید؛ زیرا درست دوماه پس از همین جنگ هجوم متفقین بایران صورت گرفت و دردنباله همان کشتی‌های جنگی که نیروی دریائی مختصر ایران را بمباران مینمود کشتی‌های دیگری پر ازمواد ومهمات برای پیاده کردن بایران وحمل بشوروی صف کشیده بودند واگر اغراق نگفته باشیم **از همان روز سوم شهریور حمل ونقل مهمات بسوی روسیه درجاده‌های متعدد ایران شروع گردیده است.**

ب - راه ایران درچهار فصل

یکی ازمزایای مهم راه ایران: استفاده آن در فصول چهارگانه سال می باشد که سایر طرق مذکوره درفوق ازاین مزیت فاقد بودند.

پرواضح است که کمك به روسیه وقتی کاملا مؤثر می گردید که بطور دائم وپیوسته فرستاده شده باشد والا جریان تجهیز لشگرها و بکار انداختن کارخانجات شوروی مدتها بتعویق می افتاد.

اهمیت این موضوع باگفتار «مستر ایدن» وزیر خارجه وقت انگلیس در تاریخ «۱٤ آبان ۱۳۲۰» درمجلس شورای ملی بریتانیا دراین باره بخوبی آشکار می گردد. ایدن میگوید:

«... این جریانات مساعدی که در ایران پیدا شده، ما را قادر ساخته
«است که راهی برای حمل مرسولات خود بروسیه باز کنیم و **امتیاز غیر قابل وصفی**
«**که این راه دارد آنست که در تمام فصول سال قابل استفاده است،**
«برای افزایش میزان استفاده ازراه آهن وجاده های ایران هم تاکنون ترتیبات
«لازم داده شده است.»

قسمت سوم

ج - راه ایران ازلحاظ امنیت

کشور ما بمسافت قابل ملاحظه درجنوب وپشت جبهه جنك روسیه قرار گرفته بود، وبعلاوه دور بودن ایران ازنقاط مبدأ پرواز هواپیماهای آلمانی این مزیت را برراه ایران میافزود که :

متفقین کلیه محمولات خودرابا خاطری آسوده بسوی شوروی حمل نمایند مخصوصا مرسولات صادره از هندوستان - استرالیا - مالزی که اساس کمك انگلیس را تشکیل میداد تحقیقا بدون هیچگونه دغدغه و تشویش ارسال ودرخاك ایران پیاده وبسوی مرزهای شوروی حمل میگردید، در صورتیکه راههای مورمانسك - ارخانگلسك - ولادیوستك هرسه آنها اضافه برموانع طبیعی بعلت ناامنی دریائی و زمینی ناشی از دشمنان متفقین اغلب غیر قابل استفاده و متضمن صدمات بیشمار بود :

هرگاه خسارات وزحماتی که متفقین درمسیرراههای دیگر تحمل نموده اند باامنیت کامل راه ایران مقایسه نمائیم آن وقت درجه اهمیت راه کشور مانزدهر منصفی بخوبی آشکار وروشن میگردد.

درحقیقت درتمام مدت سه سال ونیم حمل ونقل در خاك ایران کوچکترین خطری ازهیچ طریقی متوجه محمولات وهمچنین خود متفقین نبوده است تنها یکبار آن هم درنتیجه بی احتیاطی مامورین غیر ایرانی یعنی هندی یك واگون کوچك مهمات درایستگاه اهواز منفجر و باعث تلف شدن چند نفر گردید.

باید اضافه کرد که موجود بودن این امنیت درخاك ایران مولود مراقبت وزحمات دولت وحسن نیت کامل ملت آزادیخواه و آزادی دوست ایران بوده است .

د - راه ایران یا راههای ایران

ازدیاد ظرفیت حمل مهمات بسوی شوروی خود نیز یك عامل مهم نجات روسیه بشمار میرفت، بعبارت دیگر لازمه موفقیت وامید بجلوگیری از پیشرفت آلمانها آن بود که : درحد اقل مدت حد اکثر حمل ونقل بعمل آمده باشد ، و

این امر یعنی این ظرفیت تابع عواملی بود که یکی از آن ها تعدد جاده و راه می باشد.

خوشبختانه جاده های شوسه وراه های بیشمار ایران این شرط حیاتی را خود بخود حائز وبهیچوجه راه ایران احتیاج باحداث جاده نوینی نمیداشت.

تمرکز نقاط آباد وپر جمعیت درشمال که مجاور با خاك روسیه است، چنین ایجاب کرده بود که طرق شوسه متعددی دراین خطه زرخیز ایران ساخته شود، همچنانکه سه رشته خط آهنی منشعب از تهران به: بندرشاه - زنجان - شاهرود وادامه ساختمان دوخط اخیر بطرف تبریز و مشهد، خود نشانه مقدمه تکمیل خطوط ارتباطی نقاط مهم شمال بوده ومیباشد.

ازطرف دیگر منتهی شدن این جاده ها وخطوط بنقاط مختلف سرحدات طویل روس وایران واتصال آنها براههای جنوب و مغرب ایران که بار انداز محمولات متفقین محسوب میگردید، کار حمل ونقل وازدیاد ظرفیت آنرا بحد کافی تامین وآماده کرده بود.

همین تعدد راه ایران وظرفیت مناسب آن بود که دوستان ما دربدو ورود خود روزانه ۱۸۰۰ الی ۳۰۰۰ تن مواد حمل می نمودند این رقم بعدا تا ۴۵۰۰ الی ۵۰۰۰ تن !! ترقی داده شد

برای مقایسه اهمیت این موضوع یادآور میشویم که درهنگام باز بودن راه «برمه» وراه آهن «رانگون» باحد اکثر کوشش فقط ۱۸۰۰ تن در ماه بکشور چین مهمات کمکی ارسال میگردید.

پس کلمه «راه ایران» درحقیقت متضمن ومستند راههای بیشماری است که بشرح یکایك آنها بعدا درجای خود خواهم رسید.

ه-راههای ایران ازلحاظ آمادگی

درروزگار تیره وتارشهریور ومهر ماه ۱۳۲۰ که آلمانها نزدیك بسرحد پیروزی درجبهه شوروی رسیده بودند وروسها باصرف آخرین قسمت ازذخیره جنگی خود درحال ناامیدی فداکاری میکردند یك مسئله درحیات ومماتِ متفقین دخالت تام داشت، وآن ازدیاد سرعت حمل و در نقل مواد کمکی بروسیه بود.

درخلال ماههای شهریور ومهر ۱۳۲۰ باهمان شدت وسرعت لازم از

قسمت سوم

خطوط شوسه وراه آهن حاضر وآماده ایران ودربدو امر باتمام وسائل موجوده آن استفاده گردید وهمانطوریکه تاریخ جنگ دنیا نیز ثبت کرده است وفوقاً شرح مختصر آن گذشت همین کمك اوضاع جبهه روسیه وآرزوی هیتلر را واژگون وآخرین گام پیشرفت آلمانها بدینوسیله پس ازدو سال پیروزی وغرور دائمی متوقف گردید .

پس اگر فرض شود که دربدو ورود وهجوم متفقین بایران این خطوط و این راه آهن واین وسائل دراین کشور نبوده ودول روس وانگلیس مجبور به ساختن راهی میگردیدند، آنوقت بانرسیدن مواد کمکی بموقع وبمصداق «نوش دارو پس ازمرگ» یکنوع تغییرات شومی درجنك ودنیا وتمدن وآزادی بوجود میآمد که تصور آن خیلی مشکل وخیال آن بی اندازه هولناك است .

و — راه ایران ازلحاظ تثبیت واتصال جبهه خاور میانه

استفاده ازراه ایران بمنظور کمك بشوروی ازیکطرف، مزیت آن ازنظر اتصال وتثبیت جبهه شکسته متفقین از یك طرف .

هندوستان بوسیله نیروی دریائی عظیم انگلیس بالندن متصل ومربوط، ایران درجوار هندوستان یك کشوربیطرف، عراق وسوریه وتنگه سوئز ومصر هم که بترتیب همسایه بایکدیگر هستند دردست انگلیس و خود خاك مصر نیز ازطریق دریای مدیترانه وتنگه جبل‌الطارق ویا ازجانب دریای احمر و دماغه کاپ درجنوب آفریقا بلندن مربوط، ودر این صورت ، اتصال این رشته حیاتی بزرك، با بیطرفی ایران پاره وگسسته شده بود وبی اندازه لازم وضروری به نظر میرسید که بانقض بیطرفی ایران ومستحکم نمودن این قلعه، جبهه خاورمیانه را متصل وثابت نگاهداشت .

بااین ترتیب وبا وجود این مزایای گرانبها ، راه ایران انتخاب ومعمای حمل ونقل درروی نقشه و نزد زمامداران روس و انگلیس حل شد، اکنون باید دید چگونه این راه حل بمورد اجراء گذاشته شده وتا چه مدت پس ازاین تصمیم عملا ازاین راه بی نظیر استفاده میگردد .

بخش اول ــ قسمت چهارم

جنگ اعصاب

تاخیر شکست و پیروزی !! ـ مبارزه با ستون پنجم در ایران !! ـ آثار هجوم ـ رضاشاه و متفقین

راه ایران با آن مزایا و محسناتی که در قسمت های قبل شرح داده شد انتخاب و مقدمات هجوم به یک کشور بی طرف با یک طرز بی سابقه فراهم گردید.

برای دولت و ملت ایران چندان احتیاج بدانستن این نکته نیست که: کدامیک از دولتین شوروی و انگلیس، در آن ایام بحرانی پیشقدم شده و پیشنهاد استفاده از این راه را نموده اند، ولی با دقت در مطالب گذشته نسبت بمشخصات راه ایران و همچنین مخاطرات و مشکلات موجوده در طرق دیگر «چه در داخل خاک شوروی و چه در خارج آن» بخوبی استنباط میگردد که راه کشور ما بدواً از طرف روسها انتخاب و پیشنهاد شده است بطوری که عملا نتیجه آن برای هردو، بلکه تمام دنیا مفید و یکسان بوده است.

« آنچه که برای مردم ایران و تاریخ آینده بسیار ناگوار و دور از حق
« و انصاف بنظر میرسد طریقه استفاده و عمل متفقین در ابتدای حمله باین کشور
« و بعلاوه پاره‌ای از رفتار و اعمال نفوذ خارج از وجدان آنها در دولت و ملت
« ایران، در مدت اقامتشان میباشد که ما اجبارا در یک فصل از این کتاب برای
« اینکه نسل آینده ایرانی از حال و روز زندگانی پدران امروزی خود بدرستی
« آگاه شود تا آنجا که قلم اجازه دهد با بیطرفی کامل بشرح آن میپردازیم و
« ضمنا ضرر و خسران هائی که از این حیث هم متوجه ملت ایران شده است

جنگ اعصاب

« یادآور خواهیم شد.»

مسلما هرگاه پیمان اتفاق مصوبه ۶ بهمن‌ماه ۱۳۲۰ مجلس شورای ملی که از طرف دولت بریتانیا طرح آن تنظیم و با وضع مطلوبی موفق بجلب روسها در شرکت آن شده‌بودند، پیشنهاد نشده بود، دیگر در حقیقت انتظار وجود هیچگونه دوستی و علاقه پایداری بین این ملت کهنسال و دو دولت اخیر معنی‌نمیداشت. بهرحال پس از اینکه در تاریخ ۲۶ تیر ماه ۱۳۲۰ یعنی ۲۶ روز پس از حمله آلمان بشوروی، مذاکرات محرمانه متفقین راجع باشغال ایران بمرحله قطعی خود رسید و دولت روس و انگلیس در صدد برآمدند که مقدمات هجوم بایران را فراهم آورند. باین‌نکته مهم برخورد کردند که تصرف ایران علاوه از تدارکات احتمالی نظامی مستلزم کوشش در راه آماده کردن روحیه مردم دنیا بمنظور نقض بیطرفی این کشور نیز خواهد بود زیرا متفقین بخوبی واقف بودند که دریك زمان بسیار نامساعد و یك محیط تاریکی قرار گرفته اند و داشتن یك دوست و یك متفق چه از طبقه ملل کوچك و چه بزرك نهایت ارزش و اهمیت را برای آن‌ها در بر خواهد داشت، بخصوص که محور ابتکار عملیات جنگی و روحی در آن زمان کاملا در دست نازی ها دور میزد و غالب کشور های بیطرف متوجه و مرعوب فتوحات و تبلیغات آلمانها گردیده بودند.

امپراطور بریتانیادر آن زمان علاوه ازآنکه جداً ساعی بود تادر نتیجه سموم این نوع تبلیغات رخنه در اتحاد و اتفاق مستعمراتش پیدا نشود، باندازه صد برابر زمان صلح کوشش و تلاش مینمود تا یك دولت دیگری را که سربار او نباشد با خود هم افق و هم آهنگ نماید در این باره همین اندازه یاد آور میشویم که دولت انگلیس مجبور بود بوسیله یك تشکیلات عظیم سری مرکب از هزاران مامور و کارمند خفیه، صدها میلیون لیره بمصرف برساند تا ملت آمریکا را که هم زبان و هم مسلك و هم کیش با ملت انگلیس میباشد کاملا همراه ساخته و اثر تبلیغات آلمانها را در بین نفوس این کشور بتدریج خنثی نماید!!

انگلیسها دائما در تلاش بودند که‌در نبرد تبلیغاتی و جنك اعصاب‌هم شکست خودرا جبران نمایند و بساکنین کره ارض‌بفهمانند که نظم نوین‌هیتلر جز ظلم وستم چیزی بارمغان نخواهد آوردو تنها آزادی مطلق است که آسایش‌وسعادت ملل‌راتامین کرده‌و خواهد کرد.

قسمت چهارم

اوضاع آن وقت اینطور اقتضا داشت که حتی انگلیسها از بعضی مطامع ضروری جنگی خود صرفنظر نموده و آزادیخواهی خویش را نزد عموم ثابت نمایند.

«در صورتیکه موقعیت زمان جنگ ایجاب میکند که از آزادی کامل هم جلوگیری بعمل آید.»

متفقین در آن هنگام از یك نقطه ضعف بزرك هیتلر استفاده نموده و حملات غیر موجه و پیاپی این پیشوا را بکشور های اروپائی نشانه خود خواهی و تسلط و آقائی بر دنیا معرفی می نمودند و زمامداران متفق در همه جا و همه وقت این مطلب را بعالمیان گوشزد و خود را از آن عاری میدانستند.

در چنین زمان نامساعدی دولتین روس و انگلیس از راه اضطرار، خیال هجوم بکشور ما را داشتند و با اینوصف قطعی بود که نقض بیطرفی ایران بدون هیچ مقدمه و دلیل موجه علاوه از اینکه با گفتار و تبلیغات آزادی خواهی آنان کاملا مغایرت داشت منجر بشکست روحی و عصبی بزرگی در دنیا برای آنها میگردید و همین امر مهم باعث شد که متفقین مخصوصا انگلیسها درصدد برآیند که با تاخیر انداختن تصرف راه ایران، قبلا با طرز عاقلانه‌ای روحیه مردم گیتی را برای این حمله، مساعد و حاضر گردانند، این تاخیر را که یکماه و هفت روز طول کشیده است، در حقیقت میتوان جزء تاخیر شکست آلمان در جبهه مسکو و تاخیر پیروزی متفقین محسوب داشت. البته در خلال این مدت تدارکات نظامی بمنظور حمله و اشغال ایران و همچنین تهیه وسایل حمل و نقل اولین قسمت مواد کمکی بشوروی نیز بعمل آمده است.

مبارزه با ستون پنجم در ایران !!

« ستون پنجم » در اصل یك اصطلاحی است که از زمان وقوع جنك های داخلی اسپانیا شایع شده است، یعنی هنگامیکه بوسیله چهار دسته یا چهار ستون از قشون شورشیان بریاست ژنرال «فرانکو»، جمهوری خواهان محاصره شده بودند ضمنا یکدسته دیگر از یاران فرانکو در داخله اسپانی بین جمهوریخواهان مشغول جاسوسی و خرابکاری بنفع شورشیان بودند، درحقیقت نیروی شورشیان

جنك اعصاب

از پنج دسته تشکیل گردیده بوده، نه چهار دسته بهمین لحاظ دسته اخیر بستون پنجم معروف شد و بعد ها این دو کلمه بکلیه همدستان آلمان در جنگهای هلند و بلژیك و فرانسه اطلاق گردید.

فعالیت ستون پنجم باندازه‌ای مهم و مؤثر بوده است که علت اصلی شکست کشور مقتدری مانند فرانسه نتیجه خرابکاری و نفوذ افراد این دسته میباشد!

اما قصه ستون پنجم در ایران !

برای اینکه هجوم آینده متفقین بایران دچار اشکال نشود و با انعکاسات مخالف و شدید مردم دنیا تصادم ننماید و همچنین برای اینکه بحیثیت و آبروی آنها از نظر آزادیخواهی و حفظ احترام باستقلال و حاکمیت و بیطرفی کشور های دیگر، لطمه وارد نگردد اینطور ادعا کردند که ستون پنجم آلمان یعنی یك دسته از همان جاسوسان مخرب و مخوف نازیها در ایران مشغول فعالیت بوده و خطر بزرگی برای استقلال این کشور و منافع متفقین تولید نموده‌اند!!

در پیرو همین نقشه در تاریخ ۲۸ تیرماه ۱۳۲۰ اولین یادداشت دولتین شوروی و انگلیس درباره اخراج آلمانی های مقیم این کشور تسلیم وزارت خارجه ایران گردید. و در تعقیب آن پس از این تاریخ وسیله رادیو و خبر گزاریهای دست نشانده انگلیسها از قبیل خبر گزاری فرانسه آزاد تبلیغات بر علیه کشور بیطرف ما شروع گردید.

این تبلیغات یك نوع اسلحه‌ای بود که صرفا منظور جنك اعصاب و بدست آوردن بهانه برای نقض بیطرفی ایران بکار میرفت. از اینرو چندان به تنظیم مفاد انتشارات خبر گزاریها اعتنائی نداشتند، بطوری که گاهی آشکارا از جاده حقیقت خارج شده و مطالبی را منتشر میساختند که بهیچوجه با اوضاع ایران مطابقت نداشت و در نتیجه انعکاسی غیر از آنچه که متفقین طالب بودند ایجاد میکرد.

شاهد حقایق فوق یکقسمت از تبلیغات و انتشارات آنهاست که برای نمونه ذیلا بنظر خوانندگان گرامی میرسد:

خبر گزاری فرانسه آزاد در تاریخ ۹ مرداد ۱۳۲۰ چنین انتشار میدهد که:

قسمت چهارم

« سازمان ستون پنجم آلمان در ایران و افغانستان بر قرار گردیده و
« عمال آلمانی از آن استفاده کرده بسرزمین های مجاور جمهوری های قفقاز
« و ترکستان و نواحی شمال هندوستان راه می یابند، حوادث داخلی بخرابکاری
« که در مراکز صنعتی قفقاز روی داده مراقبت زمامدارن شوروی را بیش از پیش
« فزون کرده، بیشتر وقت دولت انگلیس معطوف به آنست که پالشگاه ها و منابع نفت
« شرکت نفت ایران و انگلیس از خطر مصون بماند . عمال آلمانی با مهاجرین
« روس سفید که برخی از آنها با گذر نامه آلبانی وارد ایران شده اند همکاری
« میکنند ، نمایندگان دولت اتحاد جماهیر شوروی و انگلیس دقت دولت ایران
« را نسبت به این فعالیت خطرناك عمال آلمانی که میکوشند کمك بازرگانان ایرانی
« را در خاك شوروی (!) ، انگلیس بدست آورند جلب کرده اند !»

بلافاصله در همان تاریخ خبرگزاری پارس با اجازه دولت ایران پاسخی به قرار زیر منتشر نمود :

خبرگزاری پارس مجاز است بآگاهی خوانندگان برساند:

« نظر بانتشارات و تبلیغاتی که درچندی پیش ازطرف بعضی خبرگزاریها
« نسبت به پاره‌ای از بیگانگان مقیم ایران شروع شده و این اواخر بواسطه
« وقوع حوادث جنگ میان آلمان و شوروی شدت یافته و ممکن است اسباب نگرانی
« واضطراب در افکار بشود ، محض رفع هرگونه اشتباه و برای روشن شدن
« مطلب خاطرنشان می‌شود: منابعی که این اخبار را منتشر میسازند مثل این
« است که از وضعیت ایرانی وسازمان فعلی اینکشور بی اطلاع هستند . در این
« صورت بهتر است پیش از نشر اینگونه اخبار درصدد کسب اطلاع برآیند و
« حقایق را درنظر بگیرند، آنوقت بر آنها معلوم خواهد شد که کلیه افراد ساکنین
« این کشور اعم از ایرانی و بیگانه درهرمقام وشغلی باشند تابع نظامات جدی
« دولت میباشند واصول و مقررات مرعی بر آنها حکمفرما است که تخلف از
« آن موجب تعقیب و کیفر میباشد، مخصوصاً از زمان بحران کنونی دنیا بر این
« مزاحمت‌ها افزوده شده وبا علاقه کامل دولت بحفظ انتظام و آسایش کشور و
« رعایت دقیق سیاست بیطرفی که همواره محفوظ بوده احدی را یارای
« تخلف نیست .
« کلیه بیگانگان که در این کشور هستند معلوم است که برای چه کار آمده و
« چه می کنند و وضعیت رفتار و زندگی آنها برمقامات مربوطه دولتی روشن

« میباشد بنابراین هیچکس نمی‌تواند ازحدود خودخارج و مشغول تشبثات و
« عملیات غیر مجاز بشود، شماره اتباع بیگانه معلوم وفهرست آن موجوداست
« و نباید باخبار بی اساس و اغراق آمیز که نسبت به شماره آنها انتشار داده
«میشودترتیب اثر داد. بعلاوه‌دولت حافظ حقوق مشروع عموم ساکنین کشور
« و دولت‌هائی که باایران روابط دارند می‌باشد و بوظائف خود و در اجرای
« قوانین ومقررات وعهود کاملا دقیق ومواظب است.»

اضافه بر پاسخ کافی وشایسته فوق روزنامه های مهم کشور ایران مانند (اطلاعات)و(ایران) وغیره نیزدرطی شماره‌های متعدد هریك شرح مبسوطی درج وموهوم بودن‌مراتب‌فوق را ثابت‌ومدلل ساختند. مخصوصا این نکته‌بیشتر شایان توجه وتنقید بوده ومیباشد که اصلا یکنفر بازرگان ایرانی هم در خاك روسیه نبوده است وتمام دنیا ازمقررات حکومت شوروی درباره منع ورود اتباع بیگانه حتی بازرگان بخوبی آگاهی داشتند ودر اینصورت جعل اینگونه اتهامات برای هرمرد عامی هم روشن وهویدا بود.

درخلال همین اوقات، جرایدخارجه مخصوصا جراید کشور بیطرف ترکیه بنوبه خود بادولت وملت ایران همدردی نموده و در اطراف بی‌اساس بودن این تبلیغات قلمفرسائی کرده اند ازآن جمله سر دبیر روز نامه «صون تلگراف» می‌نویسد:

«همسایه دوست ما ایران درمقابل هرگونه حوادث جنك از روز نخست
«تاکنون بیطرف‌مانده است، ایران مفهوم صلح را میداند وشکی نیست راه خود
«را درجاده بیطرفی پیموده واجازه نخواهد داد آتش جنك کنونی بآن کشور
«وکشورهای خاور نزدیك ومیانه سرایت‌نماید.»

روزنامه (جمهوریت) درطی مقاله‌ای یادآور میشود:

«حکومت ایران مسئول‌حفظ سیاست بیطرفی کشور بوده واین‌حکومت
«حرکاتی نمینماید که مخالف بی‌طرفی باشد، ایران کشوری است که حافظ آزادی
«واستقلال خود بوده و وجود چند تن بیگانه نمی تواند استقلال اورا برهم
زند.»

سردبیر روزنامه (آغشام) مینویسد:

«نتیجه‌جنك هرچه باشد تغییری دراین حقیقت نمیدهد که ایران بی طرف
«بوده‌وبرای اینکه‌میخواهد ازآتش جنك بر کنار بماند بحفظ بی طرفی خود

قسمت چهارم

«ادامه میدهد ودرنتیجه این بی‌طرفی منظور ملل خاور زمین را تامین نموده است .»

انعکاسات صحیح ووارد درجراید داخل وخارج ایران نتیجه و اثر همان تبلیغات ناموزون متفقین میباشد ومسلماً تاریخ دنیا این مراتب را باخطوط برجسته ثبت کرده وحق وباطل را برای نسلهای آینده روشن خواهد ساخت.

راجع بایران حتی انتشار دادند که دسته ای از آلمانها دستور یافته اند ، برای ایجاد ارمنستان جدید وبزرگتری باتجزیه قسمتی ازخاك ایران وترکیه شروع باقدامات مقتضی نمایند.

درصورتیکه ارمنیها هرگز باآلمان ها مناسبات نزدیك وصمیمانه نداشته‌اند و بعلاوه در صورت چنین خیال شومی از طرف آلمانها مربوط بتجزیه کردن قسمتی ازخاك ایران، آنوقت چطور ممکن بود که بین ایران و آلمان ، همکاری صمیمانه برقرار بوده‌باشد و یانسبت باتباع آلمانی دولت ایران نظر موافقی داشته‌باشد؟! برعکس دولت ایران رفتار وکردار فرد فرد اتباع بیگانه بخصوص آلمانیها رازیر نظر ومراقبت جدی قرار داده بود وباید باکمال انصاف حق داد که نتیجه‌همین دقت ومواظبت بود که از روز شروع جنك جهانگیر دوم تاروز سوم شهریور ۱۳۲۰ یکنفر بیگانه قادر نگردید که دست باقداماتی بزندکه خلاف مقررات ونظامات ایران باشد و یا به بیطرفی کشور ما خللی وارد سازد.

باوجود این چون متفقین منظورشان حاضر کردن روحیه مردم دنیا ونشان دادن علتی برای هجوم آینده خود بایران بود، دست از تحریکات و تبلیغات مخالف برنداشته وتا جائی که «ایدن» وزیر خارجه انگلیس در طی نطقی در مجلس شورای ملی بریتانیا، ارسال یادداشت مورخه ۲۸ تیرماه را بدولت ایران آشکار ساخت و این نطق بدین منظور ایراد گردید که صحت مطالب منتشره ازطرف خبرگزاریهای تابعه دولت را تائید کرده باشد ودرضمن هم ذهن نمایندگان مجلس را برای وقوع یك حادثه واقدام نوینی ازطرف دولت انگلیس درخاور میانه حاضر وآماده نموده باشد.

«ایدن» درنطق خود پس ازآنکه خواستار همکاری ملل خاورمیانه میگردد بایران اشاره کرده ومیگوید :

« ورود عده زیادی خبرگان آلمانی خطر بزرگی برای استقلال کشور
« ایجاد کرده است ودولت انگلیس ازروی کمال پاکی و صداقت نسبت باین

« خطر بدولت ایران آگاهی داده و امیدوار است این آگاهی مورد اعتنا «قرار گیرد !! »

دولت ایران یعنی رضاشاه دربدو امر باین تبلیغات چندان توجه واعتنائی نکرد ، زیرا رضاشاه یقین داشت که بهیچ طریقی خطری ازطرف بیگانگان مقیم این کشور نه متوجه استقلال ایران بوده ونه متوجه همسایگان ما میباشد .

اگر مشاهده شد که در همسایگی ایران یعنی درخاك عراق ، اغتشاشاتی برعلیه انگلیسها رخ داد برای آن بود که اولا اقتدار وتسلط حکومت مرکزی عراق باندازه حکومت ایران نبود وثانیا مراقبت دراعمال اتباع بیگانگان با آن وضع وترتیبی که در ایران جریان داشت درآنجا بعمل نمیآمد .

از طرف دیگر برای رضاشاه ودولت وملت ایران همین حادثه ، خود یك درس عبرتی بود ، زیرا همانطوریکه مشاهده شد آلمانها قادر نگردیدند که کمك کافی بشورشیان عراق رسانیده وازاین اغتشاش بهره بردارند و بعبارت دیگر یك آشوب وبلوائی بضرر عراق برپا کرده وخود آنها کنار رفتند وپرده ازروی آنهمه تبلیغات دروغ «گوبلز» نسبت بهمدردی با ملت عرب بخوبی برداشته شد .

پس ملاحظه میشود که نه دولت ایران حاضر بهمکاری با آلمانها بوده است ونه بیگانگان آلمانی مقیم این کشور قادر بایجاد یك اغتشاش وخرابکاری بر علیه استقلال ما ومنافع همسایگان درایران بوده اند .

یك نکته ویك ایراد بررضاشاه ممکن است وارد باشد که باوجود اعتماد واطمینان باوضاع داخله کشور وعدم قدرت آلمانها بخرابکاری ، چه علت در خلال این مدت وتا تاریخ ۲۵ مرداد متوجه درك حقایق بطور کامل نگردیده است که اگر خطری متوجه او وکشور باشد تنها از جانب دوهمسایه شمالی و جنوبی است نه ازطرف آلمانها آنهم برای ضرورتی که متفقین داشتند وما قبلا بذکر آن پرداختیم ، وهمچنین بچه دلیل رضا شاه حاضر نشده است که این عده آلمانی را از خاك ایران خارج ورفع بهانه متفقین را کرده باشد !!؟

پاسخ پرسش دوم اینست که درصورت عملی کردن این موضوع و روانه کردن ۶۹۰ تن آلمانی مقیم ایران (برای مقایسه یادآور میشویم که تعداد اتباع انگلیس درهمان تاریخ ۲۵۹۰ تن بوده است) مشکل برطرف نمیگردید وچون مقصود نهائی متفقین همان هجوم واشغال ایران بمنظور استفاده راههای آن برای کمك بشوروی بود ، مجدداً ادعا میکردند که هنوز تعداد آلمانیها در ایران

قسمت چهارم

فراوان بوده و یا ژرمانیفیلهای ایرانی خیال برهم زدن اوضاع را دارند و یا ...... دوست قضیه ایران وروس وانگلیس شبیه همان قصه گرگ و گوسفندی است که بر سر یك چشمه رفع عطش میکردند و خوانندگان قطعا از جریان گفتگو بین این دو و عاقبت این حکایت آگاهند !! ازاین رو بعقیده ما در این مورد رضا شاه در پیشگاه تاریخ مقصر نبوده است •

خواستن ونخواستن رضا شاه در این کار مدخلیت نداشت چون موضوع بر سر انگلیس تنها نبود ، بلکه روس‌ها در این کار شرکت داشتند و در حقیقت از روز ۲۹ تیرماه ۱۳۲۰ که دوهمسایه نیرومند شمالی وجنوبی محرمانه نقشه استفاده راه ایران را کشیده بودند ، کلك رضاشاه نیز کند شده بود ، چون توافق نظر بادولت ایران بابودن رضاشاه بعلت شرکت روسها بهیچوجه عملی نبود یعنی روسها خواستار همکاری بادولتی غیر از حکومت پهلوی اول بودند درصورتی که شاید برای انگلیس‌ها ابقای رضاشاه مفیدتر وامن‌تر بود •

این نکته تاریخی و این حقیقت بارز بما می‌فهماند که دودولت روس و انگلیس بهیچوجه چه مستقیم و چه غیر مستقیم بتوسط دولت ایران درخواست استفاده راه کشور مارا ننموده‌اند تامعلوم گردد که ملت ایران قبل ازسوم شهریور هم دارای حسن نیت نسبت به همسایگان خود بوده است بلکه **این دو دولت قضایارا بارسال دو یادداشت معتدل وغیر وارد بر دولت ایران ورضا شاه مشتبه ساختند .**

اینکه می‌گوئیم مشتبه ساختند ، برای آنست که عکس این قضیه رانیز باید در نظرگرفت که اگر پهلوی درهمان تاریخ بجدی بودن یادداشت همسایگان پی برده وتا قبل از ۲۵ مرداد یقین حاصل کرده بود که دوره تسلط وزمامداری او به پایان رسیده است آیاممکن بود عکس‌العملی از خود نشان دهد ؟!!

با این وصف مصلحت متفقین در این بود که خواهان همکاری بادولت پهلوی نگردند •

علاوه بر این متفقین دقیقاً متوجه بودند که تبلیغات برعلیه ایران و یاملاکره مستقیم با این دولت صورتی بخود نگیرد که از جریان آن آلمانها بمقصودنهائی یعنی «اشغال این کشور» برخورد نمایند، زیرا نازی ها در صورت آگاهی از این تصمیم، بدون شك بفعالیت پرداخته و پیش از وقوع این اتفاق حتی‌الامکان موانعی را در سرراه آنها ایجادمینمودند که قطعامنجر بتعویق این حادثه ضروری

وتاریخی میگردید.

از اینجا میتوان پی برد که چگونه عوامل مختلف سبب اعلان یادداشت مورخه ۲۸ تیرماه و تبلیغات مربوط بآن گردیده اند، در حقیقت کار متفقین در این مورد کمی مشکل شده بود، چه لازم بود که هم بوسیله تبلیغات روحیه مردم دنیا را برعلیه ستون پنجم آلمان در ایران (!) مستعد نمایند و هم اجباراً از شدت این تبلیغات و فشار خود بردولت ایران بکاهند تا اصل مطلب نیز بردولت آلمان پوشیده بماند.

انگلیسها در این قضیه روسها را وادار بسکوت نموده و خود عهده دار انجام آن گردیدند و الحق مهارت خویش را نیز در ایفای این رل مهم بخوبی ثابت و آشکار کردند، بطوریکه آلمان‌ها در تمام مدت جنگ اعصاب مربوط باتباع آنها در کشور ما اینطور نتیجه گرفتند که چون حادثه ناگهانی و شورش عراق متفقین را مرعوب ساخته است در اینصورت بمنظور احتیاط نسبت به‌وقوع یك حادثه نوینی در خاور میانه، اخراج این دسته آلمانی را از دولت ایران خواستار شده‌اند!! و اینموضوع هم در مقابل جریان عمومی جنگ بکلی فاقد اهمیت میباشد، نازیها در ماه های اول جنگ روسیه بقدری سرمست فتوحات موقتی در خاك شوروی بودند که ابدا توجه بحوادث آینده در خاور میانه مخصوصا ایران نداشتند، و شکست روسیه را قطعی و پایان‌یافته تصور میکردند(!)

تنها یکبار آنهم در تاریخ دهم تیرماه ۱۳۲۰ یعنی ده روز پس از حمله آلمان بشوروی، رادیوی آلمان اطلاع داد که **روسها خیال تهدید کردن ایران را ندارند** و از خطر حمله انگلیسها صحبتی بمیان نیاورد و سپس تا تاریخ سوم شهریور هم هیچگونه خبری راجع بحوادث آینده در ایران از جانب آنها منتشر نگردید، زیرا اطلاعی نداشتند والا دلیلی نداشت که این مدت را بضرر خود بسکوت برگذار نمایند.

در تاریخ دهم تیر ماه هنوز مذاکره استفاده راه ایران بین دولتین روس و انگلیس شروع نشده بود و انتشار خبر فوق از طرف آلمانها در آن تاریخ صرفا بمنظور مشوب کردن ذهن هم میهنان ما صورت گرفته است و بس.

در پاسخ رادیوی آلمان بلافاصله شب بعد یعنی (در تاریخ ۱۲ تیر ماه) **رادیوی مسکو اظهار داشت که: چنین خبری کاملا تکذیب میشود زیرا دولت شوروی همیشه نسبت بایران و ملت ایران احساسات دوستانه داشته و دارد.**

جنك اعصاب

شگفتی ملت بی آزار وصلح جوی ایران ازاینست که درست یکماه و بیست و سه روز بعد از این گفتارشیرین و امید بخش (!) طیارات شوروی شهر های بلا دفاع وباز شمال میهن مارا یکی پس ازدیگری از قبیل : تبریز ـ رضائیه میانه ـ پهلوی ـ رشت وقزوین و غیره مورد بمباران قرار داده ومتاسفانه باوجود اختلاف شدید بین این عمل دلخراش و آن اظهارات دوستانه (!) هرآنچه کـه نباید بشود وبکنند بوقوع پیوست ، و در نتیجه اهالی غیر نظامی شهر های ایران برای اولین دفعه درتاریخ ازطرف بیگانه و همسایه مزه اختلاف گوئی رابایکدنیا حیرت چشیدند .

مراکز جنگی مانند : ایستگاهها ـ کـارخانجات ـ راه آهن و پلها که طبق قوانین بین المللی هدف های جنگی بشمارمیروند، بکلی از این پذیرائی گرم (!) بی بهره بوده اند ، زیرا هجوم دوستان ما در اصل برای استفاده از همین راه های حاضر وآماده و تازه ساز بوده است و حقشان بودکه بهدفهای بین المللی مـا کاری نداشته باشند (!) لابد اشغال کنندگان آن روز و دوستان فعلی ماخواهند گفت : در جنك بمبها چشم ندارند ، ورعایت قوانین هم برای دشمن قابل اجرا نیست، ولی خوب بود قبلا این مسئله را حل کرده بودند که درچه جنك و با کدام دشمنی ؟!

دولت وملت ایران که باکسی سر دعوا نداشت ، بیطرفی خود را هم که بوجه احسن حفظ کرده بود و ضمنا از همه مهمتر تقاضائی برای استفاده راه از دولت ایران نشده بود که عدم قبولی آن سبب خشمگینی دول تقاضا کننده شود. بلکه امنیت کامل درسرتاسر خاك ماورعایت بیطرفی مطلق این کشور در تمـام موارد، خاصه درایام بحرانی قیام « رشیدعالی گیلانی » درعراق، بهترین نمونه مساعدت وهمراهی ایران بمتفقین قبل از سوم شهریور بوده است .

پس باید انصاف داد که برای همیشه در تاریخ ، جای گله و بازخواست برای ملت ایران باقی است ، مگر اینکه مفاد اعلامیه تاریخی کنفرانس تهران درباره ایران و حق شناسی آن ها نسبت به ما عملا از طرف یکا یك دول امضاء کننده بنحو اکمل اجرا گردد و باجبران خسارات وزحمات ایران لکه ناموزون و نامساعد فوق را درتاریخ دنیا زایل ومحو نمایند .

قسمت چهارم

نمیتوان گفت که آلمان ها مایل بخرابکاری ویا ایجاد یك فتنه و فساد بر ضرر متفقین در ایران نبوده اند، بلکه نه تنها در کشور ما بلکه در تمام دنیا جاسوسان نازی در تکاپو وفعالیت بوده اند و با نهایت اشتیاق کوشش داشتند که یك کشوری را برعلیه انگلیس و روسیه تحریك و یا یك منبع و یك نقطه حیاتی متفقین مانند مراکز نفط آبادان را ویران نمایند ولی تلاش آن‌ها در ایران بجائی نرسید، علت اصلی عدم موفقیت نازی ها در ایران مربوط بحسن سیاست رضاشاه ورفتار آن فقید بادولت آلمان بوده است، جریان این سیاست را ما ذیلا ضمن شرح روابط پهلوی با روس وانگلیس بنظر خوانندگان میرسانیم.

اصولا همکاری و دوستی پهلوی اول با دول خارجی پایه اش برروی یك «سیاست ملی» استوار گردیده بود، اینکه میگوئیم «ملی» ازاین لحاظ است که رضاشاه بکلی با رسوخ و نفوذ هر بیگانه در ایران شدیداً مخالفت و مبارزه مینمود، این پادشاه سالهای دراز زحمت فراوان کشید تا بساط گسترده خارجی را در زمان خود برچیده وبقیه را هم فرستاد و حاضر نبود که بدینوسیله بیگانگان بحیثیت و استقلال کشور ایران لطمه وصدمه وارد سازند.

روابط رضاشاه بادولت بریتانیا

پهلوی دراوایل سلطنتش برای اینکه بتواند بدولت پوشالی ایران تمرکزی بدهد واوضاع آشفته مملکت را سروسامانی داده ودر درجه اول ازقیود ونفوذ بیگانه رها سازد، احتیاج مبرم داشت که باانگلیسها بانرمی وبانظر مساعد رفتار نماید، بتدریج که کشور ایران را بسلیقه وسهم خود نیرومند ومستعد نمود، باتوجه باوضاع بین‌المللی، موقع را مغتنم شمرده **ونظر مساعد فوق را با دولت انگلستان صریحاً تبدیل بدوستی متقابل گردانید.**

گرچه اولیاء انگلستان نسبت باین امر دلخوش وراضی نبودند ولی جریان اوضاع آنزمان بآنها فرصت واجازه نمیداد که تغییرات دیگری را درخاورمیانه خواستار شوند.

بطور کلی سیاست بریتانیا در مورد کشورهای خاور میانه مخصوصا ایران اینست که: «دولت» : این کشورها نیرومند ومستقل باشند و تاموقعی ازدخالت انگلیسها محروم وبی‌نیاز خواهند بود که لطمه بمنافع آنها در این ممالك وارد نگردد ویاآنکه بکلی ناامید شوند وبرآنها معلوم گردد که این دولتها قادر و

توانا نبوده و پابرجا نیستند . !!

انگلیسها میگویند «ازلحاظ اینکه ایران دروازه هندوستان وبلکه دروازه
«آسیا است باید یك کشور مقتدر ونیرومند باشد ؛ وضمنا منافع ما که هرگزاز
«حدود آن تجاوز نخواهیم کرد محفوظ بماند، ماسعی داریم که این کشورهمیشه
«مستقل بوده ویك دولت خود مختار وبدون دخالت بیگانه در آنجا حکومت نماید.
«اینکه گفته میشود ما نمیخواهیم ایران نیرومند گردد بهیچوجه صحیح نمیباشد
«زیرا پرواضح است که هر اندازه هم این کشورمقتدر باشد نمیتواند که صدمه
«بما و بمنافع برساند!»

این است سیاست وزبان حال وزارت خارجه امپراطوری انگلیس درباره ایران وغالب رجال ایران که در مواقع لزوم متکی به سیاست راست میگردند مبنایش رسوخ همین عقیده فوق در آنها است .

ولی برای ایرانیان معلوم نیست ، این اقتداریکه انگلیسها برای ما خواستارند مشمول ملت هم میشود یاخیر؟ عقیده عده‌ای براین است که همسایه جنوبی ماحاضر است که درپیدایش و وجود یك دولت قوی ومستقل در ایران کمك و مساعدت نماید ویابیطرف بماند اماهرگز حاضر نخواهد بود که افراد ملل خاور میانه را بطور کلی سالم و نیرومند به بینند !؟

زیرا برعکس آنچه که انگلیسها استدلال میکنند اگر جمعیت ایران در نتیجه ترویج کامل بهداشت و فرهنك وبالاخره توسعه صنعت ، پس از مدتی به ۲۵ میلیون افزایش پیدا کند وهمسایگان شرقی و غربی این کشور هم بهمین ترتیب وبه نسبت جمعیت فعلی آنها نفوسشان زیاد شود آنوقت بدون شك متحداً یاهریك برای گرفتن حقوق کامل خود قیام نموده وجبران ضایعات وصدماتی که در گذشته جبراً از طرف بیگانگان بآنها تحمیل گردیده است بعداً خواستار شوند .

البته این سوء ظن درباره ایران صادق نیست ، زیرا کشورما خوشبختانه هم دارای وسعت زیاد وهم دارای منابع طبیعی فراوان است ، برفرض اینکه جمعیت ایران به شصت میلیون هم برسد بازگنجایش آنرا داشته ومیتواند بدون درخواست و تقاضای منابع خارجی زندگی این عده را بااستفاده ازخاك خود تأمین نماید ، مانیز تصور نمیکنیم که دولت بریتانیا معتقد بچنین اصل غلطی در مورد ایران باشد وبلکه گمان میکنیم که رنج ملت بیشتر ناشی از سوء سیاست وعدم شجاعت و ابتکار دولتها است ، اعضاء یك حکومت قوی هرگز نباید زیر بار زور و فشار

خارجی برود و صلاح و نفع مملکت خود را مثلاً فدای مختصر رنجش دول نیرومند بیگانه بنماید، وظیفه دولتهای بعد از سوم شهریور ۱۳۲۰ بوده و میباشد که تمام آنها طبق مواد و قرار دادهای موجوده بادول اشغال کننده همکاری نمایند و در کلیه موارد نظیر یك مورد (یعنی پاسخ «ساعد» بروسها راجع به امتیاز نفت) مقابله ورو برو گردند.

بهرحال برروی اصل لزوم پیدایش یك دولت قوی در ایران بوده است که انگلیسها به پشتیبانی و تقویت رضا شاه پرداختند و بعد آهم بعلت خودداری پهلوی از قبول این حمایت سیاست «بحال خود واگذاری» را نسبت بایران تا سوم شهریور ۱۳۲۰ پیش گرفتند.

رضا شاه و دولت شوروی

رضاشاه بادولت شوروی هم از همان ابتدای سلطنت خود دوستی کاملاً متقابله را برقرار و مایل بود که مقررات این دوستی بین طرفین بخوبی رعایت گردد، اینکه شایع شده است پهلوی نسبت به روسها بد بین و یا باخشونت رفتار کرده است بهیچوجه صادق نیست.

خوب که دقت شود، تنها دلیل مهم مروجین عقیده فوق که مسلماً بی منظور هم نمیباشند، آنستکه بچه علت در زمان سلطنت پهلوی عده‌ای را بجرم اشاعه مرام کمونیستی حبس و یا تبعید نموده‌اند؟

این ایراد غیر منطقی هم بهیچوجه وارد نیست، زیرا همچنانکه زمامداران شوروی حاضر نبوده و نیستند که در خاك روسیه، عده‌ای بطور مثال مرام «دمکراسی» را رواج دهند، و کوچکترین مجازات این خیانت بزرگ(۱) را تیرباران میدانند، بهمین دلیل دولت ایران یعنی رضاشاه هم در آنموقع صلاح خود و کشور خود را درعدم ترویج مرام سوسیالیزم تشخیص داده بود و اگر حقیقتاً باور نمائیم که شورویها بااین دلیل نارسا، عقیده‌مندند که درزمان سلطنت پهلوی سیاست یکطرفی حکمفرما بوده است؛ در اینصورت ضرورت دارد که، این ضرب‌المثل ایرانی را درباره آنها یادآور شویم:

«آنچه که بخود روا نداری بدیگران روامدار».

در تمام دوران سلطنت پهلوی اول، از طرف همسایه شمالی ما شکایتی درمورد یکطرفی بودن سیاست دولت یا احساس خطر دیگری نشده و همانطوریکه

خود آنها بارهابزبان و قلم آورده‌اند، روابط ما وروش ما دوستانه و متقابله بوده است.

مخصوصا اگر باین نکته توجه شود که همسایه جنوبی ماهم عاقبت‌الامر مانند همسایه شمالی بسختی از رضا شاه گله‌مند بوده است ، آنوقت چگونه میتوان‌قبول کرد که پهلوی متکی به‌سیاست یکجانبه بوده و از طرف دیگر با دولت شوروی بطور خصمانه رفتار کرده باشد ؟

روابط آلمان ورضاشاه

نزد هر وطن پرستی این مطلب بخوبی روشن است که هیچ بیگانه تا غرض ومنافعی نداشته باشد ، دلباخته ایران وایرانی نخواهد گردید ویادلسوزی ومهربانی بی‌جهته برای ما نخواهد کرد ، پس وظیفه هرسیاستمدار و زمامدار وارد وباایمانی است که همیشه مقدم برهمه چیز منافع میهن خود را در نظر گرفته وبااین دایه‌های مهربانتر از مادر(!) بنظر شك وترديد وبا احتياط رفتار ومعامله نماید.

رضاشاه بخوبی حس کرده بود که آلمانها بااشتیاق بی‌حدو حصر مایلند که در میان ملت ودولت‌ایران‌نفوذ نموده و خودرا دوست شفیقی جلوه‌دهند ضمناهم منویات شوم خودرا زیر لوای این نفوذ بموردِاجرا گذارند.

ولی رضاشاه باتدبیر وسیاست مقصودآنها را عقیم گذارده وبرخلاف آنچه که دیگران ادعا میکنند کوچکترین نفوذی آلمانها با آنهمه کوشش وسعی و تبلیغات درشخص پهلوی پیدا نکردند.

پهلوی درظاهر وباطن باآنها دوست بود ولی تاموقعیکه این دوستی بنفع ایران تمام میگردید وآلمانها خیال شیطنت نداشتند.

رضا شاه از تبلیغاتّ نازیها در داخله کشور جلوگیری کرد ، قدغن نمود که از ورود مطبوعات فارسی‌چاپ برلین جلو گیری نمایندو تنها مجله منسوب به نازیها، موسوم به « ایران باستان » که در تهران منتشر میگردید با روش عاقلانه‌ای‌توقیف‌نمود ، اما هرگز طریقی پیش نگرفت که آلمانها را از خود برنجاند زیرا بخیال خود تصمیم داشت که تامقدور است از دوستی باآلمانها نتیجه گرفته و از صنایع آنها برای ایجاد کارخانجات در ایران بر خوردار گردد.

قسمت چهارم

اتفاقاً نازیها چون از طریق مطبوعات و از راه معاشرت با ایرانیان بمنظور انتشار تبلیغات سوء محروم گردیدند درصدد برآمدند که با ترویج کالای صنعتی خود روابطشان را با دولت ایران تحکیم نموده و بدینوسیله با در دست گرفتن تجارت خارجی ایران در حکومت پهلوی و یا توده ایرانی نفوذ نمایند.

شاه نیز با عقد پیمان « تهاتر » بین ایران و آلمان، کارخانجات زیادی وارد ایران نمود و آخرین کارخانه که نیمی از آنهم از آلمان وارد گردید کارخانه ذوب آهن بود که اهمیت آن برای کشور ما نزد هیچکس پوشیده نیست.

پهلوی بی‌اندازه مواظب و مایل بود که در معاملات با بیگانگان هیچوقت ضرری متوجه ایران نگردد، بهمین دلیل در یك معامله صدور گندم که باعث قحطی چند ماهه در استان خراسان گردید، وزیر مالیه وقت « داور » را با وجودیکه در نظرش عزیز بود مورد غضب و بی‌مهری سخت قرار داد و عاقبت هم این وزیر از ترس خودکشی نمود!

پهلوی اعمال و رفتار مهندسین و خبرگان آلمانی را همیشه در مد نظر داشت و پیوسته دستورات مخفیانه و جدی صادر می‌نمود که دستگاه شهربانی مواظب این عده معدود آلمانی بوده باشد و مخصوصاً پس از شروع جنگ جهانگیر دوم بر شدت این مراقبت افزوده گردید.

خلاصه، نتیجه رفتار رضا شاه با دولت آلمان این بود که نازیها او را دوست صمیمی خود تصور نموده (!) و گمان کردند که بقدر کافی در دولت ایران رسوخ کرده‌اند! و فقط پهلوی منتظر یك فرصتی است که برعلیه انگلیس و روس قیام نماید!!

اما همانطوریکه مشاهده شد، تا سوم شهریور و سپس در تمام مدت جنگ اثری از آرزوها و انتظارات نازیها، نه از شخص پهلوی و نه از ملت ایران ظاهر نگردید.

آلمانها چه اندازه پشیمان هستند که بچه دلیل با این ترتیب، سالیان دراز بدون اخذ نتیجه مجذوب رضا شاه شده‌اند؟ و همچنین مأخوذ بحیا گردیده و دست بخرابکاری در ایران نزده‌اند!!

براستی اگر این نوع سیاست مدبرانه از طرف رضا شاه بازی نشده بود و آلمانها فریب نمیخوردند، برای آنها آسان بود که هم منابع انگلیس را در جنوب ویران نمایند و هم فتنه و آشوبی بر ضرر ما و همسایگان ما برپا کنند.

جنك اعصاب

بطوریکه بعداً دیده شد، بر اثر همین سیاست، حتی برخلاف معدودی از افراد مشکوك انگلیس و آمریکا که مطمئناً برضرر کشور خود از روی نفهمی جاسوسی آلمان را برعهده داشتند، در کشور مایکنفر هم برای نمونه پیدا نشد که روابطی با آلمانها بدین منظور برقرار نموده باشد و بکمك آنها زیانی به مملکت خود برساند.

از کلیه کسانیکه متفقین آنانرا بجرم همکاری بانازیها بازداشت نمودند اقلا یك مدرك کوچکی هم برصحت‌این ادعا بدست نیامد وبالاخره فردفرد آنها بعلت بی‌اساس بودن این نسبت موهوم بتدریج آزاد گردیدند !!

پس باتوجه‌به‌این حقایق‌شایسته است که‌متفقین ما از رضاشاه بسی‌ممنون بوده باشند که‌تااین‌حدود رفتار خود وملت‌ایران بابیگانگان دقیق وتیزبین بوده است!

رضا شاه هیچگاه تحت تاثیر تبلیغات دروغ هیتلر ومریدانش قرارنگرفت وبرعکس باید اذعان کرد که آلمانیهای‌مقیم ایران زیر نفوذ سیاست پهلوی تحلیل رفته ودرحال امید منتظر قیام دولت ایران برعلیه روس و انگلیس‌بودند(!)

هنگامیکه سوم شهریور فرا رسید، دفعتاً اثر تبلیغات آلمانها آشکارشد !! یعنی نازیها پی بردند که چگونه شاه ایران آنها را درحال امید بی اساس نگاه داشته بود وباچه زرنگی بی‌سابقه از اقدامات و اعمال سوء آنها جلوگیری نموده است.

برای تسکین همین دردهای بی‌درمان بود که در روزهای پس از سوم شهریور رادیوی برلن شروع به‌هتاکی‌وفحاشی برعلیه رضا شاه نمود، وتعجب اینجا است که در همین ایام روسها وانگلیسها نیز هر یك از بدگوئی‌دراطراف آن فقیدکوتاهی نکردند !!؟

ملت ایران ازبعد از زمان جنك بین‌المللی‌اول مانند اغلب کشورهای دنیا بعلت فشار اقتصادی، ناامنی و بحرانهای پی‌درپی‌دچار حکومت دیکتاتوری گردیده بود، و دیکتاتور ایران تاموقعیکه غریزه خودخواهی در این اواخر در وجود او حکمفرما نشده بود. اصلاحات زیادی بعمل آورد و همین خط آهن وامنیت ایران که پیروزی متفقین مرهون آنست نتیجه اقدامات خوب این‌مرد تاریخی میباشد.

پس اخلاقاً شایسته نبود که متفقین با دشمن خود آلمان همصدا شوند و در بدگوئی‌به پهلوی با آلمان ها هم‌آواز گردند؛ و ما این‌موضوع‌را انتقاد

قسمت چهارم

سند کرده و بزرگترین دلیل میهن پرستی او میدانیم ، یعنی این افتخار برای پهلوی باقی است که هرگز زیر بار منویات شوم بیگانه نرفته است و آنها بعلت نارضایتیهای خصوصی که‌داشته‌اند ، انعکاس آنرا از طریق بدگوئی آشکار وظاهر ساخته‌اند ؟!!

خطر آشکار و آثار هجوم !

بیست وپنجم مرداد ۱۳۲۰ فرا میرسد ومجدداً یعنی برای دفعه دوم پس از ۲۸ روز دولتین روس وانگلیس یادداشت دیگری بوسیله سفرای خود راجع به ستون پنجم در ایران و اخراج آلمانها ازاین کشور تسلیم وزارت خارجه می‌نمایند. وزیرخارجه وقت آقای «عامری» بلافاصله ازدربار تقاضای شرفیابی نموده وعازم سعدآباد میگردد.

شاه باقیافه آرام ولی کاملاً جدی از «عامری» سئوال میکند: «چه خبراست؟ چه میگوئی؟» عامری یادداشت نوین دولتین را ارائه‌میدهد ، پس از چند لحظه سکوت، شاه خطاب به‌عامری نموده اینطور بیان میکند :

معلوم میشود جواب اولی مارا قبول ندارند !! و...... در اینصورت اینها خیالاتی برای‌مادر سردارند ، آیا تو از آن مطلع نیستی! نمیدانی مقصود باطنی آنها چیست؟

وزیر نامبرده تعظیمی نموده جواب میدهد: قربان من کاملاً وبطور دقیق نمیتوانم خیال اصلی این دو دولت رادریابم !! ولی همینقدر حدس زده میشود که اینها ازما راه میخواهند ، راه برای حمل اسلحه بروسیه.

— درست است ولی چرا صراحتاً بما نمیگویند !!؟

— قربان اطلاعی ندارم.

— بسیار خوب حالا چه فکر میکنی ؛ آیا خطری برای مملکت حس میکنی؛ ماکه ازاین پس حتم داریم وقایع بدی اتفاق خواهد افتاد ، باید خیلی مواظب بود.

— قربان نظر مبارک کاملاً صائب است زیرا علائم و آثار هم اینطور گواهی میدهد، اما قربان حالا جواب راچه بنویسم ؟

جنك اعصاب

— چه گفتی ؟ چه‌بنویسی ؟ همانطوریکه دفعه اول پاسخ دادیم و گفتم جواب بده ، مخصوصا مراتب بیطرفی کامل ایران را که تا کنون از طرف ما بخوبی حفظ شده است گوشزد کن ، ضمنا بهر دودولت یادآور شوید که هیچ بیگانه درخاك ما قدرت اقدام به عملیات سوئی نداشته ونداود ومانیز دستور خواهیم داد که این عده آلمانی را بیشتر از سابق مراقب ومواظب باشند ، ضمنا آنها را مطمئن بنما که خطری نه برای همسایگان ونه برای استقلال ایران از جانب این عده آلمانی مقیم کشورما که آنها میگویند نبوده ونیست .

شاه باقیافه گرفته‌ای اضافه میکند که: «الان گفتی آنها راه میخواهند ، این نظر «بااوضاع واحوال جنك روسیه کاملا مطابقت دارد ولی ما متعجبیم که بچه دلیل «دریادداشتهای خود اصلا اشاره بدین مسئله نکرده‌اند !؟

«بهرحال جواب را حاضر کن ، امشب خودم درهیئت خواهم آمد ، به‌نخست وزیرهم بگو ، فهمیدی؟»

عامری تعظیمی کرده ومرخص میشود .

رضاشاه درعالم فکر وبلکه طوفان شدید فکر فرورفته وهم خود و هم وطن خودرا عملا در خطر بی‌سابقه‌ای غوطه‌ور می‌بیند . عجب اتفاقی افتاده است ، برای اولین دفعه در تاریخ دو رقیب جدا متفق گردیده‌اند ! آنهم دو کشوریکه تا کنون رقابتشان ایران را حفظ نموده است ! ولی عاقبت دشمن آنها چه خواهد شد ؟ اگر آلمان فاتح گردد آنوقت تکلیف میهن ما چیست ؟

اسلحه بقدر کافی خوشبختانه موجود است ، ایرانی هم شجاع ودلیرو از جان گذشته است ؛ پس باید برای حفظ شرافت وحیثیت کشور ازهرگونه حمله دفاع کرد خواه از یکطرف خواه ازچند سو این حمله صورت پذیرد !! خواه بایك دشمن نیرومند روبرو شویم ، خواه باچند دشمن !

مطالب فوق افکاری بود که آنا پس از رفتن وزیر خارجه در مغز شاه خطور کرده واز آن نتیجه گرفته بود !

فورا وزیر جنك ، رئیس ستاد آرتش ، بعد از آن وزیر کشور وفرمانده دانشکده افسری بترتیب احضار ودستورات کافی بهریك از آنها داده میشود ، بالاخره تاغروب آفتاب ۲۵مرداد ۱۳۲۰ هریك از وزراء وروساء دولتی شرفیاب گردیده وباهریك جداگانه بدون اینکه آثار وحشتی درقیافه شاه ظاهر گردد واز

وجود چنین خطری صحبتی بمیان آید مذاکره و برای احتیاط اوامر لازمه را صادر می‌نماید.

تنها باوزیر جنگ ورئیس ستاد آرتش موضوع را در میان نهاده و در مورد تقسیم اسلحه ومهمات وخواروبار بوزیر جنگ ودر قسمت تقسیم وتقویت قوای لشکری در نقاط سوق الجیشی شمال وجنوب وباختر برئیس ستاد ارتش دستوراتی میدهد که بلادرنگ بمورد اجرا گذارند !!

متاسفانه شاه خیلی دیر ازقضایا مطلع شده بود، گرچه ازگوشه و کنار جسته گریخته اطلاعاتی ازقبیل تمرکز نیروی انگلیس در بصره وسرحدات عراق وایران کسب کرده بود ، لیکن هرگز گمان نمیبرد که باینطریق وباین شدت بدولت ایران فشار آورده وباصطلاح اورا غافلگیر نمایند!!

شاه درساعت مقرر اوائل شب درهیئت دولت حاضر شده وبمذاکره ومشاوره میپردازد ولی ازدستورات روزانه خود ذکری نمیکند تامطالب تکرار نشود، در ضمن خطاب بنخست وزیر اظهار میدارد:

«اگر این آقایان راه میخواهند چرا ازطریق مذاکره موضوع رابامادر میان نمیگذارند

«وبعلاوه آیا میدانند که ما برای این راه آهن و راههای دیگر
«خیلی خرج کرده‌ایم و زحمت کشیده ایم ؟ و در اینصورت آیا
«حاضرند درصورت استفاده ازآنها پول آنرا بدهند؟ وزحمات
«ملت ایران را جبران نمایند ؟»

نخست وزیر جواب میدهد:

— قربان چه عرض کنم ! ولی اگر اعلیحضرت همایونی اجازه فرمایند بطریق شفاهی دراین باب باآنها مذاکره شود ،

— مانعی ندارد خوب است «عامری» صحبت کند ونتیجه را گزارش دهد ، ولی جواب یادداشت صبح آنها هم فراموش نشود، همانطوری که صبح دستور دادیم بنویسید.

مذاکرات تاابنجا خاتمه یافته وعامری هم ازقرار معلوم باسفیر کبیر انگلیس راجع بسئوال شاه مذاکره مینماید،منتهی دولتین روس وانگلیس در پاسخ آن سکوت اختیار میکنند ؟!!

"باوجودیکه درحقیقت شاه بدینوسیله بآنها رسانیده بود که اگر راه میخواهید مانعی دربین نیست ولی بازهم دول متفق به همان دلیلی که ماسابقا بذکر آن پرداختیم نخواستند و مایل نبودند که بادولت پهلوی اول روی موافقتی نشان بدهند!

ضمنا ازجریان فوق بخوبی ثابت می گردد که داستان پول خواستن رضاشاه ازمتفقین بکلی موهوم و دور ازحقیقت است واگر درجلسه هیئت وزراء جمله «آیا حاضرند پول آنرا بدهند؟» را بزبان آورده است مقصود تامین منافع دولت وملت ایران دربرابر استفاده ازطرق کشور ما میباشد ونظر شخصی نداشته است.

بخش اول ــ قسمت پنجم

ایران در حال دفاع

لحظه‌ای که شاه اعلام خطر میکند و ملت بیدار میشود !!؟

باوجودی که رضاشاه درسالهای آخر سلطنتش مردم را مرعوب خودساخته بود وبا وجودی که تسلط وسانسور شدید شهربانی ملت را ازشاه وشاه را ازملت بی خبر وجدا می ساخت بااینحال ایرانیان خودرا مدیون رضاشاه دانسته وبدو با نظر احترام وتجلیل می نگریستند .

برملت ایران پوشیده نیست که پهلوی ازبعضی فشارهای بی‌موردی که بر مردم واردمی آمد بهیچوجه آگاه‌نبوده است وهمانطوری که‌همه‌می دانیم مرتکبین این خطای‌بزرگ کسانی بوده‌اند که تماس نزدیك باشاه‌داشته وازشهامت وصراحت وهمچنین رحم ومروت نیز بی بهره بوده اند !!؟

البته کلیه‌نگرانی هائی که مردم درآن‌اواخر داشتندومضایق آنراهم تحمل کردند، دربرابر اقدامات اساسی واصلاحات‌اجتماعی اینمرد تاریخی درمیهن‌خود قابل چشم پوشی است .

عملیات برجسته پهلوی بامقایسه وضع ناهنجار وننگین پیش از کودتای ۱۲۹۹ معجزه آسا وشگفت انگیز است .درظرف مدت ده دوازده‌سال ما موفق شدیم که بسرپرستی‌پهلوی‌اول بمیهن ویران خودسروصورتی داده وهزاران‌مصائب ومشکلات را باسرعت زیادی بدست خود مرتفع وبرطرف سازیم، معضلات جامعه آشفته ایران درابتدای سلطنت پهلوی منحصر بامور گسیخته و اوضاع هرج و مرج داخله کشور نبود بلکه بامصیبت بزرگ دیگر یعنی نفوذ شوم بیگانه توأم میگردید .

تقدیر ومساعدت محیط سیاسی دنیا پس ازجنگ بین المللی اول انطور اقتضا کرد که پهلوی ناخدای ایران گردد وبا پشتکار وتدبیر برمشکلات فراوان

ایران در حال دفاع

فائق آید و در ضمن اقدام باصلاحات بی‌شمار، استقلال کامل ایران را با قطع ایادی بیگانه حفظ و حراست نماید.

بدینطریق؛ بتدریج موجبات اصلی پیدایش حکومت دیکتاتوری از قبیل: ناامنی بحرانهای اقتصادی ـ ضعف دولت و آرتش ـ ملوك الطوایفی ـ فقر عمومی و غیره از بین رفت و وقت آن رسیده بود و بلکه صلاح کشور و رضاشاه در آن بود که موقع را غنیمت شمرده و از غریزه فطری ملت ایران استفاده شایان گردد، یعنی مردم را آزاد بگذارند که از آن پس اصول کامل دمکراسی را پیروی نموده و امور اجتماعی خودرا با آن تطبیق و تقویت نمایند.

افسوس !! که نه پهلوی متوجه این امر خطیر گردید و نه مغرضین نزدیك باو مایل باشاعه اصول دموکراسی گردیدند !!؟ و بعلاوه تبلیغات و اثرات حکومت نازی در آلمان و فاشیست در ایطالیا و کمونیست در روسیه و دیکتاتوری اتاتورك در ترکیه پهلوی را تحریك بادامه و نگهداری آنوضع میکرد!

بهر حال پهلوی در سال های آخر نیز بسلیقه خود، عمران و آبادی کشور را تعقیب نمود و مخصوصا در ترویج امور صنعتی و ایجاد کارخانجات علاقه خاصی نشان میداد، ولی پس از شروع جنك جهانگیر اخیر بیشتر هم و وقت رضا شاه صرف تحکیم موقعیت ایران در برابر سیاستهای متضاد خارجی و حفظ بیطرفی کامل این کشور گردید.

هیچگاه پیشرفت سریع آلمانها با آن همه تبلیغات پرشورشان، آنطوریکه نازی‌ها امید داشتند در شخص پهلوی اثری نکرد بلکه آن بآن دقت و مراقبت وی در رفتار و کردار بیگانگان مقیم این کشور بیشتر میگردید، و تصمیم قطعی داشت تا جائی که مقدور است توانائی خویش را در حفظ بیطرفی ایران بدنیا ثابت و مدلل سازد.

خوشبختانه تا سوم شهریور ۱۳۲۰ که پهلوی زمام امور را در دست داشت هیچیك از دول جنگجو نتوانستند ایرادی از نظر « انحراف از جاده بیطرفی » بدولت ایران وارد آورند، راجع بقضیه اتباع آلمان هم که اقوی دلیل (!) هجوم و اشغال متفقین و اغفال ایران بشمار میرفت جز بهانه صرف چیز دیگری نبود و خوانندگان گرامی قطعا شرح مفصل آنرا در قسمت مبارزه با ستون پنجم درایران » ملاحظه فرموده‌اند.

ایرانیان از یکطرف خوشوقت بودند که با وجود جنك جهانگیر در خارج،

قسمت پنجم

با زمامداری پهلوی سطح زندگیشان بهیچوجه تغییری نکرده و از حیث آذوقه و پوشاک در مضیقه نیستند، و از طرف دیگر بسی خرسند و شاد بودند که با اتخاذ یک سیاست عاقلانه از جانب رضا شاه، بی طرفی کامل ایران بتمام معنی حفظ گردیده و کشور ما را از میدان جنگ و سیاست دور نگاهداشته است.

مشاهده این مزایا بحدی مردم را نسبت برضاشاه معتقد کرده بود که همگی ایمان داشتند (!) که اگر اتفاقات ناگوار و یا حوادث فوق العاده برای ایران پیش آمد کند؛ شخص شاه مسلما با سیاست و درایت بجنگ با آنها پرداخته و قضایا را دوستانه بنفع ایران حل خواهد نمود «اتکاء بمقام سلطنت!» باعث گردید که مردم از هر طبقه خویشتن را آسوده و از خطر دور پندارند و بزمزمه‌های مخالف و شومی که کم و بیش از زبان رجال و روزنامه های بیگانه انتشار مییافت اعتنائی نکنند (!).

رضا شاه نیز بنوبه خود پس از درک خطر یعنی بعد از تاریخ ۲۵ مردادماه ۱۳۲۰ سعی خودرا دو چندان کرد که بیطرفی ایران را حتی الامکان حفظ نموده و یا از طریقه تسویه مسالمت آمیز با متفقین کنار آید ولی چه سود که موضوع باندازه‌ای مهم و حیاتی بود که دو رقیب دیرین متفق گردیده (!) و سرنوشت دولت پهلوی اول را قبلا تعیین کرده بودند (!) این بود که حاضر هم نشدند روی مساعد نشان داده و راجع باستفاده راه ایران با رضا شاه مذاکره و یا معاهده بر قرار سازند!!

شاه ایران پس از یاس کامل و اطمینان قطعی بوقوع پیش آمدهای سوء و ناگوار خودرا مهیا مینماید که بمنظور حفظ حیثیت و آبرو و شرافت ایران و ایرانی در مقابل هر حمله ناگهانی و در هر نقطه از سرحد ایران؛ شدیداً بدفاع پردازد!

دستورات پی در پی معظم له به وزیر جنگ و رئیس ستاد ارتش وقت (که بدبختانه این دو زمامدار مسئول در عوض همکاری صمیمانه در آن موقع حساس و دشوار دشمن خونین یکدیگر بوده‌اند!!؟) نشانه بارز این تصمیم بجا و مهم میباشد.

بنابر این شاه لازم می بیند که ملت بیخبر ایران را نیز از خطر نزدیک آگاه ساخته و آن‌ها را برای دفاع از میهن، تحریک و آماده نماید.

در این میانه با وجود شعله ور بودن جنگ جهانگیر، سکنه این سرزمین با

ایران در حال دفاع

آرامش وسکوت و با نیت صلح جوئی وعشق بوطن ، زندگی عادی خویش را ادامه میدادند، هیچکس از هیچ طبقه نسبت بآینده مظنون و مشوش نبود !! و فقط اعتماد به : حسن تدبیر و لیاقت شاه خاطر عموم را آسوده و از خطر مصون میداشت !!

این حالت چندان دوامی پیدا نکرد زیرا بافرا رسیدن ساعت چهار بعداز ظهر روز ۲۸ مرداد ۱۳۲۰ شاه بزبان خود خطر را اعلام و توجه مردم را بموقعیت باریك و حساس و لزوم ایجاد یك حالت دفاعی ، جلب میکند.

پهلوی بر خلاف سال‌های گذشته دستور میدهد که جشن پایان سال تحصیلی دانشکده افسری واحتیاط و دانشگاه جنك را یکماه و چند روز قبل از مهر ماه بر گذار نمایند و برای این امر روز ۲۸ مرداد تعیین و ابلاغ میشود.

نخست وزیر و سایر اعضاء هیئت دولت و رجال و سران لشکر در انتظار موکب اعلیحضرت در محوطه اقدسیه صف میکشند، ضمن اینکه هریك بیاز دید سرو وضع خویش میپردازد با نفر پهلوئی خود نیز بآهستگی بصحبت و گفتگو مشغول میشود، یك شخص ناآشنا تصور میکرد که این آقایان لابد از حوادث و اخبار مهمی آگاه بوده و بطریق در گوشی ، یکدیگر را مطلع میسازند ، درصورتیکه فقط عامل اصلی پیدایش این وضع فقط مربوط به رعب خبر حرکت اعلیحضرت همایونی از قصر سعد آباد و احترام بآن فقید الفاصله دور بوده است (٤)

بجز نخست وزیر و وزیر خارجه که تا اندازه ای از قضایا مطلع بودند بقیه بطور عموم خام و جز انتظار شاه و فرمان شاه و کلام شاه و پایان جشن و بازدید شاه بدون ایراد و پرخاش فکر دیگری در مغز آن‌ها خطور نمیکرد !!!؛

بالاخره پهلوی با همان وقار مخصوص بخود وارد میشود و دستور میدهد که مراسم معمولی هرساله را مختصر کنند ، پس از چند کلمه صحبت با نخست وزیر و استماع گزارش فرمانده دانشکده افسری در مقابل صف دانشجویان و صف ۱۰۷٤ نفر افسران فارغ التحصیل دانشکده و ٤٢ نفر افسران فارغ التحصیل دانشگاه جنك ، اینطور بیان میکند:

«در این موقع بشما دانشجویان دانشکده افسری که تحصیلات
«خودتان را در دانشکده تمام کرده وامروز باخذ گواهینامه یا
«بعبارت دیگر فرمان افسری نائل میشوید میگویم :

« امیدوارم در آینده بواسطه حسن خدمت وانجام وظیفه
«بدرجات بالاتر و بمقام عالیرتبه نائل شوید»
« شاید بعضی ها پیش خودشان تصور کنند که امسال از
«یکماه مرخصی معمولی دانشکده محروم شده‌اند ولی البته بعد
«که علل و جهت آنرا فهمیدند تصور میکنم حس فداکاری آنان
«تحریک شود»
« بیش از این لازم نیست توجه شما را بوظایف عمومی و
«موقعیت مخصوص امروز جلب کنم ـ همینقدر میگویم: لازم
« است ارتش و افسران ارتش با کمال توجه بجریان اوضاع
« علاقمند باشند و در موقع لزوم از هیچگونه فداکاری و
«جانبازی خودداری ننمایند»

بیانات شاه مانند صاعقه بسرعت برق در تهران و تمام نقاط ایران انتشار یافت و در نتیجه یك هیجان بی سابقه و بی نظیری در مردم تولید کرد، ملت ایران بطور ناگهانی و بدینوسیله خطر بزرك و نزدیکی را درك میکنند، اما از کجا و از چه سمت و بچه طریق؟ معلوم نیست!، اغلب و بلکه اکثریت از حمله بلشویکها بیشتر اضطراب و نگرانی داشتند.

اهالی این کشور بخوبی میدانستند که تا یك حادثه ناگوار و فوق العاده ای برای مملکت در پیش نباشد هرگز شاه حاضر نمیگردید که بدین طرز سخن بگوید.

دیگر کسی بفکر آسایش و راحتی خود نبود وحتی در اثر خبر باین مهمی کوچکترین اثری هم در بازار ایران و افزایش سطح قیمت‌ها نکرد!! عامه مردم بدون استثناء با احساسات پرشوری حاضر بودند (همچنان که برای همیشه هستند) که با گرسنگی و تشنگی سینه خودرا سپر کرده و برای نجات میهن از شر دشمن با افتخار تمام جان دهند.

نگارنده خود یك افسر احتیاط هستم و هرگز آن حرارت واحساسات غیرقابل تصوری که در نتیجه آن خبر و آنوضع بمن دست داده بود فراموش نمیکنم و چون بدوستان و دیگران نیز نظر میکردم همه را هم آهنك با خود میدیدم.

این بود نمونه ای از عکس العمل، نطق یا اعلام خطر پهلوی بملت ایران و ملیت و فکر ایرانی در آن هنگام.

ایران در حال دفاع

بامداد سوم شهریور ماه ۱۳۲۰

صلاح در اینست که از ذکر وقایع حقیقی شب سوم شهریور صرف‌نظر کنیم ، تامتفقین بآنچه که از طرف ستون پنجم آنها در همـان شب بمنظور حاضر کردن زمینه هجوم بر سر ما آمده است بااطلاع نگردند!!! واین‌را دلیل برحسن نیت کامل ایرانیان بدانندکه حاضرند درصورت جبران آن از طرف همسایگان همان‌لکه نامساعدیکه دیگران‌درتاریخ ایران برای‌خودجای گذاشته‌اند باگذشت تمام محو و زایل سازند .

فقط باتکاء وپیروی از نطق پادشاه انگلستان درتاریخ هفتم‌فروردین۱۳۲۱ که‌میگوید:

••••• باید بیاد داشته باشیم که اگر رنج و مصیبت باعث تحریك نیروی اراده و بر انگیختن افراد یا ملل برای نیل بدرجات‌عالیتر باشد باید از آن خوشوقت بود •••••

ما نیزبنوبه‌خود برای بیدار کردن هم میهنان گرامی بشرح این‌چندسطر مبادرت میورزیم تا عبرت نسل حاضر وآینده ایرانی‌گردد وهمیشه چه درصلح وچه درجنك مراقب حال خود باشند که دشمن هیچوقت فرصت و قدرتی برای گزند ماپیدا نکند .

« برای ما ایرانیان بسیار جای عبرت است که‌با وضع نامطلوبی خود را
« خفته و خام ببار آوریم‌،بسیار مایه سرشکستگی‌وخواری‌است‌که کسانی‌خودرا
« منسوب مستقیم نسل سیروس و داریوش بدانند ولی در مقابل ، شبانه با خیال
« راحت بخسبند !! و بدشمن عیار که‌در کمینگاه با عشق فراوان بیداری میکشد
« فرصت نیکی برای‌هجوم و کشت‌و کشتاربدست وی بدهند !!

« باید ایرانیان نیز بدانند : همیشه ودر هر موقع نمیتوان و جایز نیست که
« بابیگانه هم پیاله گردید وقبول کردن هردعوتی از طرف هرنا آشنا بمنزله خود
« کشتی وخانه برباد دادن است !!...»

بالاخره شب سوم‌شهریور سپری‌میشودویك بامداد تیره و تاری‌رابرای ملت ایران بجای میگذارد،یعنی در ساعت چهار بامداد همانشب در حین اینکه نمایندگان دولتین شوروی وانگلیس در تهران‌هریك یادداشتی تسلیم نخست وزیر

ایران مینمایند ضمنا نیروی موتوریزه ومکانیزه آنها بسرحدات وسواحل خاک ما حمله‌ور گردیده و آرتش مدافع وصلحجوی ایران را بایک طرز بیسابقه‌وناروائی غافلگیر میکنند.

مفاد یادداشت دولت شوروی (مورخ ۲۵ اوت ۱۹۴۱):

«پس از تکرار اقدامات مشترک دولتین اتحاد جماهیر شوروی وامپراطوری
«بریتانیای کبیر در ۱۸ ژویه وشانزدهم اوت راجع بجلوگیری از فعالیت خطرناک
«عمال آلمانی و اخراج آن از کشور، جای بسی تاسف است که دولت ایران برای
«جلوگیری از این فعالیت هیچ اقدامی ننموده و درنتیجه آن، عمال آلمانی
«بفعالیت جنایت آمیز !! خویش همچنان ادامه داده اند و بنابراین دولت اتحاد
«جماهیر شوروی ناگزیر گردید که بمنظور حفظ امنیت خاک خود بایران نیرو
«گسیل دارد !!

«بدیهی است که این اقدام بر علیه استقلال ایران صورت نگرفته ،بلکه
«منظور آن جلوگیری از فعالیت آلمان هاست که امنیت شوروی را بمخاطره
«انداخته است!!»

مفاد یادداشت دولت انگلیس (مورخ ۲۵ اوت ۱۹۴۱):

«باوجود اقدامات مشترک دولت امپراطوری بریتانیا و دولت شوروی در
«تاریخ ۱۸ ژویه و شانزدهم اوت راجع بجلوگیری از فعالیت خطرناک عمال
«آلمانی و اخراج آنان از کشور، جای بسی تاسف است که دولت ایران برای
«جلوگیری از این فعالیت هیچ اقدامی ننموده ودر نتیجه عمال آلمانی برعلیه منافع
«ماواستقلال کشور، همچنان بفعالیت خود ادامه‌داده‌اند، بنابراین دولت امپراتوری
«بریتانیای کبیر بمنظور دفاع از منافع خود و دوستان خویش اقدامات مقتضی
«مبذول داشته است که باخطر فوق در ایران مواجه کند!! وبهمین جهت برای
«انجام این منظور بطور موقت وارد ایران گردیده وبمحض اینکه اوضاع جنگ اجازه
«دهد این نیرو خاک ایران راترک خواهد گفت.»

در این یاد داشت نیز قید شده است که: «گسیل داشتن نیرو بایران بر علیه استقلال ایران صورت نگرفته است.»

مسلما تکرار مطلب نسبت بجواب این دو یادداشت زائد میباشد، زیرا قبلا در فصل «مبارزه باستون پنجم در ایران» خلاف ادعای دولتین همسایه ما راجع باتباع آلمان مقیم این کشور بخوبی تشریح و ثابت گردیده است، ولی

ایران در حال دفاع

فقط باید یاد آور شویم که بعداً برای تمام دنیا این مسئله کاملا روشن شد که: متفقین برای ضرورتی که از لحاظ استفاده از راه ایران برای ارسال مهمات و خوار و بار بروسیه داشتند، اجباراً بخاك ما هجوم آوردند و موضوع خطر عمال آلمانی جز « بهانه مطلق » برای حمله ورشدن بایران چیز دیگری نبوده است.

از طرف دیگر در همان روز سوم شهریور ۱۳۲۰ (۲۵ اوت ۱۹٤۱) مولوتف کمیسر امور خارجه روسیه یادداشتی از طرف دولت شوروی بسفیر کبیر ایران در مسکو تسلیم مینماید و در آن علل تصمیم دولت شوروی را بفرستادن نیرو بایران توضیح میدهد.

در این یادداشت خاطر نشان شده است که: این تصمیم جنبه تجاوز آمیز ندارد(!) **و همین که خطری که متوجه کشور شوروی است مرتفع گردد نیروی شوروی از خاك ایران خارج خواهد شد.** از طرف دیگر این یادداشت اشعار میدارد که: از هنگامیکه مرام اشتراکی در روسیه روی کار آمده **دولت شوروی استقلال و تمامیت مطلق دولت ایران را برسمیت شناخت**، بموجب قرار داد های چهارم فوریه ۱۹۱۸ و بیست وششم ژویه ۱۹۱۹ کلیه حقوقیکه روسیه تزاری نسبت بایران داشت ملغی گردید، تمامیت کامل ایران برسمیت شناخته شد. دولت شوروی کلیه بنگاه های عمومی روسی را بایران واگذاشت و با این دولت قرار دادهای بازرگانی که روابط دو کشور را بیش از پیش تقویت میکرد منعقد ساخت. اخیراً نیز دولت شوروی بدولت ایران اطلاع داد که: حاضر است کلیه مواد صنعتی لازم این کشور را در دسترس وی بگذارد. باوجود این دولت شوروی از تاریخ ۲۶ فوریه ۱۹٤۱ همواره بیم آن داشت که **روزی سرزمین ایران مبداء حمله بر علیه شوروی !!؟** قرار گیرد، در پیمانی که در آن هنگام بین این دو کشور منعقد گردید اشعار شده بود که: **اگر دولت ثالث قصد اشغال ایران را داشته باشد یا اینکه دولت کشور ایران نتواند در مقابل چنین قصدی از استقلال خود دفاع کند، دولت شوروی حق خواهد داشت نیروی خود را وارد خاك ایران نماید و درعین حال تعهد میکرد که بلافاصله پس از رفع خطر این نیرو را باز خواند.!!**

اخیراً مخصوصاً از هنگام آغاز حمله آلمان بر شوروی فعالیت عمال آلمانی در ایران امنیت دولت شوروی را از این جانب بخطر انداخته بود زیرا آلمانها در

امور ایران نفوذ کامل یافته و این نفوذ را بر علیه منافع دولت شوروی بکار میبردند.

سپس یادداشت دولت شوروی عمال مهم آلمانی وبنگاههای بازرگانی و صنعتی آلمان را که در ایران مشغول کار بودند نامبرده و تذکر میدهد که عموم آنها بر علیه دولت شوروی ابراز فعالیت میکنند. **چون خطر فعالیت عمال آلمانی کم نشده و دولت ایران نیز اقدامات لازم برای جلوگیری از آنها اتخاذ نکرده است دولت شوروی ناگزیر شده است نیروی خود را وارد خاك ایران سازد!!؟**

مخصوصا غافلگیر کردن نیروی دریائی ایران وبمباران کشتیهای جنگی ایران در بندر شاهپور یك وضع نامطلوبی را برای ارتش ایران ایجاد نمود، بطوریکه شرح فداکاری افسران و کارکنان نیروی دریائی کشور مارا باید در مقابل آن حمله ناپسند و ریا آمیز دشمن جزء داستان های تاریخی محسوب داشت.

از اینجا باید تفاوت فاحش بین متن یادداشت متفقین و عمل آنها را بخوبی درك کرد، آنها یعنی دولتین آزادیخواه انگلیس و شوروی برای مقابله با عمال آلمانی وارد ایران شده بودند ودر اینصورت سئوال ما اینست که: هجوم و حمله به ایران ونیروی دریائی ایران، یا بمباران شهر های آزاد وبلادفاع کشور ما چه ربطی با عمال آلمانی داشته است؟! طرف، بگفته آنها اتباع آلمانی بود و ایرانی که با کسی طرف و دشمن و مهاجم نبوده است!! نخست وزیر فوراً پس از وصول یادداشتها نزد شاه باریافته و جریان تسلیم یادداشتهای فوق و کلیه اطلاعات واصله از حمله بایران را بعرض میرساند.

شاه باخونسردی آن تغییر حالت وتحیر و شگفتی که در او تولید گردیده بود مخفی مینماید واز نخست وزیر سئوال میکند که:

« تکلیف کشور و ما چیست؟ بعقیده ما فوراً باید برای حفظ حیثیت
« و شرافت ایران و ارتش ایران تاجائی که قدرت در بدن هست دفاع
« نمائیم و ما دستورات کافی صادر خواهیم کرد، ضمنا جریان
« را بمجلس اطلاع دهید که ملت آگاه شود ودر جواب یادداشت
« ها علت را از سفرای دول مهاجم سئوال کنید و بآنها بگوئید
« که ما حاضریم بادر نظر گرفتن بیطرفی کامل و منافع تام و
« تمام ایران بطریق تسویه مسالمت آمیز باین جریانات خاتمه

ایران درحال دفاع

« دهیم، دولت ماکه سرجنك باکسی نداشت وندارد وهرچه هم
« که آنها راجع بفعالیت آلمانها ازما خواستند، بنوجود اعلام
« بیطرفی در اخراج عده زیادی از آنها اقدام کردیم پس این
« طرز رفتار یعنی چه !؟ بهرحال بروید و مواظب باشید، مخصوصا
« علت را از سفرای دودولت جویا شوید.
« ماهم اجباراً تاموقع مقتضی ازکشور خوددفاع خواهیم
کرده.»

جنك برای حفظ شرافت

آرتش ایران با آن وضعی که در روزهای سوم اسفند سالهای سلطنت رضاشاه جلوه گری میکرد، بوجود آمده بود. این آرتش بسیار نوبنیان ودارای تجهیزات مدرن ومتوسط، ذخائر خوار وبار آن کم ولی از حیث ذخیره اسلحه ومهمات نسبتاً زیاد، از طرف دیگر از حیث اهمیت وکمیت وتشکیلات درردیف آرتش‌های درجه دوم دنیا، وتعداد نفرات زیر پرچم آن بالغ برصد هزار نفرو در صورت مقتضی امکان داشت که بااحضار طبقات مختلف احتیاط وذخیره تعداد آنرا به‌چهار صد الی پانصد هزار نفررسانید. رضا شاه سالیانه باصرف نصف کل بودجه ایران، توانیست که یك آرتش متناسب باوضع دنیا تشکیل دهدو بااجباری کردن خدمت نظام جوانان کشور را بفنون نظامی آشنا سازد، وضمنا همه ساله باخرید اسلحه‌های زیاد ازکشورهای مختلف اروپا از قبیل: آلمان ـ انگلیس ـ چکسلواکی ـ سوئد وغیره مهمات کافی ذخیره وآماده نماید.

علاوه براین باایجاد یك سلسله کارخانجات اسلحه سازی آرتش خودرا ازخریداری وصدور پاره‌ای مهمات سبك از خارجه بی‌نیاز سازد.

(این کارخانجات که آخرین سیستم کارخانجات دنیاء نوبشمار میرفت درتمام مدت جنك پیوسته برای روسها اسلحه ساخته وبنوبه خود در راه پیروزی متفقین رل مهمی را بازی کرده‌اند.)

هرگاه ناامنی وهرج ومرج بیسابقه وبینظیر زمان قبل از کودتای ۱۲۹۹ را باامنیت سالهای بعد مقایسه کنیم، آنوقت معلوم خواهد شد که آرتش پهلوی در داخله کشور چه خدمات گرانبهائی را برای ملت ایران انجام داده است،

قسمت پنجم

اهمیت اینموضوع بیشتر آشکار میشود درصورتیکه جهالت ونادانی مطلق توده را درابتدای سلطنت پهلوی نیز درنظر گرفته باشیم.

بهرحال پیدایش یك آرتش وظیفه بصورت فوق برای کشور گمنام ایران یك موهبت ویك آبرو وحیثیت فوق العاده همراه داشت وقدرت این ارتش بجائی رسیده بود که درصورت تعرض یاحملاتی ازجانب همسایگان شرقی و غربی و یا بفرض ترکیه بسرعت مقابله وفاتح وپیروز گردد.

مسلما هیچگاه نمیتوان عظمت و اهمیت آرتشهای نظیر آرتش آلمان را باآن تجهیزات نوظهور باآرتش کوچك کشورمامقایسه نمود زیراهمانطوریکه مشاهده گردید رعب قوای نظامی آلمان بحدی بوده که کشورهای نظیر لهستان وفرانسه وحتی انگلیس در ابتدای جنك جهانگیر دوم بکلی روحیه خودرا ازدست داده وبسرعت و پیاپی شکست خورده وتسلیم میگردیدند!

انگلیسها وشورویها نیزعین تجهیزات ووسائل جدیدالاختراع آلمان نازی را بفوریت تقلید وبتدریج خودرا برای دفاع وحمله مهیا گردانیدند.

با این کیفیت حمله ور شدن بکشور کوچکی نظیر ایران آنهم بطور ناگهانی وبالاصول غافلگیری برای ایندو دولت کار فوق العاده و مشکلی نبود ولی در مقابل، برای آرتش وملت ایران که متفقاً بانهایت جدیت ومراقبت وحسن نیت کامل نسبت بهمسایگان شمالی وجنوبی در راه بیطرفی مطلق سیر میکردید، جز حیرت وتعجب چیز دیگری همراه نداشت.

اگر این حمله از یك سمت یعنی یا از طرف شمال یا جنوب صورت میگرفت باوجود آنهمه قدرت وتوانائی دشمن احتمال قوی میرفت که مهاجم خسته و فرسوده از کردهٔ خود پشیمان گردد. اما دفعتاً میهن ما از چهار طرف بشکل ناروا و ناپسندی در محاصره و مورد هجوم دو دشمن قوی پنجه قرار گرفت.

باوجود این همین آرتش کوچك وناچیز در مدت کوتاهی که بادشمن نوظهور تماس پیدا کرده بود بایك روحیه بسیار عالی وغیر قابل وصفی جانبازی وفداکاری بخرج داد.

گرچه آرتش ایران ازحیث تعداد نفرات وتجهیزات بادشمن قابل مقایسه نبود ولی در مقابل از حیث شجاعت واستقامت و سرسختی بدرجات از دشمن برتری داشت.

ایران درحال دفاع

باذکر مطالب فوق باید اینطور قضایا را خلاصه نمود که: آرتش ایران مجبور گردید برای حفظ حیثیت و شرافت میهن خود در برابردشمن قد علم کرده‌و دفاع نماید.

* * *

بهر حال پس از اینکه نخست وزیر ایران از نزد شاه مرخص میشود بوسیله تلفن رئیس مجلس شورای ملی را مطلع وامر پهلوی را برای تشکیل جلسه فوق‌العاده مجلس ابلاغ وجلسه درساعت سه‌ونیم بعد از ظهرهمانروز (سوم شهریور) تشکیل ونطق مهم زیر ازطرف نخست وزیر ایراد میگردد:

«مطالبی که حالا باطلاع آقایان نمایندگان میرسد فقط برای گزارش
«جریانات اخیر ووقایعی است که روی داده است. آقایان نمایندگان در این
« موضوع هرگونه اظهاراتی داشته باشند تمنا میشود به جلسات بعد موکول
«دارند.

«بطوری که از ابتدای وقوع جنگ کنونی بنابر فرمان ملوکانه مقرر
« گردید دولت شاهنشاهی بیطرفی ایران را اعلام نموده باتمام وسایل و قوای
«خود دقیقا این سیاست را پیروی وبموقع اجرا گذاشته وبایک رویه صریح و
«روشنی در حفظ کشور ازخطر سرایت وقایع جنگ و در صیانت حقوق مشروع
«تمام دول که باایران روابط دارند **بویژه دول همسایه کوشیده چنانکه**
«تاحال بهیچ وجه خطری در ایران از هیچ طرف بهیچ یک از
« آنها متوجه نگردیده «صحیح است»

«بااین حال دولت انگلیس وبعد ازاتفاق آن دولت بادولت شوروی هردو
« متفقاً اظهاراتی مبنی برنگرانی از وجود یکعده آلمانی درایران نمودند ودو
«نوبت **در تاریخ ۲۸ تیر ماه و تاریخ ۲۵ مرداد** برطبق اظهارات مزبور
« بوسیله نمایندگان خود تذکاریه هائی تسلیم داشتند که اخراج قسمت عمده از
« آلمانیهای مقیم ایران را در خواست میکردند، درپاسخ این اظهارات چه ضمن
«مذاکرات عدیده شفاهی وچه طبق تذکارهای **تاریخ ۷ مرداد و تاریخ**
« **سی‌ام مرداد** کتبا اطمینانهای کافی در مراقبت‌های دولت ایران نسبت برفتار
« کلیه اتباع بیگانه و عدم امکان بروز مخاطراتی از عده محدودی آلمانی که‌در
« ایران مشغول کارهای معینی هستند داده شد وبرای مزید اطمینان دو دولت
« اقدامات مقتضی برای کاستن عدهٔ معتنابهی از شماره آلمانها بعمل آمد وبجریان

« افتاد و مراتب مکرر چه در طهران و چه در مسکو و لندن به مقامات دولت
« انگلستان و شوروی خاطر نشان و آنچه ممکن بود برای حصول اطمینان و روشن
« ساختن نظریه آنها کوشش گردید، متاسفانه با تمام این مجاهدات که دولت
« ایران بمنظور حفظ امنیت و آسایش کشور و رفع نگرانی دو دولت همسایه خود
« نمود در عوض حسن تفاهم و تسویه مسالمت آمیز قضیه نتیجه این
« شد که نمایندگان شوروی و انگلیس ساعت چهار صبح امروز
« به منزل نخست وزیر رفته هر کدام یادداشتی مبنی بر تکرار
« مطالب گذشته که جواب آنها با اقدامات اطمینان بخش داده
« شده بود و در این یادداشت‌ها توسل خود را به نیروی نظامی
اخطار کرده‌اند و مطابق گزارشهائیکه رسیده معلوم شد نیروی نظامی
آنها در تاریخ همان ساعت که نمایندگان مزبور در منزل نخست وزیر مشغول
« مذاکره بودند، از مرزهای ایران تجاوز نموده، نیروی هوائی شوروی در
آذربایجان به بمباران شهرهای باز و بی‌دفاع پرداخته و قوای زیاد از جلفا بسمت
« تبریز اعزام شده‌اند.»

« در خوزستان قوای انگلیس ببندر شاهپور و خرمشهر حمله برده
« کشتی‌های ما را غافلگیر نموده صدمه زده‌اند و نیروی هوائی آن دولت باهواز
« بمب ریخته، همچنین قوای انگلیس با وسایل موتوریزه فوق‌العاده زیاد از طرف
قصر شیرین بسمت کرمانشاه در حرکت میباشد قوای متجاوز در هر نقطه که
« با نیروی ارتش شاهنشاهی مواجه شده‌اند طبعا تصادم و زد و خوردی هم رخ
« داده است دولت برای روشن ساختن علت و منظور این تجاوزات
بفوریت مذاکرات و اقدامات بعمل آورده و منتظر نتیجه میباشد
که البته باستحضار مجلس شورای ملی خواهد رسانید.

« چون فعلا منتظر نتیجه مذاکرات هستیم تقاضا شد در این جلسه غیر از
استماع گزارش صحبتی نشود بعد بموقع مجلس را برای استحضار از نتیجه
مذاکرات و اتخاذ تصمیم خبر خواهیم داد.

دولت لازم میداند بعموم افراد کشور توصیه و تاکید نماید که در
این موقع باید کمال خونسردی و متانت را رعایت نموده با نهایت آرامش
« رفتار نمایند.

همانطوریکه از نطق نخست وزیر آشکار میگردد، دولت بفوریت

ایران درحال دفاع

بنمایندگان شوروی وانگلیس درتهران مراجعه ودلیل اصلی تجاوزات راجویا میشود ودر ضمن مذاکرات ، مراتب حسن نیت کامل شاه وملت را گوشزدنموده ومخصوصاً یادآور میشود که در صورت موجود بودن اختلافات یا تقاضاهائی ، همچنانکه در گذشته دولت ایران کمال مساعدت را داشته است اکنون نیز حاضر است باطریق تسویه مسالمت آمیز باین پیش آمدهای ناگوار که از طرف دو دولت فوق شروع شده خاتمه دهد.

دولت ایران درحالیکه منتظر پاسخ پیام خود میباشد باتلاش فوق العاده ای به تنظیم امور پیچیده ومشکلات فراوانیکه دفعتاً دچار آن گردیده بودمی پردازد، وبعلاوه از طرف ستاد آرتش اوامری بکلیه لشکرهای مدافع برای جلوگیری از تعرض نیروهای مهاجم صادر وابلاغ ودر مرکز هم بامرشاه یك ستاد جنگی مرکب از افسران ارشد وسران لشکر ها تشکیل شده ومامور میگردد که اوضاع آرتش را باحوادث وپیش آمدهای نوین تطبیق وهم آهنك نماید.

طبق گزارشات واصله دشمن ازهرسو نیروی ایران را غافلگیر وبسرعت پیشرفت مینمود ودرمقابل ، واحدهای آرتش شاهنشاهی در حدودامکان دلیرانه مقاومت نموده ویك سرسختی بیسابقهٔ ازخود نشان میدهد بطوریکه پس از ۲۴ ساعت نیروی مدافع ایران هجوم دشمن رادرباختر متوقف ودرجنوب وشمال هم بدرجه مقاومت واستقامت خود می افزاید.

این استقامت که بتدریج ازپیشرفت دشمن جلوگیری میکرد درمحافل لندن منعکس وخبرگزاری انگلیس بنوبه خود آنرا منتشر وبگوش عالمیان رسانید.

چیزی که سربازان ایران را در رنج و عذاب گذارده بود ودر گزارشات واصله ازلشکرها بخوبی نمایان میگردید (فقدان مهمات و سازوبرك جنگی و نداشتن وسائل کافی برای دفاع بوده است) باوجود اینکه همه گونه مهمات ضروری در مرکز موجود وهمچنین قبلا نیز بمقدار کافی اسلحه وسازو برك ارسال شده بود بااینوصف بهیچوجه معلوم نمیشود که بچه علت وسائل دفاعی نیروی شجاع ایران، این وضع تاسف آور را دارا میگردد !!؟

این خود یك معمائیست که مسلماً باید در اسرع اوقات در اطراف آن بازرسی دقیق شده ومقصرین وخائنین را باشد مجازات محکوم وتنبیه نمود.

عصر روز سه شنبه چهارم شهریور یك اعلامیه بشرح زیر ازطرف ستاد آرتش منتشر میشود.

قسمت پنجم

اعلامیه شماره یك ستاد ارتش

۱- ساعت ٤ روز سوم شهریور ماه ارتش شوروی در شمال و ارتش انگلیس در باختر وجنوب باختری مرزهای کشور را مورد تجاوز و تعرض قرار داده‌اند.

۲- شهرهای تبریز ـ اردبیل ـ رضائیه ـ خوی ـ اهر ـ میاندوآب ـ ماکو ـ مهاباد ـ بناب ـ رشت ـ حسن‌کیاده ـ میانه ـ اهواز ـ بندر پهلوی مورد بمباران هوائی واقع، تلفات وارده نسبت بمردم غیر نظامی زیادو نسبت به نظامیان باوجودیکه سربازخانه‌هارا بمباران میکنند معذلك تلفات نسبتاً کم بوده است.

یك هواپیمای مهاجم در ناحیه تبریز در نتیجه تیراندازی توپخانه ضدهوائی سرنگون شده است.

۳- نیروی موتوریزه و مکانیزه شوروی در محور جلفا ـ مرند و پل‌دشت ـ ماکو ـ قره‌ضیاءالدین و نیروی موتوریزه و مکانیزه ارتش انگلیس در محور خانقین ـ قصر شیرین و نفتخانه ـ گیلان و آبادان و بندر شاهپور وقصر شیخ بتعرض پرداخته‌اند.

٤ـ نیروی دریائی شوروی درکرانه‌های دریای خزر ونیروی دریائی انگلیس در بندر شاهپور وخرمشهر تعرض نموده‌اند.

٥ـ واحدهای ارتش شاهنشاهی که غافلگیر شده‌اند در حدود امکان باستقبال آنها شتافتند ودر نقاط مختلف باآنها تماس حاصل نموده وبدفاع پرداختند ودو ارابه زره‌پوش مهاجم در منطقه باختر مورد اصابت واز کار افتاده وپیشروی مهاجمین را متوقف ساخته‌اند.

٦- درکلیه مناطق شمالی و باختری روحیه اهالی بسیار خوب و عموماً تقاضای دخول در صفوف ارتش وحرکت به جبهه رابرای دفاع ازمیهن مینمایند.

* * *

دولت ایران پس از مذاکره با نمایندگان دولتین شوروی و انگلیس دچار بحران شدیدی گردیده و خود را قادر باداره کردن امور نمی بیند و بهمین جهت در تاریخ پنجم شهریور مستعفی، وتشکیل کابینه بآقای محمدعلی فروغی محول میگردد.

ایران در حال دفاع

علل استعفای کابینه منصور

نگارنده پس از تحقیقات بسیار بالاخره علت استعفای کابینه منصور را بدو صورت زیر استنباط نمودم :

۱ ـ بلا فاصله پس از هجوم ، دولت ایران ، بامر رضا شاه مأمور میگردد که از نمایندگان دو دولت علت اصلی این حمله و تعرض غیر مترقبه و ناروا را سؤال کند و در صورتیکه تقاضا یا درخواستهائی راجع بواگذاری راه ایران دارند تمایل مثبت شاه را ابراز نماید .

سفرای کبار در جواب اظهار میدارند که : ما حاضر نیستیم با دولتی وارد مذاکره شویم که در گذشته بدرخواستهای مشروع ما (۱) راجع باخراج آلمانیها اقدام مقتضی بعمل نیاورده است!!

باید باین نکته توجه کرد که مهاجمین از خدا میخواستند که هر چه زود تر رزم در خاک ایران پایان یابد تا بفوریت مهمات و خواربار از راه ایران بروسیه برسانند و مسکو را از خطر قطعی نجات دهند ، ولی ضمنا نیز مراقب بودند که از پیشآمد های مساعد حد اکثر استفاده را نموده و از همان ابتدا مخالفت خود را با رضاشاه با بیم و امید آشکار کنند !! این بود که پهلوی هم برای نجات خود و هم نجات کشورش متشبث بفروغی میگردد .

۲ — نظر دیگر که بیشتر مقرون بحقیقت میباشد ، آنستکه : نمایندگان متفقین پس از کسب دستور از دول متبوعه خود اظهار میدارند که : ما در صورتی وارد مذاکره خواهیم شد که دولت ایران قبلا دستور صادر نماید که ارتش مدافع کشور مقاومت را ترک و اسلحه را بزمین گذارند !! ؟ و چون قبول این امر مهم در آن موقع از طرف رضا شاه و دولت مشکل بنظر میرسد ، بدینواسطه منصور مستعفی و تشکیل دولت جدید بآقای فروغی محول میگردد .

دلیلی که دولت منصور با موافقت شاه برای عدم قبول آن تقاضا اقامه میشود ، عبارت از این بوده است که : « برای ارتش مدافع یك کشور شایسته نیست و بلکه مخالف شئون حیثیت و آبروی ایرانی است که باین سادگی و باین سرعت هنوز دفاعی از خود نکرده تسلیم دشمن گردد !! »

با قبول این درخواست دیگران و همچنین تاریخ آینده راجع بارزش معنوی زمامداران ایرانی چه خواهند گفت ؟ و آیا اگر با این عجله روی موافقت آن هم به

این طرز نشان داده شود ، خللی بحقیقت بیطرفی گذشته ایران وارد نخواهد گردید ؟

هرگاه جواب این دوقسمت مثبت باشد پس صلاح مملکت درآن بوده استکه دولت منصور عمل کرده و قبول این تقاضارا بدولت دیگری واگذار نموده است و در این صورت باید طرز فکر و درجه تشخیص آقای منصور را تحسین و تقدیس نمود .

کابینه فروغی

آقای فروغی کابینهٔ جدید را در ساعت هشت بعد از ظهر بحضور همایونی و صبح پنج شنبه ششم شهریور به مجلس شورای ملی معرفی کردند .

آقای فروغی نخست وزیر - آقای آهی وزیر دادگستری - آقای سهیلی وزیر خارجه — آقای علم وزیر پست و تلگراف - آقای مرآت وزیر فرهنگ — آقای دکتر سجادی وزیر راه - آقای جواد عامری وزیر کشور - آقای سرلشکر نخجوان کفیل وزارت جنگ - آقای وثیقی کفیل وزارت بازرگانی - آقای گلشائیان کفیل وزارت دارائی - آقای رام رئیس اداره کل کشاورزی • آقای نخست وزیر پس از معرفی هیأت دولت جدید بمجلس چنین بیان کردند :

« خاطر آقایان نمایندگان محترم از نیات مقدس اعلیحضرت همایون شاهنشاهی
« درباره اصلاحات و پیشرفت امور کشور کاملا مستحضر است و درضمن برنامه
« هائی که مکرر از طرف دولتهای وقت پیشنهاد مجلس شورای ملی شده است
« ملاحظه فرموده‌اند . بنا براین دولت امروزی بورود در برنامه تفصیلی حاجتی
« نمی‌بینند و همین‌قدر باستحضار خاطر نمایندگان محترم میرساند؟ با نهایت جدیت
« در حفظ مناسبات حسنه با دول خارجه مخصوصا همسایگان و تعقیب اصلاحاتیکه
« منظور نظر اعلیحضرت همایونی و عموم ملت است خواهد کوشید :

« ضمناً خاطر آقایان محترم را مستحضر میسازد که چون بطوریکه بخوبی
« آگاهی دارند دولت و ملت ایران صمیمانه طرفدار صلح و
« مسالمت بوده و میباشد، برای اینکه این نیت تزلزل ناپذیر کاملا
« بر جهانیان مکشوف گردد در این موقع که از جانب دو دولت
« شوروی وانگلستان اقدام بعملیاتی شده که ممکن است موجب

ایران در حال دفاع

« اختلال صلح و سلامت گردد، دولت به پیروی نیات صلح
« خواهانه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بقوای نظام کشور
« اکنون دستور میدهد که از هرگونه عملیات مقاومتی خودداری
« نمایند تا موجبات خونریزی و اختلال امنیت مرتفع شود و
« آسایش عمومی حاصل گردد.»

……

ارزش یك امریه ایران درجنك

برای آرتش ایران مقدور بود که با وجود فقدان وسائل و عده کافی در مقابل آرتشهای مهاجم تا مدتی دلیرانه مقاومت نماید و در نتیجه پیشرفت سریع دشمن را بتاخیر اندازد.

برای نیروی ایران امکان داشت که در آن ایام بس هولناك و بحرانی گو اینکه متحمل ضررهای بیشمار میگردید، روزگار تیره متفقین را تیره‌تر ساخته و مانع گردد که دو آرتش روس و انگلیس بیکدیگر متصل شوند.

برای دولت ایران آسان بود که بمرکز کشور (اصفهان) انتقال یافته و با مسلح کردن ایلات و عشایر شجاع دائما مزاحم مهاجمین گردد و بالاخره خطوط ارتباطی حیاتی دشمنان را درخطر بیاندازد.

برای نیروی ایران اشکالی نداشت که در ضمن عقب نشینی در جنوب بنوبه خود تلافی هجوم شبانه انگلیسها را بنیروی دریائی ما نموده و مراکز نفت آبادان را بکلی نابود سازد.

این عملیات خصمانه و ممکن الحصول از طرف آرتش صلح جوی ایران بوقوع نپیوست بلکه باکمال حسن نیت برای اینکه معلوم شود همسایگان ما از ما چه میخواهند؟ دستور ترك مقاومت را بنیروی خود صادر نمود!!

ارزش ترك مقاومت نیروی ایران برای متفقین از حد خارج میباشد و برعکس زیان روحی آن برای آرتش کشور ما فوق العاده بوده است، زیرا اگر فرض شود که دولت ایران این دستور را صادر نمیکرد و نیروی ایران همچنان بدفاع و جلوگیری از تعرض دشمن ادامه میداد و یا در حال عقب نشینی کلیه وسائل ارتباطی مخصوصا خطوط راه آهن و پلها را منهدم و ویران مینمود دراینصورت بدون شك بزرگترین ضربت را بدشمن وارد آورده و مانع عظیمی برای متفقین ایجاد میکرد.

قسمت پنجم

این مسئله امروز روشن است که متفقین فقط و فقط برای استفاده راه ایران و خطوط ارتباطی منظم و مرتب آن بکشور ما حمله ور گردیدند ، با اینحال با تخریب هدف اساسی متفقین یعنی پلها و جاده ها و ایستگاهها از طرف نیروی ایران ، یك وقفه بزرگی در پیشرفت آرتش های مهاجم تولید میگردید که ضرر آن بدون اغراق باندازه شکست نهائی متفقین در نبرد برعلیه آلمان می بود یعنی منظور اصلی آنها که: ارسال مهمات و خواروبار ، تانك هواپیما بروسیه بود بکلی متوقف و در نتیجه نیروی نازی درجبهه مسکو فاتح وعاقبت روسیه را بدیار عدم میفرستاد وسپس با خاطری آسوده بسروقت امپراطوری انگلیس روانه میگشت !!

پس حسن نیت دولت ایران همینقدر بس که در تاریخ ششم شهریورماه ۱۳۲۰ پس از سه شبانه روز مبارزه دفاعی بکلیه نیرو های مدافع کشور امریه صادر مینماید که ازمقاومت درمقابل تعرض شوروی و انگلیس دست بردارند !! سربازان و افسران بی باك ایران که سیل قوای دو دولت نیرومند آن ها را غافلگیر کرده بود ، ولی باوجود این برای حفظ حیثیت و شرافت و ناموس میهن حاضر بودند که با یکدنیا اشتیاق پیکار را ادامه دهند با وصول این دستور بزرگترین ضربت روحی را برخود تحمل کردند و تعجب و تحیری که به آنها دست داد قابل وصف و شرح نبوده و نیست ، مسلما تاریخ آینده هرگز قبول نخواهد کرد که فرزندان ایرانی در این عصر سستی و یا قصوری در ادای وظیفه خود بخرج داده اند بلکه این حقیقت بر جریده ایام نقش و ثبت است که فرمانده کل ارتش ایران و دولت ایران برای مصلحت کشور و نیت صلح جوئی و کمك وهمدردی با متفقین برای پیکار درراه آزادی مبادرت بصدور این امریه مهم و ضروری را نموده اند

بخش اول ــ قسمت ششم

در راه صلح

پس از اینکه در تاریخ ششم شهریور ، نیروی مدافع کشور ایران بنابامر دولت از مقاومت دست میکشد ، اوضاع بتدریج صورت دیگری بخود میگیرد یعنی ملت ایران روز بروز باهمیت موقعیت میهن خود بیشتر پی میبرد ، ودرمییابد که فشار همسایگان شمالی و جنوبی در اصل برای منظور مهم دیگری است و با اینوصف یك سئوالی که همه داشتند این بود که : « تکلیف مملکت وملت ایران با این پیش آمد های جدید چیست ؟ چگونه باید ازحوادث شگرف خلاصی یافت وضمنا بااینهمه مشکلات ناگهانی روبروگردیده وفائق آمد ؟».

البته جز صلح آن هم یك صلح شرافتمند و بانتیجه چاره‌ای نبود ، کشتی متلاطم ایران محتاج بفکر متین و خونسردی بود که بدون توجه به تبلیغات سوء دشمنان غور کند و با اندیشه صحیح با متفقین یا مهاجمین روبرو شود !!

خلاصه نجات ایران بستگی بآن داشت که یك فکر بلند و عمیقی جای ضعف نیروی ایران را اشغال کرده و با قوای شگرف دشمنان بمبارزه پردازد. خوشبختانه ملت ایران یك «درگرانبهائی» نظیر « محمدعلی فروغی » را درمیان خود پرورش داده بود که در آن روز های تاریك و بحرانی از او حمایت کند و ایران را از مهلکه عظیمی خلاصی بخشد ، محمد علی فروغی برای همیشه زنده و نامدار است و مطمئنا نسل های آینده ایران با افتخار تمام از او یاد کرده وروح و روان این مرد بزرك را شاد خواهند نمود.

هیچکس باندازه این رجل دلسوز متوجه آتیه ایران و پیش آمد های بعدی نبوده است ؛ آن هم در آن اوقات هولناك که دنیا در برابر عفریت نازی روحیه خود را از دست داده بود ، چه برسد بملت ایران که ضمناً بوسیله دوقوه شگرف یا دوملت بزرگی که برای رهائی جان خود دراه سرزمین ما را طالب بودند، مورد هجوم قرار بگیرد(!)

یکی از بزرگان انگلیس در اوایل این جنگ اظهار داشت که « پیروزی با کسی است که از دوحیث بر دشمن برتری داشته باشد: یکی ازحیث اسلحه و

قسمت ششم

«دیگری از حیث فکر و عقل، ولی نبرد فکری بمراتب اهمیت آن از هر نبرد دیگری
«بیشتر و بالاتر است !!»

« فروغی » در نبرد فکری بسهم خود پیروز گردید و راهی را که برای میهن خود انتخاب کرد تنها راه علاج دردهای بی‌درمانی است که ما هنگام اشغال نیروی بیگانه بدان دچار شده ایم !!

ما بنوبه خود توصیه میکنیم که خوانندگان یادداشتهای زیر را که بین دولت ایران و دولتین شوروی و انگلیس ردو بدل شده است ؛ بادقت هر چه تمامتر مطالعه نمایند و ملاحظه کنند که «فروغی» با چه فکر سیاسی قابل ستایش و تقدیری بدولتین مذکور پاسخ داده و آنهارا تاجائی که نبوغ او اجازه داده است مجبور باقرار نکات حساسی مینماید !!

فروغی اولین دفعه اعلامیه‌ای بشرح زیر برای ملت انتشار داده وضمنا حکومت نظامی را در تهران برقرار میسازد •

اعلامیه دولت

در اینموقع که مذاکره بانمایندگان دولتین انگلیس و شوروی نسبت بقضایای اخیر در جریان است هیئت دولت لازم میداند مردم را متوجه کند :

۱ — متانت وخونسردی را پیوسته رعایت کنند و مطمئن باشند که موجبات آسایش اهالی از هر حیث منظور نظر است و از هیچ اقدام لازمی فروگذاری نخواهد شد •

۲ — اخیراً دیده میشود شایعات و اراجیف در میان مردم زیاد منتشر میگردد و موجبات نگرانی خاطرهارا فراهم میآورند • لزوما تذکر داده میشود که باین شایعات بی اساس بهیچوجه وقعی نگذاشته وبدانها ترتیب اثر ندهند •

هر ایرانی میهن پرست وظیفه دارد از انتشار اخباری که موجب اختلال انتظامات و پریشانی خاطرها باشد جلوگیری کند •

« محمد علی فروغی »

سپس صبح یکشنبه نهم شهریور آقای نخست وزیر شرح زیر را درمجلس بیان کردند:

« عرایض بنده امروز مختصر است و هنوز موقع آن نرسیده است که از
« جزئیات مسائل اخیر آقایان را مستحضر کنم همینقدر عرض میکنم مذاکرات و
« و اقدامات ما در باب قضایای اخیر بیك مرحله جدی تر و روشنتری رسیده است

« و در ظرف فردا و پس فردا بنتایج خوبی خواهیم رسید و خاطر آقایان نمایندگان ،
« را مستحضر خواهم نمود، چیزیکه میخواستم خاطر نشان کنم تاسفی است که
« از وضع روحیه مردم برای بنده حاصل شده است خبر های دروغ و جعلیاتی
« میشنوم و حتی جماعتی از تهران بیرون میروند، معلوم نیست بکجا میروند؛ ولی
« میدانم بواسطه القاآت و اراجیف مغرضین است ، میخواهم عرض کنم برای تهران
« و دولت هیچ خطری نیست این خبر هائی که می بینید منتشر میشود علتش
« را همه میدانند، ولی اطمینان میدهم که برای مرکز و دولت هیچ خطری نیست
« شیوع این اخبار دست و پای ما را میبندد.

« نان و گندم فراوان است ولی آقایان نمایندگان تصدیق میکنند که اگر
« یکنفر بجای یك من ده من نان تهیه کند قضیه مشکلی برای دولت پیش خواهد
« آمد و در نتیجه برای مردم نیز مشکلاتی رخ خواهد داد؛ بنده اطمینان میدهم
« که شهر تهران در امان باشد، از آقایان نمایندگان هم خواهش میکنم این خبر
« را در بین مردم منتشر کنند و آنها را بآرامش تشویق نمایند تا با فراغت خیال
« مشغول کار شویم نمیدانم چه عقلهائی است که اینطور اخبار را درست کرده
« و انتشار میدهند.

« فردا یا پس فردا عمل تمام شده و نتیجه آن باستحضار مجلس خواهد
رسید. »

سپس در تاریخ هیجدهم شهریور هیئت دولت در مجلس حاضر شده و بوسیله وزیر امور خارجه « آقای سهیلی » جریان امور گزارش میگردد :

گزارش آقای سهیلی وزیر امور خارجه بمجلس شورای ملی

« سخن بر سر قضایا و پیش آمدهای اخیر است که نظر باهمیت
« آنها لازم است خاطر نمایندگان محترم و عموم ملت از آن
« آگاه باشد.

« آنچه تا روز ه شنبه ششم این ماه واقع شده باستحضار
« آقایان رسیده است و بخاطر دارند که روز پنجشنبه هیئت دولتی
« که همان روز بمجلس شورای ملی معرفی شد ، درضمن ارنامه
« خود اطلاع داد کـه دولت ایران نظر به نیت صلح خواهـانه و

قسمت ششم

«مصلحت کشور، تصمیم گرفته است که در مقابل قوای دولتین
«شوروی و انگلیس بقوای خود امر دهد که از مقاومت خودداری
«نمایند.

«نمایندگان محترم هم در ضمن رای اعتماد بدولت این تصمیم
«را تصویب فرمودند.

«بنابراین همان روز شرح ذیل بسفارت کبرای شوروی و
«سفارت انگلیس نوشته شد:

نامه بسفیر کبیر اتحاد جماهیر شوروی
و وزیر مختار انگلیس ـ ششم شهریور ۱۳۲۰

«چنانکه خاطر آنجناب مستحضر است دولت شاهنشاهی ایران با رعایت
«سیاست بی‌طرفی، پیوسته کوشش داشته است مناسبات دوستانه خودرا با تمام دول
«بویژه با دولت‌های همسایه خود محفوظ بدارد.

«دراین موقع هم که نیروی جنگی دولت اتحاد جماهیر شوروی وارد
«خاک ایران گردیده‌اند، دولت ایران برای ابراز کمال حسن نیت و حفظ مناسبات
«همجواری مبادرت بجنگ ننموده است، با این حال قوای آن دولت اقدام بعملیات
«جنگی و بمباران شهرها نموده و نیروی پادگان ایران در شهرستانها هم طبعاً در
«مقابل حمله‌ای که با آنها شده است، ناگزیر از خود دفاع و مقاومت نموده‌اند.

«اینک باستحضار خاطر عالی میرساند که دولت شاهنشاهی برای اثبات
«نیت صلح خواهانه خود دستور داد نیروی دولتی بکلی ترک مقاومت نموده از
«هرگونه اقدامی خودداری نمایند انتظار دارد قوای آن دولت هم حرکت خود
«را متوقف ساخته عملیات جنگی را متروک دارد. این تصمیم دولت باطلاع
«نمایندگان دول دیگر هم میرسد.

«در روز هشتم شهریور ماه نمایندگان دولتین بملاقات
«جناب آقای نخست وزیر و اینجانب آمده یادداشتهائی تسلیم
«نمودند که متن آنها عیناً خوانده میشود.

آقای وزیر

«محترما بطوریکه قبلا هم تذکر داده شده خاطر جنابعالی را مستحضر
«می‌سازیم که دولتین اعلیحضرت پادشاه انگلستان و شوروی هیچ

نقشه‌ای بر علیه استقلال یا تمامیت ارضی ایران ندارند و علت اینکه مجبور شده‌اند اقدامات نظامی بعمل آورند این بوده است که دولت ایران توجهی به پیشنهادات دوستانه آنها ننموده است لیکن اینگونه اقدامات بر علیه خود ایران اتخاذ نگردیده بلکه فقط بر علیه تهدید اقدامات ممکنه آلمانیهائی بوده که در نقاط مهم تمام کشور ایران قرار گرفته بوده‌اند، چنانچه دولت ایران فعلا حاضر به تشریك مساعی باشد علت ندارد که عملیات خصمانه ادامه پیدا نماید.

۲ — دولتین اعلیحضرت پادشاه انگلستان و شوروی خواستار بعضی ضمانتهائی میباشند که فعلا دولت ایران در حقیقت مایل به انجام تقاضاهای عادلانه آنها هستند. تقاضای مزبور بقرار ذیل است:

الف — دولت ایران باید امر صادر نماید که قشون ایران بدون مقاومت بیشتری از شمال وشرق خطی که از: خانقین - کرمانشاه - خرم‌آباد - مسجد سلیمان - هفتگل - گچساران و از آنجا ببندر دیلم که در خلیج فارس واقع شده است عقب نشینی نمایند.

درشمال قشون ایران باید ازنقاط: اشنو - حیدرآباد - میاندوآب - زنجان قزوین - خرم‌آباد - بابل - زیرآب - سمنان - شاهرود - علی‌آباد عقب‌نشینی کنند نقاط نامبرده بالا موقتا بوسیله قشون انگلیس و شوروی اشغال خواهد شد.

ب — دولت ایران بایستی در ظرف یك هفته کلیه اتباع آلمان باستثنای اعضای حقیقی سفارت آلمان وچند نفر اشخاص فنی که در بنگاههای مخابرات و نظامی نباشند از ایران خارج نموده وصورت اسامی آلمانیهای مزبور رابرای موافقت بنمایندگان سیاسی انگلیس وشوروی در تهران تسلیم نمایند.

ج — دولت ایران بایستی تعهد نماید اتباع آلمانی دیگری بخاك ایران وارد نشوند.

د — دولت ایران بایستی تعهد نماید که مانعی در راه حمل و نقل لوازمی که شامل ادوات جنگی نیز خواهد شد و از وسط خاك ایران بین نیروهای شوروی و انگلیس بعمل خواهد آمد قرار نداده بلکه تعهد نمایند وسایل تسهیل حمل و نقل این قبیل لوازم راکه بوسیله راه یا خط آهن یا ازطریق هوا حمل می‌شوند فراهم سازند.

قسمت ششم

۳ــ در مقابل دولتین انگلیس وشوروی موافقت می‌نمایند که:

الف - حقوق مربوطه به‌نفت وغیره ایران را کمافی‌السابق بپردازند.

ب -- وسایل تسهیل لوازم مورد احتیاجات اقتصادی ایران را فراهم سازند.

ج -- ازپیشروی زیادتر نیروهای خودرا متوقف ساخته وبمحض اینکه‌وضعیت نظامی اجازه دهد قشون خودرا ازخاک‌ایران خارج نمایند.

٤ــ علاوه براین دولت ایران تعهد می‌نماید که بی‌طرفی خود را ادامه داده وهیچگونه عملی که برخلاف منافع دولتین انگلیس وشوروی باشد در این مبارزه که براثر تجاوز آلمان برآنها تحمیل گردیده است ننمایند. موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه خودرا تقدیم می‌نماید.

امضاء: وزیرمختارانگلیس

یادداشت سفارت کبرای شوروی مورخ هشتم شهریور ۱۳۲۰

«دولت اتحاد جماهیر شوروی ودولت بریتانیای کبیر چنانکه در نامه مورخ ۲۵ اوت سال جاری خود اشعار داشته اند هیچگونه مقاصدی که‌مخالف استقلال ایران ویا تمامیت ارضی آن باشد ندارند. آنها مجبور شدند بعملیات نظامی درخاک ایران مبادرت ورزند چونکه دولت ایران به پیشنهادات دوستانه آنها عطف‌توجه ننموده بااین حال این اقدامات بهیچوجه متوجه‌خودایران‌نیست این اقدامات فقط متوجه تهدیداتی است که بامنیت دولت اتحاد جماهیرشوروی وانگلستان وخود ایران بوسیله عملیات آلمانیهائی که مقامات برجسته‌ای را در تمام ایران اشغال نموده‌اند وارد گردیده، چنانکه در حال حاضر دولت ایران حاضر بهمکاری باشد هیچ سببی برای اینکه عملیات جنگی ادامه داشته باشد وجود نخواهد داشت ولی دولت شوروی ودولت بریتانیای کبیر درنظردارند که از دولت ایران تضمینات معینه‌راجع باینکه دولت ایران اکنون حقیقتاً مایل است منافع حقه آنها را تأمین نماید بگیرد. تضمینات ازاین قرار است:

الف - دولت ایران‌باید قوای‌خودرا درجنوب خطی که از مغرب‌بمشرق ازنقاط زیر میگذرد عقب ببرد: قصبه اشنو (درجنوب‌غربی‌دریاچه رضائیه)- حیدر آباد - میاندوآب (در جنوب‌دریاچه‌رضائیه) - زنجان- قزوین - خرم‌آباد - ساحل

جنوبی دریای خزر - بابل - زیراب - سمنان - شاهرود و درمشرق علی آباد. نواحی واقعه در شمال این خط باید موقتاً در تصرف نیروی شوروی باشد.

دولت ایران باید به نیروی خود امر بدهد که درشمال و مشرق خطی که ازنقاط زیر می گذرد عقب بنشینند:

خانقین - کرمانشاه - خرم آباد - مسجد سلیمان - هفت گل - گچساران - رامهرمز وبندر دیلم. نواحی واقعه در جنوب ومغرب این خط را موقتا قشون انگلیس اشغال می نمایند.

ب - دولت ایران باید در ظرف یکهفته تمام کلنی آلمانی را باستثنای هیئت سفارت آلمان وچند نفر از تکنیسین های متخصص که مشاغل آنهامربوط بوسایل ارتباطی ویا مؤسساتی که جنبه نظامی دارند نباشد خارج نماید.

سیاهه آلمانهائی که در ایران خواهند ماند (و از آنجمله خواهند بود کارمندان سفارت آلمان) باید باموافقت سفارت شوروی و سفارت انگلیس در تهران تنظیم شود.

ج - دولت ایران باید تعهد نماید که آلمانیها را در آینده بخاك ایران راه ندهد.

د - دولت ایران باید تعهد نماید هیچگونه موانعی برای حمل ونقل کالاهائی که (ازجمله مواد جنگی) بمقصد اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر حمل میشود، ایجاد ننماید وهمچنین حمل کالاها و موادی را که در راههای شوسه و راه آهن های ایران ویادر خطوط هوائی حمل میشوند، تسهیل نماید.

ه - ببنگاههای دولت اتحاد جماهیر شوروی برای توسعه کار نفت در کویر خوریان مطابق قرارداد ایران وشوروی وهمچنین برای توسعه امورشیلات در سواحل جنوبی دریای خزر مطابق قرارداد ایران وشوروی راجع بشیلات بذل مساعدت نماید.

و - دولت ایران باید تعهد نماید که بیطرفی را حفظ نموده و بر ضرر منافع شوروی وانگلستان در مخاصمه‌ای که نتیجه تجاوزات آلمان میباشد بهیچ عنوان اقدامی ننماید.

دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان از طرف خود در مطالب زیر موافقت می نمایند:

۱ - بادولت ایران در انجام امور اقتصادی آن کمك ومساعدت نمایند.

۲ ـ حرکت نیروی شوروی و انگلیستان را در آینده متوقف سازند و بمحض اینکه وضعیت جنگی اجازه بدهد نیروی خود را از خاک ایران خارج نمایند.

دولت شوروی همچنین موافقت دارد:

ز ـ پرداخت حق لامتیاز شیلات سواحل جنوبی بحر خزر را بر وفق قرارداد ایران و شوروی مورخ اول اکتوبر ۱۹۲۷ ادامه دهد.

دولت بریتانیای کبیر موافقت دارد:

ح ـ پرداخت حقوقی را که از بابت اجاره بهای نقاط نفط خیز و غیره بطوریکه تاکنون معمول بوده ادامه دهد.

پس از بپایان رسیدن این یادداشت آقای سهیلی چنین اظهار داشتند:

هیئت دولت بعد از مطالعات و مشاوره، نظر باوضاع و موقعیت و مخاطره‌ای که بکشور روی نموده بود در دهم شهریور ماه در جواب خواست بعضی تغییرات و اصلاحات دولتین در تقاضاهای خود بدهند که اینک متن جوابهائیکه بنمایندگان دولتین داده شده خوانده میشود:

آقای وزیر مختار

«محترما در پاسخ نامه مورخ ۸ شهریور ۱۳۲۰ (۳۰ اوت ۱۹٤۱) آنجناب اشعار میدارد:

«اینکه مرقوم شده است دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و دولت اتحاد جماهیر شوروی هیچ قصدی بر علیه استقلال و تمامیت خاک ایران ندارند و عملیاتی که اخیراً واقع شده بر ضد ایران نیست و در صورتیکه دولت ایران حاضر برای همکاری باشد عملیات خصمانه ادامه نخواهد یافت. دولت ایران از این اظهار رسمی اتخاذ سند می‌نماید و بااعتماد کامل انتظار دارد از اقدامات آن دو دولت چنانکه صریحا وعده داده اند هیچ نوع لطمه‌ای باستقلال کامل و تمامیت خاک ایران وارد نخواهد آمد و اینکه اظهار کرده‌اند که دولت ایران تضمین کند که منافع حقه آنها را رعایت خواهد کرد دولت شاهنشاهی ایران کاملاً اطمینان می‌دهد که نه در گذشته و نه در آینده هیچ قصد نداشته و ندارد که منافع حقه آن دو دولت در ایران مختل شود یا اقدامی بر خلاف دوستی و مناسبات همجواری که در بین بوده وهست بعمل آید.

اما در باب تقاضاهائی که درنامه مزبور ازدولت ایران نموده‌اند:

۱- اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران بقوای خود امر دهد که بطرف شمال ومشرق خطی که ازنقاط خانقین و کرمانشاه وخرم آباد ومسجد سلیمان و هفت گل و گچساران ورامهرمز وبندر دیلم میگذرد عقب بکشد وقوای دولت انگلستان در نواحی جنوبی وغربی این خط اقامت کند ونیز دولت ایران قوای خود را بطرف جنوب خطی که ازمغرب بمشرق از قصبه اشنو در جنوب غربی رضائیه وحیدرآباد ومیاندوآب در جنوب دریاچه رضائیه وزنجان وقزوین وخرم آباد درجنوب دریای خزر وبابل وریرآب وسمنان وشاهرود وعلی آباد درمشرق میگذرد، عقب بکشد وقوای شوروی موقتاً در نواحی واقعه درشمال اینخط اقامت کند اظهار میشود که: دولت ایران اصولا این پیشنهاد را برای مدتی که اوضاع جنگ کنونی ایجاب می کند می پذیرد وضمناً چون یقین دارد که خود دولتین هم قصد ندارد نواحی که در آنجا قوای خود را موقتاً اقامت می‌دهند وسیع باشد و نیز نظر بملاحظاتی که شفاهاً گفته شد تقاضا می کند درقسمت جنوبی، حدود ناحیه منظور نظر طوری معین شود که شهرهای خرم‌آباد ودزفول درآن ناحیه واقع نشود ودر قسمت شمال هم شهرهای قزوین وسمنان وشاهرود از اینخط خارج شود. دراین موضوع لازم می‌داند نکات زیر را اشعار دارد:

الف- دولت شاهنشاهی ایران تصور می کند دولت انگلستان موافقت دارد که قوای ایران شهر کرمانشاه راتخلیه نکنند.

ب- بنابر اصلی که آندو دولت درآغاز نامه خود تصریح کرده‌اند مسلم است که درنواحی که قوای دولت بریتانیای کبیر یا شوروی اقامت خواهند کرد متعلقات دولت وملت ایران کاملا محفوظ واختیارات دولت ایران برحسب استقلال تام خود راجع بوظایفی که نسبت بامور کشور برعهده دارد کاملا برقرار خواهد بود واز طرف قوای آندو دولت بهیچوجه عملیاتی که منافی باآن اختیارات باشد واقع نخواهد شد و ادارات دولتی وملی ایران آزادانه بوظایف خود مطابق مقررات کشور ایران عمل خواهند کرد وقوای شهربانی وامنیه نیز مشمول همین اصل خواهند بود.

ج- قوای دولت انگلستان واتحاد جماهیر شوروی هر جا اقامت دارند ازحیث خواربار ولوازم زندگی ومسکن وسایر حوائج بردولت ایران تحمیلی نخواهند داشت وتهیه لوازم مزبور برعهده خودشان خواهد بود ودرقسمتی که

از داخله تهیه بنمایند باید مطابق مقررات کشور بطریقی باشد که مضیقه‌ای پیش نیاید.

د - مأمورین دولتین انگلستان واتحاد جماهیر شوروی درنقاطی که قوای آنها اقامت دارد دستورهای لازم خواهند داد باینکه قوای مزبور وافراد آنها حتی الامکان تماس بااهالی نداشته باشند تااز وقوع احتمالی قضایای نامطلوب احتراز شود.

۲ - اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران درظرف یکهفته تمام آلمانی‌هارا باستثنای کارمندان سفارت آلمان وبعضی متخصصین فنی که کارآنها مربوط بوسایل ارتباط یااعمال نظامی نباشد از ایران خارج نماید اشعار می دارد دولت ایران موافقت خودرا بااین تقاضا اعلام می کند وچون خروج آنها ازراه هائی باید بشود که قوای آندو دولت درآنجا اقامت دارند البته اقدام خواهند نمود که اتباع آلمانی که خارج میشوند بدون مزاحمت از آن نواحی عبور نمایند وازطرف قوا ومأمورین آندو دولت تعرضی بآنها نشود.

۳ - راجع باینکه بعد ازاین دولت ایران اجازه ندهد اتباع آلمانی بخاك ایران وارد شوند اشکالی نیست وبدیهی است این قید محدود بمدتی است که مخاصمهٔ فعلی بین آندو دولت ودولت آلمان ادامه دارد.

٤ - اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران بهیچوجه اشکالی برای حمل اجناس ومهمات جنگی بمقصد بریتانیای کبیر واتحاد جماهیر شوروی پیش نیاورد وحمل آنهارا بوسیله راههای شوسه وراه آهن یا راههای هوائی تسهیل نمایند دولت شاهنشاهی موافقت خودرا دراین باب اشعار میدارد.

البته تسهیلاتی که دولت ایران خواهد نمود در حدود تمکن و موجودیت وسایل خواهد بود بطوریکه مایه تضییقی برای دولت ایران و ایرانیان فراهم نشود.

۵ - اینکه اظهار داشته‌اند که دولت ایران تعهد کند بیطرف مانده و اقدامی نکند که بمنافع دولت انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی در این منازعه آنها بادولت آلمان خلل وارد آورد لزوماً اشعار میدارد که راجع به بیطرفی بطوریکه اطلاع دارند دولت ایران از آغاز جنك اروپا بطیب خاطر بیطرفی خودرا اعلام داشته وبهیچوجه از شرایط این بیطرفی تخلف نکرده بود وبعدها نیز دراین تصمیم خود باقی خواهد بود ونیز دولت ایران هیچگاه راضی نبوده و

نخواهد بود که بمنافع حقه آن دو دولت در ایران خللی وارد آید و امیدوار است که اولیای آن در دولت نیز در تفسیر این عبارت و تطبیق این معنی باموارد عمل حسن تفاهم را از مد نظر دور ندارند تا از بروز هرگونه مشکلات اجتناب شود.

٦ ـ بطوریکه در نامه خود وعده داده‌اند که بدولت ایران در حوائج اقتصادی آن مساعدت نمایند یقین است که در اجرای این مقصود خرید کالاهای صادراتی ایران را نیز منظور داشته نیز اقدام لازم بعمل خواهند آورد که اجناس متعلق بایران که اکنون در حدود متصرفات انگلستان و یا خاک دولت شوروی موجود و متوقف مانده هرچه زودتر بایران حمل شود و از این حیث برای این کشور گشایش دست دهد.

٧ ـ نسبت بوعده صریحی که آن دولت داده‌اند که پیشرفت قوای انگلیس وشوروی را متوقف سازند وبهرزودی که اوضاع جنگ کنونی اجازه دهد آنها را از خاک ایران بیرون ببرند دولت ایران از این فقره اتخاذ سند مینماید و اعتماد خود را نسبت باین اظهارات دو دولت اشعار میدارد.

٨ ـ اینکه اظهار داشته‌اند حق الامتیاز نفت شرکت ایران و انگلیس مانند گذشته پرداخته خواهد شد ودولت شوروی هم موافق قرارداد ایران و شوروی (مورخ اول اکتوبر ١٩٢٧) حقوق دولت ایران را ازبابت شیلات سواحل جنوبی بحر خزر کماکان خواهد پرداخت موجب امتنان است.

٩ ـ در خاتمه اشعار میدارد که چون ضمن عملیاتی که از روز سوم شهریور ببعد واقع شده ممکن است اسلحه ومهمات واشیائی از قوا و متعلقات ایران بدست قوای آندو دولت افتاده باشد بنظر بعوالم دوستی که فیمابین این دولت با دولت بریتانیای کبیر و با دولت اتحاد جماهیر شوروی برقرار است؛ دولت ایران انتظار دارد که آنهارا مسترد سازند ونیز چون درضمن عملیات قوای آندودولت خساراتی مالی وخرابیها واتلاف نفوس واقع شده است امیدواراست از طرف آندو دولت نیات دوستانه ومنصفانه در باره ترمیم آنها ابراز شود خاصه که قسمتی ازاین قضایای ناگوار پس از آن رویداده است که دولت ایران بقوای خود امر ترک مقاومت هم نموده بود.»

آقای سهیلی پس از خواندن متن پاسخ دولت ایران بیادداشت انگلیس، شرحی راخواندند که بسفارت کبرای شوروی نوشته شده است.

قسمت ششم

دولت شاهنشاهی ایران درجواب یادداشت هشتم شهریور ماه ۱۳۲۰ (۳۰ اوت ۱۹۴۱) دولت اتحاد جماهیر شوروی اشعار میدارد :

« اینکه مرقوم شده است دولت اتحاد جماهیر شوروی ودولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان هیچ قصدی برعلیه استقلال وتمامیت خاك ایران ندارند وعملیاتی که اخیراً واقع شده برضد ایران نیست ودر صورتیکه دولت ایران حاضر برای همکاری باشد عملیات خصمانه ادامه نخواهد یافت، دولت ایران از این اظهار رسمی اتخاذ سند می نماید و با اعتماد کامل انتظار دارد از اقدامات آندولت چنانکه صریحاً وعده داده اند هیچ نوع لطمه ای باستقلال کامل و تمامیت خاك ایران وارد نخواهد آمد و اینکه اظهار کرده اند که دولت ایران تضمین کند که منافع حقه آنها را رعایت خواهد کرد دولت شاهنشاهی ایران کاملا اطمینان می دهد که نه در گذشته ونه در آینده هیچ قصد نداشته وندارد که منافع حقه آندو دولت در ایران مختل شود یا اقدامی برخلاف دوستی ومناسبات وهمجواری که در بین بوده و هست بعمل آید، اما درباب تقاضا هائی که در یادداشت مزبور از دولت ایران نموده اند :

۱ — اینکه تقاضا کرده اند که دولت ایران قوای خود را بطرف جنوب خطی که از مشرق بمغرب از قصبه اشنو در جنوب غربی رضائیه وحیدرآباد و میاندوآب در جنوب دریاچه رضائیه وزنجان وقزوین وخرم آباد درجنوب دریای خزر وبابل وزیر آب وسمنان وشاهرود وعلی آباد در مشرق می گذرد عقب بکشند وقوای شوروی موقتاً در نواحی واقعه در شمال این خط اقامت کنند ونیز دولت ایران بقوای خود امر دهد که بطرف شمال ومشرق خطی که از نقاط خانقین و کرمانشاه وخرم آباد و مسجد سلیمان وهفت گل وگچساران و رامهرمز وبندر دیلم می گذرد عقب بکشد وقوای دولت انگلستان درنواحی جنوبی وغربی اینخط اقامت کنند، اظهار می شود که دولت ایران اصولا این پیشنهاد را برای مدتی که اوضاع جنگ کنونی ایجاب می کند می پذیرد و ضمنا چون یقین دارد که خود دولتین هم قصد ندارند نواحی که در آنجا قوای خود را موقتا اقامت می دهند وسیع باشد ونظر بملاحظاتی که شفاها گفته شد تقاضا می کند که درقسمت شمال شهرهای قزوین و سمنان و شاهرود از اینخط خارج شود ودرقسمت جنوبی هم حدود ناحیه منظور نظر طوری معین شود که شهر های خرم آباد ودزفول در

آن ناحیه واقع نشود، در اینموضوع لازم می‌داند نکات زیررا اشعار دارد :

الف - دولت شاهنشاهی ایران تصور می کند دولت انگلستان موافقت داردکه قوای ایران شهرکرمانشاه‌را تخلیه نکنند.

ب - بنابر اصلی که آن دودولت درآغاز نامه خود تصریح کرده‌اند مسلم است که در نواحی که قوای دولت شوروی یابریتانیای کبیر اقامت خواهند کرد متعلقات دولت وملت ایران کاملا محفوظ واختیارات دولت ایران برحسب استقلال تام خود راجع بوظایفی که نسبت بامور کشور برعهده دارد کاملا بر قرار خواهد بود وازطرف قوای آندو دولت بهیچوجه عملیاتی که منافی باآن اختیارات باشد، واقع نخواهد شد و ادارات دولتی و ملی ایران آزادانه بوظایف خود مطابق مقررات کشور ایران عمل خواهند کرد وقوای شهربانی و امنیه‌نیز مشمول‌همین اصل خواهند بود.

ج - قوای دولتین اتحاد جماهیرشوروی و انگلستان هرجا اقامت دارند از حیث تدارك خواربار و لوازم‌زندگی ومسکن وسایر حوائج بردولت ایران تحمیلی نخواهند داشت وتهیه وسایل مزبور برعهده خودشان خواهد بود و در قسمتی که از داخله تهیه نمایند باید مطابق مقررات کشور وبطریقی باشد که مضیقه‌ای پیش‌نیاید.

د - مامورین دولتین اتحاد جماهیر شوروی وانگلستان در نقاطی که قوای آنها اقامتی دارد دستورهای لازم خواهند داد باینکه قوای مزبور و افرادآنها حتی‌الامکان تماس بااهالی نداشته باشند تا از وقوع احتمالی قضایای نا مطلوب احتراز شود.

۲ — اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران درظرف یکهفته تمام آلمانیها باستثنای کارمندان سفارت آلمان و بعضی متخصصین فنی که کارآنها مربوط بوسایل ارتباط یااعمال نظامی نباشداز ایران‌خارج نماید، اشعار می‌دارد دولت ایران موافقت خود را بااین تقاضا اعلام می کند وچون خروج آنها ازراههائی باید بشودکه قوای آن دو دولت در آنجا اقامت دارند البته اقدام خواهد نمود که اتباع آلمانی که خارج می‌شوند بدون مزاحمت ازآن نواحی‌عبور نمایندواز طرف قوا ومامورین آن دودولت تعرضی بآن‌ها نشود.

۳ — راجع باینکه بعد ازاین دولت ایران اجازه ندهد اتباع آلمان بخاك ایران وارد شوند اشکالی نیست وبدیهی است کهاین قید محدودبمدتی است

که مخاصمه فعلی بین آن دو دولت و دولت آلمان ادامه دارد.

٤ — اینکه تقاضا کرده اند دولت ایران بهیچوجه اشکالی برای حمل اجناس و مهمات جنگی بمقصد اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر پیش نیاورد و حمل آنها را بوسیله راههای شوسه و راههای آهن یا راههای هوائی تسهیل نماید دولت شاهنشاهی موافقت خودرا دراین باب اشعار میدارد.

البته تسهیلاتی که دولت ایران خواهد نمود در حدود تمکن و موجودیت وسایل خواهد بود بطوریکه مایه تضییقی برای دولت ایران و ایرانیان فراهم نشود.

٥ — اینکه تقاضا کرده‌اند دولت ایران تعهد کند که بجهت ترقی عملیات راجع بنفت کویرخوریان موافق عهدنامه ایران و شوروی راجع باین امتیاز و همچنین برای ترقی عمل شیلات درسواحل جنوب بحر خزر موافق عهدنامه ایران و شوروی راجع بشیلات تسهیلات بعمل آورد لزوما اشعار میشود که راجع بشیلات چنانکه استحضار دارند جریان عملیات موافق قراردادهای فیمابین برقرار است و هر اقدامی که برای ترقی استفاده از این سرچشمه ثروت ملی لازم باشد دولت ایران باحسن موافقت تلقی خواهد کرد.

اما درباب نفت خوریان در عین اشعار موافقت با همکاری دو دولت ایران و شوروی از استفاده از این منبع ثروت لازم است این نکته را متذکر گردد که در عهدنامه ایران و شوروی از امتیاز نفت خوریان ذکر نشده است واگر منظور قرار های دیگری است که بین دو دولت ایران و شوروی منعقدشده و با نفت کویر خوریان مناسبت دارد چنانکه شفاها مذاکره شد هر قراری دراین باب داده شده باشد چون چندین سال متروک مانده و عملی نشده و ممکن است با مقتضیات حقیقی وفق ندهد بنابراین اولیای دولت ایران حاضرند که با اولیای دولت شوروی برای عقد قرارداد راجع به نفت کویر خوریان داخل مذاکره شده استفاده هر دو طرف را ازاین حیث تامین نمایند.

٦ — اینکه اظهار داشته اند که دولت ایران تعهد کند که بی طرف مانده و اقدامی نکند که بمنافع دولت شوروی و دولت انگلستان درمنازعه آنها با دولت آلمان خلل وارد آورد لزوما اشعار میدارد که راجع به بیطرفی بطوری که اطلاع دارند دولت ایران از آغاز جنگ اروپا بطیب خاطر بیطرفی خودرا اعلام داشته و بهیچوجه از شرایط بیطرفی تخلف نکرده بود و بعدها نیز دراین

تصمیم خود باقی خواهد بود نیز دولت ایران هیچگاه راضی نبود و نخواهد بود که بمنافع حقه آن دو دولت در ایران خللی وارد آید و امیدوار است که اولیای آن دو دولت نیز در تفسیر این عبارت و تطبیق این معنی با موارد عمل، حسن تفاهم را از مد نظر دور ندارند تا از بروز هرگونه مشکلات اجتناب شود.

۷ـ بطوریکه در یادداشت خود وعده داده اند که بدولت ایران در حوائج اقتصادی آن مساعدت نمایند، یقین است که در اجرای این مقصود خرید کالاهای صادراتی ایران را نیز منظور داشته و نیز اقدام لازم بعمل خواهند آورد که اجناس متعلق بایران که اکنون در خاك شوروی و یا در متصرفات انگلستان موجود و متوقف مانده هر چه زودتر بایران حمل شود و از این حیث برای این کشور گشایش دست دهد.

۸ ـ نسبت بوعده صریحی که آندو دولت داده اند که پیشرفت قوای شوروی و انگلیس را متوقف سازند و بهر زودی که اوضاع جنك کنونی اجازه دهد آنها را از خاك ایران بیرون برند، دولت ایران از این فقره اتخاذ سند مینماید و اعتماد خود را نسبت باین اظهارات دو دولت اشعار میدارد.

۹ـ اینکه اظهار داشته اند دولت شوروی موافق قرار داد ایران و شوروی مورخ اول اکتوبر ۱۹۲۷ حقوق دولت ایران را از بابت شیلات سواحل جنوبی بحر خزر کماکان خواهند پرداخت و حق الامتیاز نفت شرکت ایران و انگلیس هم مانند گذشته پرداخت خواهد شد موجب امتنان است.

۱۰ـ درخاتمه اشعار میدارد که چون در ضمن عملیاتی که از روز سوم شهریور ببعد واقع شده ممکن است اسلحه و مهمات و اشیائی از قوا و متعلقات ایران بدست قوای آندو دولت افتاده باشد، نظر بعوالم دوستی که فیمابین این دولت بادولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت بریتانیای کبیر برقرار است، دولت ایران انتظار دارد که آنها را مسترد دارند و نیز چون در ضمن عملیات قوای آندو دولت خسارات مالی و خرابیها و اتلاف نفوس واقع شده است، امیدوار است از طرف آندو دولت نیات دوستانه و منصفانه در باره ترمیم آنها ابراز شود خاصه که قسمتی از این قضایای ناگوار پس از آن روی داده است که دولت ایران بقوای خود امر ترك مقاومت هم نموده بود.»

سپس آقای سهیلی اظهار نمودند:

« ضمناً باید عرض کنم که یك روز بعد از آنکه دولتین

یادداشت خود را تسلیم نمودند یعنی در نهم شهریور ماه از سفارت انگلیس یادداشت دیگری باین مضمون رسید:

سفارت انگلیس — قلهک ۹ شهریور ۱۳۲۰

«سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را بوزارت امور خارجه شاهنشاهی اظهار و محترماً اشعار میدارد که نظر بحوادث و جریانات سریع چند روز گذشته که در نتیجه کلیه طرقیکه آلمانها از آن می توانند از ایران خارج شوند برروی آنها بسته شده دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حال مایل اند که آلمانها بعوض اینکه توسط دولت شاهنشاهی این کشور اخراج شوند بقوای انگلیس یا سویت تسلیم کردند.

«بنا بر این جمله ۲ (ب) نامه ای که وزیر مختار اعلیحضرت پادشاه انگلستان محترماً در تاریخ ۳۰ اوت (۸ شهریور ۱۳۲۰) بجناب آقای نخست وزیر تسلیم نمودند بقرار ذیل است:

کلیه اتباع آلمانی باستثنای اعضای حقیقی (Bona fide) که سفارت آلمان وچند نفر اشخاص فنی را که دربنگاههای مخابرات یانظامی نباشند بقوای انگلیس یاسویت تحویل وصورت آلمانی‌های مزبور که باموافقت سفارتخانه‌های انگلیس وسویت تنظیم میشود به میسیونهای مزبور تسلیم کنند.»

درپایان این یادداشت، آقای وزیر خارجه بیانات زیر را ایراد نمودند:

«از آنروز تاکنون دولت ایران ازلحاظ اینکه این تقاضای دولت انگلیس مبنی براینکه آلمانها بجای اخراج شدن، بقوای انگلیس وشوروی تسلیم گردند خوش آیند نبود، در جلسات متعدد بادلایل زیاد که ذکر آنها در اینجا زائد است سعی کرد نمایندگان دولتین از این موضوع صرف نظر نمایند، ولی هنوز موفقیت دراینکار حاصل نشده است. در۱۴ شهریور ماه نمایندگان دولتین بوزارت امور خارجه آمده بدلایلی که در یادداشت بعدی آنها مذکور است، تقاضا نمودند سفارتخانه های آلمان وایتالیا ومجار و رومانی وهمچنین اتباع دول ایتالیا ومجار ورومانی، ایران را ترک کنند.

فردای آنروز یعنی در۱۵ شهریور ماه بوزارت امور خارجه

در راه صلح

آمده جواب یادداشت دولت ایران را همراه آوردند که متن آنها خوانده میشود :

۱۵ شهریور ماه ۱۳۲۰

جناب آقای علی سهیلی وزیر امور خارجه شاهنشاهی - تهران

آقای وزیر

در پاسخ نامه جنابعالی شماره ۳۶۱۵ مورخه ۱۰ شهریور جاری (اول سپتامبر) محترماً مراتب ذیل را باستحضار خاطر آن جناب می‌رسانم :

در عرض چند روز گذشته اوضاع محلی بنحوی تغییر یافته که دولت متبوعه دوستدار تعلیماتی را که نامه اینجانب مورخه ۳۰ اوت (۸ شهریور) بر آن مبتنی بود تنظیم نمودند پیش‌بینی نگردیده بود.

از لحاظ اینکه تصفیه امر جهت دولت ایران آسانتر گردد قوای متحدین شهر تهران را اشغال ننمودند لیکن سفارتخانه‌های دول محور این خودداری را فقط علامت ضعف پنداشته و از آزادی که از این رهگذر جهت آنها پیش آمده بود، استفاده نموده بوسیله هجو و تنقید دولتین اعلیحضرت پادشاه انگلستان و اتحاد جماهیر شوروی و تخدیش اذهان عمومی توسط تبلیغات محلی و رادیوی آلمان و ایتالیا موجبات زحمت و اشکال دولت ایران را فراهم نموده‌اند. بنابراین دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان ناگزیرند بدولت ایران اطلاع دهند که لازم است باسرع اوقات ممکنه سفارت آلمان بانضمام سفارت خانه های دیگر که تحت اداره آلمانها می‌باشند یعنی سفارتخانه‌های ایتالیا - مجارستان و رومانی برچیده شوند. این تقاضا امروز صبح شفاهاً بجنابعالی ابلاغ گردیده لیکن مقتضی می دانم آنرا کتباً نیز اظهار داشته و خاطر آنجناب را متذکر شوم زمانیکه سفارتخانه‌های نامبرده بالا بسته نشده دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان از دولت ایران تقاضا می‌نماید کلیه تسهیلات مربوط به پیک و رمز را موقوف نموده و نگذارند سفارتخانه های مزبور از دستگاههای بی سیم فرستنده خود استفاده کنند و در مورد اشخاصی که با آن سفارتخانه‌ها ایاب و ذهاب می‌نمایند و همچنین در باب عملیات و اقدامات این سفارتخانه ها که مورد سوء ظن است تفتیش و مراقبت کاملی بعمل آورند. اکنون مشروحاً بجواب نامه فوق الذکر جنابعالی مبادرت مینمایم.

قسمت ششم

بند اول

الف — گرچه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حاضر نیستند هیچیك از شهرهای مقرره ومشروحه را از نواحی متصرفی که قبلا بدولت ایران ابلاغ گردیده مجزی نمایند، اصولا ایرادی ندارند باینکه در محل ترتیبی فیمابین مامورین نظامی انگلیس ومأمورین وابسته ایران داده‌شود که برطبق آن عده‌ای از ارتش یا امنیه ایران برای وقایه نظم وآرامش در دزفول — خرم‌آباد و کرمانشاهان بوده باشند، معذلك درصورتی که احتیاجات نظامی انگلیس ایجاب نماید، ترتیب نامبرده ممکن است مورد تجدید نظر واقع شود.

ب ـ در نواحی متصرفی لازم خواهد بود مامورین اداری ایران مشاغل و وظایف جاریه خود را با معاضدت کامل مامورین نظامی انگلیس انجام‌دهند مامورین نظامی نامبرده بسهم خود سعی خواهند نمود تا حدیکه با احتیاجات نظامی انگلیس موافقت نماید، تمایلات حقانی اولیای امور اداری ایران را انجام دهند.

ج ـ مامورین نظامی انگلیس بهیچوجه میل ندارند از حیث آذوقه و مسکن و سایر احتیاجات تحمیل بر دولت ایران بوده باشند و با معاضدت کامل مامورین اداره ایران ترتیباتی داده خواهد شد که احتیاجات مامورین نظامی انگلیس در این مورد بنحوی تامین شود که مضیقه ای جهت این کشور تولید نگردد.

د ـ هرگونه اقدامات لازمه بعمل خواهد آمد که از حدوث حوادث ناگوار میمابین قوای متصرفی و ساکنین محل جلوگیری شود.

بند ۳

٤ ـ رویه ای را که در باب آلمانها اتخاذ نموده ایم و در نامه دوستدار مورخه ۳۰ اوت (۸ شهریور) ذکر شده در یاد داشتی که روز بعد تسلیم نمودم تغییر یافته و امروز صبح محترما نظریات اعلیحضرت پادشاه انگلستان را برای جنابعالی تشریح نمودم - باستثنای اشخاصی که ممکن است مورد تصویب میسیونهای سیاسی انگلیس و سویت در تهران واقع شوند، هیئت آلمانها (غیر از سفارت آلمان که در فوق اشعار گردید) بایستی با مامورین انگلیس یا بمامورین سویت تحویل گردند.

بند ۳

۵ — دولت پادشاه اعلیحضرت انگلستان موافقت دارند که تضییق مربوط بورود آلمانها بایران فقط محدود بطول مدت جنگ با آلمان وده باشد.

بند ۴

۶ — تسهیلات راجع به ترانزیت کالاها و مهمات جنگی برطبق احتیاجات نظامی خواهد شد. لیکن دولت ایران میتواند اطمینان داشته باشد که اقداماتی برای اصلاح و تکمیل وسایل مرابطه و مخابره که اکنون موجود است بعمل خواهد آمد و نیز سعی خواهد شد جهت دولت و ملت ایران مضیقه تولید نشود.

بند ۵

۷ — دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان بالزوم ملحوظ داشتن حسن تفاهم ذات البین به منظور احتراز ازهرگونه اشکالی موافقت دارند.

بند ۶

۸ — دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان با تقاضای دولت ایران دایر باینکه معاضدت اقتصادی شامل خرید صادرات ایران بوده باشد بانظر مساعد وهمدردی ناظر بوده وآنچه را بتواند برای انجام این تقاضا بعمل خواهد آورد اما درباب تقاضاهای دیگریکه ممکن است برای رها کردن کالاهای متعلق بایران که الحال در خاك انگلیس میباشد بعمل آید، لازم خواهد بود قضایای انفرادی بمناسبت خصوصیات هر یك موردمطالعه ورسیدگی واقع شود لیکن سعی خواهد شد این قبیل کالاها در هرجا ممکن باشد آزاد شود.

بند ۹

۹ — دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان حاضر خواهد بود موضوع ارجاع اسلحه جات ومهمات جنگی را در موقع مناسب مورد مطالعه قرار دهند و نیز حاضر خواهند بود در وقتی که قوای متصرفی انگلیس از ایران خروج شدند، تقاضاهای عادلانه را که ممکن است دولت ایران بابت غرامت خسارات وارده باتباع ایران را در طی مدت اشغال، مورد رسیدگی وملاحظه قرار دهند.

قسمت ششم

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه خود را تجدید می‌نمایم .

« ر.و. بولارد »

یادداشت سفارت شوروی

۶ سپتامبر ۱۹۴۱

آقای وزیر

در جواب یادداشت شما شماره ۳۶۱۴ مورخ اول سپتامبر جاری افتخار دارم مطالب زیر را باطلاع جنابعالی برسانم .

در ظرف چند روز اخیر وضعیت ایران در جهتی بکلی مخالف آنچه در موقعیکه دولت اینجانب شرائط مندرجه در یادداشت سی‌ام اوت ۱۹۴۱ تصریح نموده ومبنای مذاکرات دولتین شوروی و بریتانیای کبیر بادولت شاهنشاهی بود، سیر نموده است .

برای اینکه حل قضیه برای دولت ایران سهل شود قشون شوروی وانگلیس از اشغال تهران خودداری نمودند . سفارتهای دول محور این عمل نجیبانه رانشانه ضعف دانسته واز موقع استفاده نموده‌اند که دولت ایران را در محظور قرار داده، دول شوروی وانگلستان را بی اعتبار نموده وبه تبلیغات خود در ایران چه در محل وچه بوسیله رادیوهای آلمان وایتالیا توسعه دهند .

نظر باین قضیه دولت شوروی مجبور است در مقابل دولت ایران راجع بلزوم خارج نمودن سفارت آلمان وسفارتهائیکه تحت نظارت آلمان هستند یعنی سفارتهای ایتالیا ومجارستان وروماني اصرار ورزد . دولت ایران عهده‌دار است حتی قبل ازعزیمت این سفارتها از خاك ایران ، آنها را از ارتباطات بوسیله پیك ورمز واستعمال ایستگاههای فرستنده ممنوع سازد ونظارت جدی راجع باشخاصی که باین سفارتها میروند و رفتار آنها طرف سوء ظن است بعمل آورد .

راجع بتقاضاهای دولت ایران مندرج در یادداشت شماره ۳۶۱۴ مورخ اول سپتامبر شما ، دولت شوروی اینجانب را مامور ساخته که پاسخ زیر را بشما ابلاغ نمایم :

۱ — در یادداشت حکومت شوروی مورخ ۳۰ اوت سال جاری خط مرزی نواحی ایران که ازطرف نیروی اشغال شده بطور دقت تشریح شده و دولت شوروی نمیتواند بهیچ تغییری در اینخط رضایت بدهد . باینجهت تقاضای دولت

ایران در خروج شهرهای قزوین وسمنان وشاهرود از این منطقه‌ها نمی تواند صورت بگیرد.

۲ — در نواحی اشغال شده ازطرف نیروی شوروی ادارات‌محلی‌ایرانی شامل شهربانی وظایف معمولی خود را انجام خواهند داد. در عین حال دولت شوروی انتظار دارد که اولیای امور محلی معاضدت کامل بافرماندهی نظامی ارتش سرخ راجع برفع حوائج آن ومخصوصاً جادادن آنها بعمل آورند. اولیای نظامی شوروی حاضر خواهند بود تقاضاهای حقهٔ اولیای امور ایرانی‌راتاحدی که بانظریات فرماندهی ارتش سرخ وفق‌دهد مورد توجه قراردهند.

۳ — فرماندهی نظامی شوروی‌هیچ درنظر ندارند که راجع به‌احتیاجات ارتشی سربار دولت ایران بشود. همکاری مابین‌فرماندهی قشون سرخ‌واولیای امور محلی ایران برای رفع احتیاجات ارتش سرخ برقرار خواهد شد‌بنحوی که این احتیاجات موجب مشکلات برای کشور نشود.

٤ — اولیای نظامی شوروی رژیم مناسبی برای قشون بر قرارخواهند نمود. اقدامات لازمه‌بعمل خواهد آمد که از حوادث ناگوار جلوگیری شود ولی دولت شوروی نمیتواند رژیمی را قبول کند که بکلی قوای ما را از مردم جداسازد.

۵ — اتباع آلمان در ایران می‌بایستی تسلیم اولیای شوروی وانگلستان بشوند باستثنای آنهائیکه مخصوصاً از طرف سفارت کبرای شوروی و سفارت انگلیس درتهران معین گردند.

٦ — دولت شوروی موافقت دارد که منع ورود آلمانهادر ایران محدود بمدت جنگ باآلمان خواهد بود.

۷ — درموقع ترانزیت کالاها ومواد جنگی‌شوروی ازایران لزوم‌جلوگیری از اختلال درحمل ونقل داخلی‌مورد توجه‌قرار خواهد گرفت.

معاضدتی که ازطرف دولت ایران راجع بترانزیت کالاها و مواد جنگی شوروی که بوسیله راههای شوسه‌وراه‌آهن‌همچنین‌راه‌های‌هوائی فرستاده‌میشوند تقاضا شده برطبق احتیاجات نظامی تعیین خواهد شد.

۸ — دولت شوروی‌از حاضربودن دولت ایران‌در انعقاد قراردادجدیدی برای استخراج نفت کویر خوریان که پیشرفت آن درمدت چندین‌سال‌ازطرف دولت ایران مختل شده بود اتخاذ سند می‌نماید.

قسمت ششم

مهیا بودن دولت ایران درمشارکت درتوسعه شرکت سهامی شیلات واز بین بردن موانعی که تابحال برای این شرکت از طرف اولیای امور محلی ومرکزی ایجاد می شده بسیار مورد تقدیر است .

۹ ـ دولت شوروی هرچه ممکن باشد برای مساعدت اقتصادی با ایران من جمله خرید کالاهای ایران بعمل خواهد آورد . راجع بعبور دادن کالاهای ایران که در خاک شوروی هستند هرقسمت باید ازنظر کیفیت خاص آن مورد بررسی قرار گرفته ودر هرموردی که ممکن باشد پروانه‌هائی برای رساندن آن کالاها بایران داده خواهد شد .

۱۰ ـ دولت شوروی حاضر خواهد بود وقتی که ضرورت توقف ارتش سرخ در خاک ایران مرتفع شود موضوع پس دادن تسلیحات ارتش ایران را مورد بررسی قرار دهد . تا آن موقع این تسلیحات در تصرف شوروی خواهد بود .

راجع بجبران خسارت وارده بواسطه جنگ وبمبارانها این تقاضای دولت ایران نمی‌تواند مورد قبول واقع شود زیرا این جنگ مادامی دوام داشت که ارتش ایران در مقابل ارتش مامقاومت می کردند .»

آقای سهیلی پس از خواندن این یادداشتها اظهار داشتند :

هیئت دولت بعد از مطالعه و مشاوره باین نتیجه رسید که جواب دولتین را باین مضمون بدهد :

آقای وزیر مختار ،

جناب آقای سر « ریدر بولارد » وزیر مختار دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان ـ تهران

درپاسخ نامه تاریخ ۱۵ شهریورماه جاری (۶ سپتامبر ۱۹۴۱) جنابعالی و در تعقیب نامه تاریخ ۱۰ شهریور ماه شماره ۳۶۱۵ خود راجع بحل مسائلی که برخلاف انتظار براثر ورود قوای نظامی دولت انگلستان ودولت اتحاد جماهیر شوروی بخاک ایران پیش آمده ومطرح گردیده است، اینجانب اختیار دارد مطالب زیر را که دلیل منتهای حسن اراده دولت شاهنشاهی ایران دراصلاح ذات البین میباشد باستحضار آن جناب برساند:

۱ـ راجع ببرچیدن سفارتخانه های آلمان وایتالیا ورومانی و مجارستان

واقداماتی که درنامه آن جناب خواسته بودند نسبت بآن سفارتخانه ها و اتباع آلمانی بعمل آید خاطر شمارا مستحضر میدارد که برای ابراز کمال حسن نیت ومساعدت نسبت برفع نگرانی دولت انگلستان ودولت اتحاد جماهیر شوروی دولت شاهنشاهی ایران نظر بوضعیت فعلی ناگزیر موافقت نموده واقدام فوری بعمل آورده که ترتیب انجام تقاضاهای آن دودولت دراینقسمت برای مرتفع ساختن هرسوء تفاهمی هرچه زودتر داده شود.

ولی لازم میداند متذکر گردد که علاوه برپیش بینی‌های گذشته بااقداماتی که ازطرف دولت درهمین چندروزه نیز برای جلوگیری ازهرگونه سوء تفاهمی بعمل آمده تغییری دراوضاع محلی رخ نداده ومشکلاتی براثر اقدامات آلمانها وایتالیائی های مقیم تهران برای دولت ایران ایجاد نشده است تاجای آن باشد که موضوع عدم ورود قوای دولتین انگلستان وشوروی رابتهران که هیچگونه سبب وبهانه ای هم برای آن نبوده ونیست تذکر دهند.

۲ — دولت شاهنشاهی ایران متاسف است که دولت انگلستان و دولت اتحاد جماهیرشوروی نخواسته‌اند مختصر تقاضای دولت ایران را حتی درخارج ساختن شهرهای سمنان وشاهرود وقزوین وخرم آباد ودزفول از خطی که در یادداشت اولی خود معین کرده بودند بپذیرند . هرچند بنظر دولت ایران موجبی برای رد این تقاضا نبوده است ونسبت باینکه موافقت نموده‌اند درنقاط خرم آباد ودزفول و کرمانشاهان ترتیبی بین مامورین نظامی انگلیس ومامورین وابسته ایران داده شود که برطبق آن عده ای ازارتش یاامنیه ایران برای وقایه نظم وآرامش دردزفول وخرم آباد وکرمانشاهان بوده باشند دولت شاهنشاهی ایران بااطمینان ازاینکه حفظ نظم وآرامش درهمه جا مورد توجه و علاقه دولت انگلستان میباشد امیدوار است موافقت خواهند نمود که همین رویه درنقاط دیگر هم که طبق یادداشت اول شما قوای آن دولت موقتا در آنجاها متوقف میگردند برقرار شود. ضمنا باین نکته نیز جلب توجه مینماید که موضوع لزوم وجود امنیه درسایر نقاط محل توقف قوای دولتین هم همواره مورد موافقت بوده و محرز میباشد .

۳ — راجع بمعاضدت متقابل ادارات کشوری دولتی الجمله امنیه وشهربانی باقوای نظامی دولتین در نقاطی که محل توقف آنها میباشد دولت ایران امیدوار است رویه حسن تفاهم بین آنها کاملا استقرار یابد که احتیاجات حقه برای دولتین

بر آورده شود ومامورین ایرانی هم مطابق مقررات کشور بدون مانع ازعهده وظائف خود برآیند.

بنا برمراتب بالا دولت شاهنشاهی یقین دارد اکنون که ازهر جهت وسائل اطمینان خاطر دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان ودولت اتحاد جماهیر شوروی فراهم گردیده است اوامر فوری موثر بقوای آن دولت صادر خواهند نمود که در حدود موافقتهای حاصله عمل نمایند تاماموریں دولت ایران در آن نقاط برای اعاده وضعیت عادی وانجام وظایف خود منظما اقدام نمایند.

موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه راتجدید مینماید.

پاسخ یادداشت دولت شوروی

جناب آقای «سمیرنوف» سفیر کبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی - تهران

آقای سفیر کبیر

درپاسخ نامه بتاریخ ۱۵ شهریور ماه جاری (۶ سپتامبر ۱۹۴۱) شما ودر تعقیب نامه بتاریخ ۱۰ شهریور ماه جاری شماره «۳۶۱۴» اینجانب راجع بحل مسائلی که برخلاف انتظار براثر ورود قوای نظامی دولت اتحاد جماهیر شوروی ودولت انگلستان بخاک ایران پیش آمده ومطرح گردیده است اینجانب اختیار دارد مطالب زیررا که دلیل منتهای حسن اراده دولت شاهنشاهی ایران براصلاح ذات‌البین میباشدباستحضار آن برساند.

۱ — راجع ببرچیدن سفارتخانه های آلمان وایتالیا ورومانی ومجارستان واقداماتی که درنامه آن‌جناب خواسته بودند نسبت بآن سفارتخانه واتباع آلمان بعمل آید خاطر شمارا مستحضر میدارد که‌برای ابراز کمال حسن نیت ومساعدت نسبت برفع‌نگرانی دولت‌اتحاد جماهیرشوروی ودولت انگستان‌دولت‌شاهنشاهی ایران نظر بوضعیت فعلی ناگزیر موافقت نموده و اقدام فوری بعمل آورده که ترتیب انجام تقاضاهای آن دو دولت دراین قسمت برای مرتفع ساختن هرسوء تفاهمی هرچه زودتر داده شودولی لازم میداند متذکر گردد که علاوه بر پیش‌بینی های گذشته با اقداماتی که از طرف دولت درهمین‌چندروزه نیز برای‌جلوگیری از هرگونه سوء تفاهمی‌بعمل آمده تغییری دراوضاع محلی رخ نداده ومشکلاتی

بر اثر اقدامات آلمانها وایتالیائیهای مقیم تهران برای دولت ایران ایجاد شده است تاجای آن باشد که موضوع عدم ورود قوای دولتین شوروی و انگلستان را بتهران که هیچگونه سبب وبهانه ای هم بر آن نبوده ونیست تذکر دهند

۲ — دولت شاهنشاهی ایران متاسف است که دولت اتحاد جماهیر شوروی ودولت انگلستان نخواسته اند مختصر تقاضای دولت ایران را حتی در خارج ساختن شهرهای سمنان وشاهرود وقزوین وخرم آباد ودزفول از خطی که در یادداشت اولی خود معین کرده بودند بپذیرند هرچند بنظر دولت ایران موجبی برای رد این تقاضا نبوده است.

۳- راجع بمعاضدت متقابل ادارات کشوری دولتی (ازجمله امنیه و شهربانی) باقوای نظامی دولتین درنقاطی که محل توقف آنها میباشد دولت ایران امیدوار است رویه حسن تفاهم بین آنها کاملا استقرار یابد که احتیاجات حقه قوای دولتین برآورده شود ومامورین ایرانی هم مطابق مقررات کشور بدون مانع از عهده وظایف خود برآیند.

۴ - راجع بجبران غرامت خسارات وارده که باستناد مقاومت قوای ایران درمقابل قوای شوروی اشعار داشته اند نمیتوانند استرضای خاطر دولت ایرانرا ازاین جهت فراهم نمایند لازم میداند این نکته را تذکر بدهد که چون آغاز مخاصمه از طرف قوای ایران بعمل نیامده وورود قوای شوروی هم بدون اطلاع قبلی بوده ومقاومت بدوی پادگانها هم برای دفاع خویش طبعا صورت گرفته که دولت ایران باقتضای حسن نیت خود در صلح طلبی وحفظ مناسبات دیرینه با آن دو دولت بلافاصله دستور ترك مقاومت داده است وقسمت مهم خسارات وارده هم پس از اعلان ترك مقاومت بوده بنابراین دولت ایران حقا انتظار دارد که موضوع غرامت مورد تجدید نظر وتوجه خاص دولت شوروی واقع شود.

۵ - باحسن مناسبات موجوده وترتیباتی که اینك بر قرار میگردد دولت شاهنشاهی برای نگاهداری اسلحه ومهماتی که ازقوای ایران گرفته شده است موجبی نمیبیند بااینحال اگردولت اتحاد جماهیر شوروی اصراری دراین نگاهداری موقت داشته باشند اقتضاء دارد فهرستی از اسلحه و مهمات مزبور با حضور

قسمت ششم

نماینده‌گان طرفین تنظیم گردد تا بعد از جنگ یا در موقع مناسب دیگری پیش از پایان جنگ بدولت ایران مسترد گردد.

بنا بر مراتب بالا دولت شاهنشاهی یقین دارد اکنون که از هر جهت وسایل اطمینان خاطر دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان فراهم گردیده است اوامر فوری مؤثر بقوای آن دولت صادر خواهند نمود که در حدود موافقتهای حاصله عمل نمایند تا مامورین دولت ایران در آن نقاط برای اعاده وضعیت عادی و انجام وظایف خود منظما اقدام نمایند. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.»

وقتی خواندن تمام یادداشتها و پاسخها بپایان رسید، آقای وزیر خارجه چنین اظهار داشتند:

«آنچه تاکنون واقع شده این است که بی کم و زیاد باستحضار رسانید و البته بعدها هم هرچه واقع شود باطلاع آقایان خواهد رسید.

آقایان نمایندگان محترم باید بدانند دولت ایران همواره نسبت بکلیه کشورهائی که با ما مناسبات داشته‌اند بنظر احترام نگریسته و همیشه اهتمام کرده است حقوق آنها را رعایت کند وسعی نموده است مناسبات دوستانه برقرار و روابط عادی را ادامه دهد و این سیاست مخصوصا نسبت بدول همجوار با نظر خاصی تعقیب شده است. ما همیشه سعی نموده‌ایم از این جنگ برکنار مانده و بیطرفی خود را حفظ کنیم.

ما امیدواریم بزودی عللی که سبب این پیش آمد ناگوار شده مرتفع گردیده و با اطمینان نهائی که دولتین چه در نامه‌های خود و چه کراراً ضمن اظهارات شفاهی تایید و تصریح کرده‌اند قوای آنها خاک ایران را ترک کنند.»

پس از بپایان رسیدن گزارش آقای وزیر خارجه، آقای دکتر طاهری بیانات زیررا ایراد نمودند:

بیانات آقای دکتر طاهری

«از اینکه دولت مجلس را که باکمال بیصبری انتظار داشت از جریان

در راه صلح

وقایع اسف‌انگیز اخیر مستحضر داشته واقدامات ونتیجه عملیات خودرا توضیح داده‌اند مجلس امتنان دارد (صحیح است) ؛ ولی بینهایت متاسف ومتاثر است که از دو دولت دوست وهمسایه که همیشه دولت و ملت ایران را از روابط حسنه خود مطمئن داشته‌اند سوانحی پیش آمد که ابداً محل انتظار کسی نبود (صحیح است ،صحیح است) • باوجود این همه ایرانیان امیدوارند که آن رعایتی را که از حقوق وحیثیت این دولت وملت از دودولت دوست خود منتظرند وهمیشه هم وعده داده‌اند بعمل آورند که جبران این تأثرات عمومی بشود (صحیح است).

بنده زاید نمیدانم در این موقع تذکر دهم که باوجود وعده‌های مساعد آنطرف حتی بعد از ترك مقاومت از این طرف چیزهائی شنیده می شود که هیچ تصور نمیرفت ازقبیل مزاحمتها بمردم ومداخله در کارهای داخلی وادارات دولتی وحتی توقیف اشخاص وبعضی امور دیگر که بنده نمیخواهم در اینجا اظهارنمایم وشاید خود دولت از آن واقعات بی‌اطلاع نباشند (صحیح است) •

با این اظهارات دولت واطمیناناتی که اشعار میفرمایند امیدواری همگی این است که ازطرف دولتهای دوست و همسایه ما آنقدری که انتظار داریم رعایت شئون این دولت وملت شده کاری بکنند که در همه دنیا حقیقت دوستی آنها و مواعدشان آشکار شود (صحیح است) ؛ اما میل داریم بدانیم آیا این نوع وقایع که‌شنیده میشود ،حقیقت دارد یانه واگر همینطوریکه عرض‌شدامور ی غیر منتظر از طرف مأمورین دو دولت در ایران و نسبت بایران واقع میشود دولت در رفع آن چه اقدامی را در نظر دارند که برای عموم ایرانیان‌نگرانی باقی نمانده ومطمئن باشند که روابط دوستانه باسابق این دولت‌وملت بادولتهای همسایه ما بانهایت شرافت برقرار خواهد بود ولطمات وارده مرتفع و جبران خواهد شد(صحیح‌است) • »

بخش اول ـ قسمت هفتم

چند حادثه مهم و تاریخی

ازوقایع شهریور ۱۳۲۰

مهمترین حوادثی که درشهریورماه ۱۳۲۰ درداخل وخارج ایران مربوط بکشور ایران روی داده عبارتست از :

وقایع داخلی :

۱ـ ناوگان انگلیسی درتحت فرماندهی دریاسالار «سر جوفری اربونوب» درساعت چهار بامداد سوم شهریور کشتیهای ایران را در بندر شاهپور غافلگیر وبسختی بمباران مینمایند درنتیجه عده‌ای از کشتی‌ها غرق وشماره زیادی ازافسران وملوانان ایرانی (منجمله دریاسالار «بایندر» فرمانده با کفایت نیروی دریائی ایران درخلیج فارس) مقتول میگردند.

۲ ـ درهمان ساعت نیروی موتوریزه ومکانیزه امپراطوری بریتانیا مرکب ازنیروی هندی وانگلیسی دربندرشاهپور پیاده شده وبسمت اهواز وآبادان شروع بتعرض وبیشرفت مینمایند (دراین مهاجمه نیروی سایر مستعمرات انگلیس بغیر ازهندی وانگلیسی شرکت نداشته‌اند)

۳ـ نیروی ایران ، باوجود اینکه هم ازحیث تعداد وهم از حیث اسلحه با دشمن قابل مقایسه نبود و ضمنا نیروی خصم باحیله و تردستی آنها را غافلگیر کرده بود، باوجود این درهر نقطه که روبرو میشود شدیداً مقاومت ورزیده و دشمن را بستوه میاورد ، اثر این مقاومت بحدی بود که پس از ۲٤ ساعت خبرگزاری‌ها خبر آنرا منعکس و «ایدن» وزیرخارجه انگلستان درنطق خوددر آن تاریخ آنرا آشکار ساخت.

٤ـ قسمت دیگری ازنیروی هندی وانگلیسی درهمان تاریخ ازراه خانقین وقصرشیرین شروع بتعرض درداخل ایران نموده وبا مقاومت نیروی ایران متمرکز دراینقسمت روبرو میگردد.

۵ ـ اخباری منتشر گردید که نیروی هنگفتی ازهندی وانگلیسی برای تکمیل

اشغال ایران ازراه‌بلوچستان هم بتعرض پرداخته اند، ولی درحقیقت حمله ازاین سمت ودر این جهة کامل نبود ودشمن برای اینکه بدولت ایران بفهماند که از اطراف محاصره شده ومقاومت‌ارتش ایران سودی ندارد ، اقدام بانتشار خبر فوق مینماید .

٦ - نیروهای شوروی هم بنوبه خود بمتابعت وهم آهنگی‌بامتفق خویش درهمان‌ساعت چهاربامداد سوم شهریورازراه جلفا وماکو وسایر نقاط سرحدی وسواحل دریای خزر بداخل خاك ایران هجوم آورده ونیروی ایران را باطرز بیسابقه غافلگیر مینمایند، **این هجوم ازطرف نیروی‌همان دولتی صورت میگیرد که یکماه و بیست‌وسه‌روز قبل‌از آن‌در پاسخ رادیوی آلمان که گفته بودروسها خیال تعرض بخاك ایران‌را دارند‌اظهارداشت : روابط ما باملت‌ودولت ایران کاملا صمیمانه ودوستانه بوده‌واین دروغ بزرك (!!) جداً تکذیب میشود ! !**

٧ ـ مقام فرماندهی کل‌نیروهای‌مهاجم انگلیسی بعهده سرلشگر «ویول» که مقر اصلی او درهندوستان بود واگذار میگردد و در هنگام تعرض بخاك ایران، اطلاع حاصل شد که مشار الیه ازمکان دائمی خوددور شده است واین نکته میرساند که : «ویول» برای اینکه درموقع حمله بایران از جریان پیشرفت ارتش های زیر دست‌خودوهمچنین ازمیزان مقاومت نیروی ایران بفوریت‌اطلاع حاصل کند وبر اوضاع و احوال نبرد نیز مسلط بباشد موقتا ستاد خویش را به آبهای بی خطر ساحلی ایران در خلیج فارس مستقر ساخته و تغییر محل داده بود .

٨ ـ درتاریخ چهارم شهریور خبر رسید که نیروی‌دشمن در سمت باختر متوقف گردیده ولی در سایر نقاط هم روسها و هم انگلیسها بپیشرفت خود ادامه میدهند .

٩ ـ درهمان تاریخ دولت ایران بامر رضاشاه بنمایندگان دولتین‌شوروی وانگلیس مراجعه وعلل این هجوم ناروا وغیر مترقبه را جویا میشود.

١٠ ـ درتاریخ پنجم شهریور کابینه «منصور» مستعفی و آقای محمد علی فروغی کابینه جدید را بطریقیکه سابقاً ذکرگردید تشکیل میدهد .

١١ — در تاریخ ششم شهریور از طرف دولت ، ترك مقاومت نیروهای‌ایران اعلام ودولتین مهاجم را ازاین امر مهم آگاه میسازد.

قسمت هفتم

۱۲ ـ درتاریخ هفتم شهریور خانواده‌سلطنتی باستثنای شاه وولیعهد باصفهان حرکت مینمایند .

۱۳ ـ درهمان تاریخ خبررسید که باوجود اعلام ترك مقاومت نیروهای ایران ، شورویها بتعرض خود ادامه داده وهواپیماهای آنها شهرهای باز وبلاد فاع ایران را بمباران نموده‌اند .

۱٤ ـ درهمین تاریخ مذاکرات دولت ایران باد ودولت همسایه شروع و یادداشتهائی بین طرفین ردوبدل میگردد (متن این یادداشتها در فصل پیش درج شده است .)

۱٥ ـ درتاریخ هشتم شهریور ماه درمیدان هوائی قلعه مرغی ازطرف افراد نیروی هوائی شورشی بوقوع پیوست وفرمانده کل نیروی هوائی بوسیله اینددسته حبس و ٤ هواپیمای ایرانی نیز درآسمان تهران پرواز درآمدند .

ضمنا ازطرف ستاد ارتش بهنك ضد هوائی دستورداده میشود که برعلیه این هواپیماها تیراندازی شود، درنتیجه بعلت اینکه یك هوا پیمای شوروی نیز درهمان موقع درآسمان تهران مشغول پخش اوراقی بود، مردم تصور کردند که جنك ادامه یافته و نیروی هوائی شوروی خیال بمباران تهران را دارند و بهمین دلیل اضطراب ووحشت بی مانندی درمرکز بین اهالی تولید گردید.

۱٦ — درهمین تاریخ بنا بیك امر صادره ازطرف ستاد آرتش کلیه افراد نظامی لشگر های اول ودوم منمرکز درتهران مرخص میگردند!!؟

این سربازان که بدون اسلحه وبدون کمر ومچ پیچ حتی کفش، مانند سیل از سربازخانه ها خارج میشدند یکوضع رقت آور و بی سابقه ای را ایجاد نموده بودند .

نگارنده در هنگام غروب همان روز وقتیکه ازچند نفر سربازان مرخص شده و سرگردان لشگر اول ، علت این عمل شنیع را سؤال کردم فقط پاسخ دادند که :

«مارا رسوا کردند!! رسوا!! اقلا نگذاشتند باهمین حالت بر سرخدمت باقی مانده وبجنك برویم !!! »

درحدود سی هزارنفرسرباز گرسنه وبرهنه درخیابانهای تهران آواره گردیده وعده‌ای نیزدرهمان شب باپای پیاده ازشهر خارج وباطراف پراکنده میشوند!

سرلشگر «نخجوان» وزیر جنك وقت که بعداً مورد خشم و غضب شاه

قرار گرفته و در کاخ سعد آباد حبس میگردد، بکلی خودرا از اینموضوع مهم بی اطلاع وبی تقصیر میداند(!) سرلشگر «ضرغامی» رئیس ستاد آرتش وقت نیز بدون اینکه اظهار بی اطلاعی بنماید طبق نامه ای که بعد از قضایای سوم شهریور برای مدیر روزنامه‌مهر ایران ارسال داشته، اندیادآور میشود که صدوراین امریه دارای سوابقی است که دربایگانی ستاد آرتش موجود میباشد.

ولی هیچکدام حقیقت امر را تا کنون آشکار نکرده اند و مسلم است که:

. . . .

. . . .

شکی نیست که خبط شده است ولی کسانی که مسئولیتهای بزرك اجتماعی برعهده داشته ومرتکب خبط اجتماعی میشوند باید محاکمه ومجازات گردند تا عبرت سایرین گردیده و درآینده نظایری پیدا نکند.

۱۷- عصر روزهشتم شهریور حکومت‌نظامی درتهران برقرار وفردای آن روز اعلامیه ای نیز از طرف سپهبد «احمدی» فرماندار نظامی تهران منتشر میگردد.

۱۸- در همین تاریخ ستاد جنگی با مختصر نیروی موتوریزه بطرف قم رهسپار میشود.

۱۹- درتاریخ نهم شهریور ماه شاه ازحرکت بطرف اصفهان منصرف شده وامر مینماید که‌ستاد جنگی که درنزدیکی قم مستقر شده بود بطرف‌تهران مراجعت نماید.

۲۰- درتاریخ دهم‌شهریورسرلشگر «محمدنخجوان» وزیر جدید وزارت جنگ بنا بامر شاه فوراً وسائل‌جمع‌آوری‌افرادمتواری لشگرهای ۱و۲ رافراهم نموده‌وبا ارسال‌خواربار واتومبیل‌باطراف‌تهران‌عده‌ای ازآنهارا درراه قم‌وتهران پیداکرده وبسربازخانه ها عودت میدهند

۲۱- در تاریخ هیجدهم شهریور مذاکرات بین دولت ایران و دولت شوروی وانگلیس خاتمه یافته وبهمان ترتیب که درمتن یادداشتهای مندرج در فصل پیش ملاحظه میشود، منجر بصلح وصفا میگردد.

۲۲- ازتاریخ پنجم شهریور تبلیغات روسها و انگلیسها وحتی آلمانها بر علیه شخص‌رضاشاه شروع میشود وآنقدر ادامه‌میابد که بالاخره در تاریخ ۲۵

شهریور ماه رضاشاه پهلوی پس از ۱۶ سال سلطنت و ۲۰ سال زمامداری استعفا میدهد اینست متن استعفانامه:

نظر باینکه من همهٔ قوای خودرا در این چندساله مصروف امور کشور کرده و ناتوان شده‌ام حس میکنم که اینك وقت آن رسیده است که یك قوه و بنیه جوانتری بکارهای کشور که مراقبت دائم لازم دارد بپردازد واسباب سعادت و رفاه ملت را فراهم آورد بنابراین امور سلطنت را بولیعهد وجانشین خود تفویض کردم وازکار کناره نمودم ازامروز که روز ۲۵ شهریور ماه ۱۳۲۰ است عموم ملت ازکشوری و لشکری ولیعهد و جانشین قانونی مرا باید بسلطنت بشناسند وآنچه ازپیروی مصالح کشور نسبت بمن میکردند نسبت بایشان منظور دارند.

کاخ مرمر تهران ۲۵ شهریور ماه ۱۳۲۰ - امضاء

۲۳ — همان روز هیئت دولت در مجلس شورای ملی حضور یافته ونخست‌وزیر استعفا نامه اعلیحضرت رضاشاه پهلوی را قرائت و برقراری سلطنت اعلیحضرت محمدرضا پهلوی ولیعهد قانونی شاه سابق را اعلام میدارد، درهمین جلسه در دنباله مذاکرات وجواب و سؤال نمایندگان آقای فروغی نطقی ایراد می نمایند که قسمت مربوط به سیاست خارجی آن بعلت اهمیتی که دارااست ومربوط به موضوع این کتاب میباشد ذیلا نقل میشود.

«ونیز چیزی را که میخواهم عرض کنم اینست که متاسفانه بطوری که درجلسه ماقبل آخر مجلس آمدیم وباستحضار خاطر نمایندگان محترم رساندیم قضایا وپیش آمد هائی برخلاف ترصد ومیل ما واقع شده است که منجمله یکی این بود که دربعضی ازقسمتهای کشور ما قوای شوروی و در یکقسمت دیگری قوای انگلیس اقامت کند وچیزهای دیگری که درآن یادداشتها ملاحظه فرمودید که آنهاچه تقاضی کردند وما درمقابل چه تقاضی کردیم و بالاخره چه نتیجه حاصل شد. درنتیجه فعجالتا قرار براین شده است که قوای شوروی وانگلیس دربعضی ازقسمتهای خاك ما باشند آنها برای یك مقاصدی آمده اند حوائجی دارند کارهائی دارند ناچار رفت وآمد هائی ازاین شهر بآن شهر ازاین خط بآن خط میکنند این رفت وآمد ها برحسب اطمینانهای کتبی و شفاهی که داده شده است بهیچوجه مزاحم حال دولت وملت ایران نخواهد

بوده و بر ضدیت و مخاصمت و مزاحمت مردم نیست مثلاهمین الان خبر دادندکه قوای خارجی ازجاهائی حرکت وبطرف تهران نزدیك میشوندهر چندکه دولت اقدامات کرده است که قوا بشهر تهران نیاید وامیدواریم که‌این اقدامات موثر باشدولی‌فرضا هم که نزدیك تهران‌بیایند این را باید خاطرآقایان مسبوق باشد که اینها برای مخاصمت نمی آیند برای مقاصد خودشان نسبت به کارهائی که دارند میایند ومیروند اگر احیاناً ازاین حرکات بگوش آقایان خبری رسید آقایان نمایندگان و مردم تصور نکنند مقاصد خصمانه ای دارند آن اندازه‌ای که بمااطمینان داده اند وما هم البته این اطمینان را حاصل کرده‌ایم مطلب این است ولی باز مبادا مثل چند روز پیش مردم تهران وحشت کنند و اسباب زحمت برای ما فراهم گردد واز شنیدن بعضی اخبار پریشان شوند و به دست وپا بیفتند ودر نگاهداری امنیت وارزاق شهر کار بىر ما سخت شود و مشکلات برای ما ایجاد گردد ازاینجهت عرض کردم که عموم ملت و عموم مردم مطلع باشند که ازاین جهت پریشان خاطر نباشند و بهراس‌نیفتند.»

۲٤- صبح روز۳شنبه ۲۵شهریور پادشاه‌مستعفی باخانواده خود ازتهران باصفهان عزیمت نمود .

چهار ونیم بعد ازظهرروز چهارشنبه ۲٦شهریور اعلیحضرت محمدرضا پهلوی با تشریفات سلطنتی بمجلس ورود فرموده سوگند نامه زیر را قرائت فرمودند:

بسمه تعالی من خداوند قادر متعال راگواه گرفته بکلام‌الله مجید و به آنچه نزد خدا محترم‌است قسم یاد میکنم که تمام هم خودرا مصروف حفظ‌استقلال ایران نموده حدود مملکت وحقوق ملت رامحفوظ ومحروس بدارم قانون‌اساسی مشروطیت را نگهبان وبر طبق آن وقوانین‌مقرره سلطنت نمایم ودر ترویج‌مذهب جعفری اثنی عشری سعی و کوشش نمایم ودر تمام اعمال وافعال خداوند عزوشأنه را حاضر وناظر دانسته منظوری جز سعادت وعظمت دولت وملت ایران‌نداشته باشم واز خداوند متعال درخدمت بترقی ایران توفیق میطلبم و از ارواح طیبه اولیاء اسلام استمداد میکنم .

۲۵ — درتاریخ ۲٦ شهریور نیروهای شوروی وانگلیس از حدودیکه خود آنها در یادداشتهای مورخ هشتم شهریور ماه تعیین کرده بودند تجاوزنموده وبطهران وارد گردیدند .

۲۹- درروز ۲۷ شهریور فرمان عفو عمومی مقصرین سیاسی از طرف اعلیحضرت همایونی صادر گردید.

۲۷ - درنتیجه وقایع شهریور روابط بازرگانی ایران باکلیه دول خارجه قطع میگردد وسطح زندگی درایران که تاآن تاریخ با وجود جنگ جهانگیر کوچکترین تغییری نکرده بود، دفعتاً وبسرعت روبتنزل گذاشته وقیمتهابطریق سرسام آوری، بالا میرود، میتوان درحقیقت اذعان داشت که درتمام دوران جنگ جهانگیر دوم، هیچ کشوری مانند ایران دچار گرانی اجناس نشده است وازاین حیث سختی مردم ایران بحدی بوده است که دربعضی مواردقابل شرح ووصف نیست وما بنوبه خود درفصل مخصوص شمه‌ای اززندگی تاثر آمیز هم میهنان عزیز را درمدت اشغال متفقین برای ثبت درتاریخ تشریح خواهیم نمود.

۲۸ - آخرین واقعه مهم شهریور ۱۳۲۰ عبارت است از: انتقال اموال ودارائی شاه سابق (اعم ازمنقول وغیر منقول و کارخانجات وغیره)باعلیحضرت همایونی وبخشیدن این اموال (ازقبیل املاک ومستقلات وکارخانجات) از طرف شاهنشاه محبوب بدولت وملت ایران. «۲۰شهریور»

وقایع خارجی شهریورماه ۱۳۲۰ مربوط بهایران:

---

۱ — در نتیجه حمله وتعرض نیروهای انگلیسی بخاک ایران، بازار لندن که ازدیرزمانی درنتیجه شکست‌های پی‌درپی امپراطوری بریتانیا در جبهه‌های مختلف جنگ، بحال کساد و وقفه دچار شده بود، دفعتاًرونقی بخود میگیرد و بنابه خبری که خبرگزاری انگلیس در آن تاریخ انتشار داد، این گرمی بازار در نتیجه حمله بایران !! وپیشرفت قوای آنها در داخل کشور مابوده است !!

قطعی است که در اثر گرمی بازار لندن نتایج خوبی عایددولت انگلیس شده است وبرعکس، در نتیجه آن حمله ناروا بازار ایران گرفتار بحرانی شد که هنوز ملت ایران از آن رنج می‌برد !!

۲— قبل از هجوم وهمچنین‌پس از آن‌دولت انگلیس تصمیم‌های‌احتیاطی شدیدی نسبت به کنسولگریهای ایران در هندوستان اتخاذ می‌نماید و این امر از آنرو صورت گرفته است که مبادا اعضاء این کنسولگریها با آن عده کم، دست باقداماتی برعلیه انگلستان در هندوستان بزنند !!

۳ — در کشور فرانسه نسبت بحمله ناگهانی انگلیس و شوروی بایران

باشگفتی زیاد اظهار همدردی با ملت ایران نموده و آن حمله را با تعرض انگلیسها بشامات مقایسه می‌نمودند.

ضمناً محافل فرانسه و سایر محافل سیاسی دنیا همگی انتظار آنرا داشتند که دولت ترکیه هم عهد و هم پیمان با دولت ایران واکنش فوق العاده از خود نشان دهد.

٤ ـ محافل روس و انگلیس با وجودیکه بهانه هجوم آنها بایران (بیرون کردن ٥٠٠ تن آلمانی بود) نتوانستند از اینکه بهدف باطنی خود رسیده‌اند با آن سرعت اظهار خوشوقتی ننمایند و در همان ایام بیان خوشوقتی کامل نمودند که از آن پس مرسولات آنها بمقصد روسیه برخلاف راه **مورمانسک وارخانگلسک ـ ولادیوستک**، بدون هیچگونه ترس و بیمی از راه **ایران** حمل خواهد گردید.

٥ ـ عکس العمل ترکها در برابر حمله دولتین شوروی و انگلیس بایران فقط منحصر به انتشار مطالب زیر از طرف خبرگزاری آنها میباشد ولی مفاد کاملا صحیح و :

دولت انگلیس با کمال اصرار درخواست میکند این عده قریب هزار «تن آلمانی که در میان ١٧ میلیون سکنه ایران زیست میکنند اخراج گردند!! دولت روسیه هم در این اقدام انگلیس شرکت داشته و دولت ایران با کمال سختی برای بهبودی وضع کشور و تهیه احتیاجات آن میکوشد و **بیش از هر چیز خواهان صلح با دول همسایه بوده و هست، اگر دول روس و انگلیس دلیل هجوم بایران را همین میدانند باید گفت که این دلیل بهیچوجه برای حمله بیک ملت قدیمی که اینک در راه ترقی قدم بر میدارد کافی نیست.**

٦ ـ در ایام شهریور، مقدار زیادی از مال التجاره و واردات ایران صادره از کشورهای مختلف چه در خاک انگلیس و چه در خاک روسیه توقیف و مبالغ گزافی از این حیث بدولت و ملت ایران خسارت وارد میآید، آمار دقیقی در این قسمت در دست نیست ولی حد اقل قیمت آنها تا حدود ٤٠٠ر٠٠٠ر٠٠٠ ریال تخمین زده میشود.

٧ ـ وزارت بازرگانی انگلیس در تاریخ ٢٦ اوت امریه صادر میکند که از آن تاریخ حمل کالا بسوی ایران بطور کلی قدغن میباشد!!

٨ ـ در تاریخ دهم شهریور «ایدن» وزیر خارجه انگلیس نطق جالب

قسمت هفتم

توجهی درباره هجوم قوای روس وانگلیس ایراد می‌نماید که از لحاظ اهمیتی که
دارا است قسمتهای برجسته آن ذیلا نقل و بنظر خوانندگان میرسد:

«مسئله ای که درنتیجه فعالیت آلمانیها درایران بوجود آمد تازگی ندارد
«من دولت ایران را ازخطر حضور عده بیشمار اتباع آلمانی در ایران آگاه
«ساختم ...

«دولت ایران درپاسخ اقدامات ما اظهار داشت که در ذکر شماره آلمانیها
«وخطر آنها راه افراط پیش گرفته ایم ...

«من یقین دارم که دولت و ملت ایران دردل خویش علت اقدام مارا
«بخوبی دریافته‌اند، ایرانیان درمقابل اقدامات ما مقاومت مختصری ابراز داشتند
«واینك این مقاومت ناچیز هم موقوف شده است.

«زیرا آخرین اخباری که من قبل از خروج از وزارت امور خارجه رسید
«مشعر بر آن بودکه درهمه جا اهالی بطور دوستانه از نیروی ما پذیرائی میکنند
«دولت ما راجع بایران بادولت شوروی سازش کامل حاصل کرده اند ودولت ایران
«بزودی از پیشنهادهای ما آگاه خواهد شد، این پیشنهادها چندان شدید نخواهد
«بود وفقط جنبه موقتی خواهد داشت باوجود این لازم است ما بار دیگر روش خویش
«را کاملا تشریح و تائید کنیم، ماهیچ ادعای ارضی نسبت بایران نداریم،
«چه ما وچه شوروی متفق ما بهیچ روی عزم ندارد قسمتی از
«اراضی را که اکنون ازطرف نیروی ما اشغال شده است باراضی
«خودملحق نماید ما حتی یکوجب ازخاك ایران چشم طمع
«ندوخته ایم چه دولت انگلیس وچه دولت اتحاد جماهیر شوروی
«مکرر بدولت ایران اطمینان داده‌اند که تصمیم راسخ دارند
«استقلال سیاسی و تمامیت ارضی ایران را محترم شمرند بمحض
«اینکه اوضاع جنك اجازه داد نیروی خودرا ازخاك ایران خارج
«خواهیم کرد ونه ما و نه دولت شوروی بهیچ روی عزم نداریم
«قسمتی از ایران را تصرف کنیم.

«درحقیقت من امیدوارم که پس از هفته های پرآشوب اخیر
«بین متفقین وایران دوستی ومودت بیشتری برقرار گردد ما آرزوئی
«بهتر از این نداریم.

«ما نیك میدانیم که ایران چه سهم بزرگی درفرهنك جهان

چند حادثه مهم و تاریخی

«دارد و یك ایران مستقل برای تثبیت اوضاع خاور میانه ضرورت
« کامل دارد.
«مقصودی که ما در ایران جستجو میکنیم همکاری دوستانه
«با ایران است و نه آنکه بعنوان دشمن این کشور را اشغال کنیم.
«ما برای کمك با یران از هیچ اقدامی فروگذار نخواهیم
«کرد ، امیدواریم که در آینده بتوانیم باهم همکاری کنیم.»

اینك خوانندگان در فصول بعد بخوبی پی خواهند برد که ملت ایران علاوه از اینکه در گذشته کمال حسن نیت را نسبت بهمسایگان خود داشته است، از آن پس نیز باتقدیم همه هستی خود، چگونه آن دست دوستی که از طرف همسایگان دراز شده بود بانهایت صمیمیت فشرده است وبا چه نوع جانبازی بی سابقه کلیه تقاضاهای آنان را باوجودی که خارج از بنیه وطاقت اوبوده ازجان ودل اجابت نموده است وخلاصه همان آرزوئی را که «ایدن» درنطق خود طلب میکند صد درصد ازطرف دولت وملت ایران برآورده شد بطوریکه درنتیجه، در کسب پیروزیهائی بتصدیق تمام جهانیان (از دوست و دشمن) میهن عزیز ما رکن مهم واصلی را حائز بوده است.

بخش اول — قسمت هشتم

ایران متفق

در حقیقت از تاریخ سوم شهریور که متفقین بخاک ما با حالت تعرض و حمله قدم گذاردند، ملت ایران تمام مصائب و خسارات را «چه از حیث تلفات نظامی و کشوری و چه از حیث اسلحه و مهماتی که حتی بعد از ترک مقاومت نیرو های مدافع کشور ایران از دست داد و مهاجمین بغنیمت گرفتند و بردند و همچنین از حیث خسارات و لطمات گوناگونی که در نتیجه بهم ریختگی اوضاع تحمیلی پیش آمد کرده بود» همه آنهارا با بردباری تحمل نمود و درست در همان اوان و در همان ماه پر مشقت مردم این سرزمین با بلندی همت و یکنوع گذشت بی سابقه ای روی موافقت و مهربانی بمیزبانان ناخوانده نشان دادند و دست محتاج دوستی آنانرا که بسمت این قوم مهمان نواز و باستانی دراز شده بود چون رد آن در آن موقع که همسایگان شمال و جنوب ما در زیر فشار نازیها رو بفنا میرفتند خلاف جوانمردی بشمار میرفت با کمال صمیمیت فشرد و در تعقیب آنهم، همه هستی خود را برای نجات هستی و وجود آنها تقدیم کرد.

امروز بر هیچکس پوشیده نیست که : اگر راه آهن ایران و راههای شوسه و وسائل حمل و نقل حاضر و آماده ایران و اگر چهار فصل مساعد و زیبای ایران و بالاخره اگر نفط ایران نبود هیچگاه متفقین فاتح جنگ جهانگیر دوم نبودند و بلکه بطور قطع افسران پروس از دریچه کاخهای «بوکینگهام» و «کرملین» در شرق و غرب اروپا باغرور و نخوت هرچه تمامتر فرمان صادر کرده و برای سالهای دراز و قرنهای نامحدودی بر دنیا و جوامع آزادیخواه بشر با اجرای نظم نوین خود حکمفرمائی میکردند !!

این یادآوری برای آن است که متفقین مخصوصا روسیه و انگلیس بخاطر بسپارند آنروزی را که نازیها در جلو مسکو با روحیه عالی پیش میرفتند و شورویها گرسنه و برهنه با جانبازی و فداکاری در حال یاس با تلفات زیاد عقب نشینی مینمودند و بکنج آخرین قلعه و سنگر خود «مسکو» پناهنده میشدند و بخاطر داشته

باشند که در آن تاریخ نه انگلیس و نه همدستانش هیچکدام بجز شکستهای پی درپی پیروزی دیگری نائل نگردیده بودند حتی روسیه نیز با آن همه وسعت وقدرت اجتماعی خود نتوانست جلو سیل نازیها را بگیرد!! زیرا هیتلر مدت و درجه «قدرت مقاومت» روسیه را درنظر گرفته بودومیدانست که روسها ازحیث تعداد نفرات نظامی دردنیا رتبه اول را حائز هستند اما ازحیث مهمات واسلحه و خواربار ذخیره کافی نداشتندوموجودی آنها فقط کفاف چند ماه آن توده بزرگ را بیشتر نمیدهد این بود که امیدواری کامل داشت قبل از اینکه دیگران فرصت رسانیدن کمك باین کشور پیدا کنند شکست روسیه بدست وی انجام یافته است .

پیشرفت سریع وبی نظیر آلمانها دردو ماه اول جنك روسیه بحدی بود که هیتلر وسران دیگر نازی کار روسیه را تمام شده تصور میکردند ونزدیك بود که شکست شورویها اعلام ونقشه پیشوای نازیها عملی گردد.

ازاینرو ملاحظه میشود که حیات ملل اتحاد جماهیر شوروی و دنیای دمکراسی درماه شهریور ۱۳۲۰ بموئی بند بود وآن مو دردست ملت ودولت ایران بود که یا قطع کند ویا تقویت کرده ودنیائی را نجات دهد .

حسن نیت و جوانمردی ایرانیان که مورد تصدیق دنیاست همینقدر بس که درعوض پاره کردن آن رشته متزلزل آنرا با رشته پولادینی که بوسیله ۱۵ میلیون نفوس ایران پس ازچهارده سال زحمت وشفقت وخسارت تهیه شده بود تعویض نمودند .

علاوه براین کلیه محصولات کشاورزی صنعتی واسلحه و مهمات و حتی خواربار روزانه ملت ایران مورداستفاده متفقین قرار گرفت . البته نمیتوان قبول کرد ونمیتوان گفت که باآن طرز حمله ناروا ازطرف روس وانگلیس بخاك ما درابتدا روحیه عموم ملت متمایل بآنها نبودواشکالی ازاین حیث متوجه ملت ایران ویا خود متفقین نبوده است بلکه این عدم تمایل بدوی هم ناشی ازخطای بزرك خود دولتین روس وانگلیس میباشد که بدون اطلاع قبلی وبا وجودیکه هنوز ده روز ازاعلام وانتشار «منشور معروف آتلانتیك» نگذشته بود با اینوصف با طرز ناروا وغیر حق بکشور ما حمله ور شده وقلوب مردم این سرزمین را جریحه دار ساختند .

این مسئله مهم را خود متفقین متوجه بودندکه عمل آنها درایران اثرات

شومی در روحیه مردم دنیا باقی گذارده است و در اینصورت صلاح در آن دیدند که باروش عاقلانه بجبران آن بپردازند.

انگلیسها در اینقسمت بیشتر کوشش داشتند که بدنیا وانمود کنند که اگر ما بکشوری قدم میگذاریم برای دوستی واتحاد متساوی الطرفین است نه برای زجر وزحمت ووارد آوردن صدمه بآنها بهمین دلیل ازهمان ابتدا بطرق مختلف پیشنهاد اتحاد و دوستی بدولت ایران کردند ونهایت سعی راداشتند که یك اتحاد وپیمانی بین طرفین بسته شده وانعقاد آنرا بدنیا اعلام دارند.

تلاش زمامداران انگلیس ازاینجا آشکار میشود که باوجودی که سانسور جنك اجازه افشاء مطلبی رانمیداد بااینحال «ایدن» درتاریخ دهم شهریور ۱۳۲۰ درقسمت آخر نطق خود راجع بایران اظهارداشت:

«درحقیقت من امیدوارم که پس ازهفته های پرآشوب اخیر بین متفقین وایران دوستی ومودت بیشتری بر قرارگردد وما آرزوئی بهتر از این نداریم.

«... مابرای کمك بایران ازهیچ اقدامی فرو گذارنخواهیم کرد، امیدواریم که درآینده بتوانیم باهم همکاری کنیم»

وهمچنین چرچیل درنطق مهم خوددر تاریخ هشتم مهرماه ۱۳۲۰ درمجلس شورای ملی انگلیس میگوید:

«... دیکتاتور ایران از کشور خارج شد ویك پادشاه قانونی بجای وی برقرارگشت وتعهد نمود باصلاح اموریکه ازمدتها پیش ازاین مورد نظر ملت بوده است کمر بندد امیدوارم بتوانم خبر اتفاق انگلیس وشوروی را بادولت وملت ایران بعرض مجلس شورایملی برسانم»

تلاش دولت درراه انعقاد پیمان سه گانه

البته برای دولت ایرانهم، عقد وتصویب یك پیمانیکه ازطرف مهاجمین پیشنهاد بشود بدون مطالعه کامل و تعمق کافی ویا حاضرکردن روحیه مردم پامال شده وزجر دیده ایران کار آسانی بنظرنمیرسید، امکان نداشت که بآن سرعت بملت حالی شود که همان مهاجمین دیروز سوم شهریور اکنون دارای حسن نیت ونظرلطف ومهربانی هستند، خاصه، که آلمانها بااطلاع ازاین موضوع شدیداً برعلیه متفقین ودولت ایران تبلیغات میکردند، دراین میانه شخص «فروغی» بیشتر مورد

حمله و ناسزاگوئی و تهمت قرار گرفته بود .

تقریباً تمام مفاد پیمان قبلا از طرف خود متفقین بمورد اجرا گذاشته شده بود و فقط فایده ای که از لحاظ تصویب آن از طرف دولت و ملت ایران برای آنها متصور بود همان جنبه تبلیغات آن بود که ما فوقاً بشرحش پرداختیم.

اما برای « ایران » یك فایده عمده بیشتر نداشت و آن عبارت از این بود که بین ما و آنها یك مقررات و مراتب مشخص و معینی بوجود میآمد و الا از جنبه مادیات و اصلاح حال زار اقتصادی ایران چیزی نصیب کشور ما نمیگردید .

تلاش فروغی نیز بیشتر از این حیث بود که اکنون که آنها بکشور ما روی آورده و تقریباً همه رشته امور ما را دردست گرفته و یا مختل نموده اند در اینصورت بهتر است که اقلا حساب و کتابی در کار باشد .

این پیش بینی « فروغی » کاملا بجا و مناسب بود زیرا هم اکنون بخوبی مشاهده میشود که مثلا ادعای ما در باره اخراج نیروی بیگانه از خاك ایران مبنایش بر روی همان پیمان استوار شده است .

فروغی برای مبارزه با تبلیغات سوء بی اندازه جد و جهد کرد ؛ بطوریکه بارها مجبور گردید . روزنامه نگاران را دعوت نموده و در باره پیمان حقایقی را شرح دهد و یا اظهارات رادیوی آلمان را تکذیب نماید .

گفته های زیر نمونه‌ای از بیانات و اظهارات این مرد تاریخی مربوط به پیمان میباشد .

« سیاست ما با دو دولت همسایه بطریق همکاری و مسالمت است نه برویه
« کشمکش ، هیچ عاقلی هم نیست که با موقعیت جغرافیائی ایران این سیاست را
« نپسندد . . . . نه تنها در زمان جنگ بلکه بعد ها نیز بالاخص باید
« رویه و تکلیف خود را با دو دولت جماهیر شوروی و انگلستان
« بر مبنای حسن نیت روشن نمائیم »

« فروغی » مایل بود هم از لحاظ سیاسی و هم از لحاظ اقتصادی سعی نماید که برای مدت جنگ از منافع کشوری بهر وجهی که ممکن است بهتر تامین کند و اشکالاتی که در امور پیش آمده بود مرتفع سازد و خسارات وارده به مردم و دولت جبران گردد و از هر جهت منافع ایران بعد از جنگ هم محفوظ بماند ، فروغی میگوید :

قسمت هشتم

«باید صریحاً بگوییم که اولا تقاضائی از طرف دولتین نشده
« است که حق مداخله در امور لشگری و کشوری ما را برای
خود قائل شوند و اگر هم بشود دولت حاضر نیست آنرا بشنود،
« دولت تکیه گاه او قانون اساسی و افکار عمومی ملت میباشد و
« بهیچوجه حاضر نخواهد بود که سر موئی از استقلال کشور
« کاسته شود و کسی هم چنین توقعی از این دولت ندارد »

« فروغی» درجای دیگر برای روزنامه نگاران میگوید :

« .... آمدیم برسر خود عهد نامه که اینهمه برای آن غوغا میکنند،
« شما همه موادآنرا دیده و سنجیده اید ، بمختصر تاملی تصدیق خواهید کرد
« که این پیمان دوقسم مقررات دارد : یك قسم که مایه تشویش و تزلزل شده،
«اموری است که قبلا صورت گرفته است از قبیل تسهیلاتی که دولت ایران برای
« دولتین شوروی و انگلیس در توقف یا عبور قوا ومهمات آنها از خاك ایران
« باید بکنند ، این تسهیلات را دولت ایران در شهریور ماه گذشته تقبل کرده است ،
« و اگر ضرری از اینجهت بما متوجه شده است شده و چاره نداشته
« است .

« قسم دیگر از مقررات همه بر نفع ما است و ما حصلش همانست که
« میدانید ، راجع به تمامیت واستقلال حاکمیت ایران ، و بعلاوه دولتین در سختی
« های اقتصادی که بواسطه جنگ ممکن است پیش بیاید با ما مساعدت کنند
« گذشته از اینکه بواسطه انعقاد این عهد نامه با ما مهربانتر میشوند »

« فروغی » برای تصویب پیمان از طرف مجلس شورایملی نیز تلاش میکرد، زیرا دوسه نفراز وکلا چون بعقیده خود تصویب آنرا بضرر ایران میدانستند بسختی مخالفت میکردند « فروغی » با منطق و استدلال مخصوص بخود جواب میداد وذهن عموم مخصوصا نمایندگان مجلس را برله پیمان روشن مینمود بالاخره پس از چهارماه کوشش که تقریبا تمام وقت دولت وقت مصروف به آن شده بود پیمان پیشنهادی از طرف متفقین بنام « پیمان سه گانه » در تاریخ ششم بهمن ماه ۱۳۲۰ بشرح زیر بتصویب مجلس شورای ملی رسید :

ایران متفق

پیمان اتحاد

اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران از یکطرف و اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر و ایرلند و مستملکات انگلیس ماوراء بحار و امپراطور هندوستان و هیئت رئیسه عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی از طرف دیگر؛ نظر باصل منشور آتلانتیک که رئیس جمهور دول متحده آمریکا و نخست وزیر انگلستان در چهاردهم ماه اوت ۱۹۴۱ بر آن توافق کرده و بجهان اعلام نموده‌اند و دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی نیز در بیست و چهارم سپتامبر ۱۹۴۱ اصل مزبور را تأیید نموده و دولت اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران هم توافق کامل خود را با آن ابراز مینمایند و مایلند که با ملل دیگر جهان بطور یکسان از آن بهره مند شوند و

چون آرزومند میباشند که رشته دوستی و حسن تفاهم فیمابین استوار شود و

نظر باینکه این مقاصد بوسیله عقد پیمان اتحاد بهتر حاصل می شود، توافق نمودند که برای این منظور پیمانی منعقد سازند و نمایندگان مختار خود را از این قرار تعیین نمودند:

اعلیحضرت همایون هاهنشاه ایران

جناب آقای علی سهیلی

(وزیر امور خارجه شاهنشاهی)

اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر و ایرلند و مستملکات انگلیس ماوراء بحار و امپراطور هندوستان بنام مملکت متحده بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی

جناب آقای سر ریدر ویلیام بولارد

(وزیر مختار و نماینده فوق العاده پادشاه انگلستان در ایران)

هیئت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی

جناب آقای آندرویچ اسمیرنوف

(سفیر کبیر فوق العاده اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران)

و نمایندگان مزبور اختیارات نامه خود را ارائه نمودند که صحیح و معتبر بوده و بر مقررات ذیل موافقت کردند:

قسمت هشتم

فصل اول

اعلیحضرت پادشاه بریتانیای کبیر وایرلند ومستملکات انگلیس ما وراء بحار وامپراطور هندوستان وهیئت رئیسه شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی (که ازاین پس آنها را دول متحده خواهیم نامید) مشترکاً وهر یك منفرداً تعهد میکنند که تمامیت خاك ایران و حاکمیت واستقلال سیاسی ایران را محترم بداراند.

فصل دوم

مابین دولت اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران ازیکطرف ودول متحده ازطرف دیگر پیمان اتحادی بسته میشود.

فصل سوم

۱ـ دول متحده مشترکا وهریك منفرداً متعهد میشوند که بجمیع وسایلی که دراختیار دارند ایران را درمقابل هر تجاوزی از جانب آلمان یاهر دولت دیگر دفاع نمایند،

۲ـ اعلیحضرت همایون شاهنشاه ایران متعهد میشوند که:

الف ـ بجمیع وسائلی که دردست دارند وبهر وجه ممکن شود بادول متحده همکاری کنند تعهد فوق انجام یابد ولیکن معاضدت قوای ایرانی محدود بحفظ امنیت داخلی درخاك ایران خواهد بود.

ب ـ برای عبور لشگریان یامهمات از یك دولت متحد بدولت متحد دیگر یابرای مقاصد یامشابه دیگر بدول متحده حق غیر محدود بدهند که آنها جمیع وسایل ارتباطی رادرخاك ایران بکار ببرند ونگاهداری کنند وحفظ بنمایند ودرصورتی که ضرورت نظامی ایجاب نماید بهر نحوی که مقتضی بدانند دردست بگیرند. راههای آهن وراهها ورودخانه‌ها ومیدانهای هواپیمائی وبنادر ولوله‌های نفت و تاسیسات تلفنی وتلگرافی وبی سیم مشمول این فقره میباشند.

ج ـ هرنوع مساعدت وتسهیلات ممکنه بنمایند که برای منظورنگاهداری وبهبود وسائل ارتباطیه مذکور درفقره (ب) مصالح وکارگر فراهم شود.

د ـ باتفاق دول متحده هرگونه عملیات سانسوری که نسبت بوسایل ارتباطیه مذکور درفقره (ب) لازم بدانند برقرار کنند ونگاه بدارند.

۳ ـ واضح و مسلم است که در اجرای فقرات (ب ـ ج ـ د) ازبند دوم این فصل دول متحده حوائج ضروری ایران را کاملا منظورنظر خواهند داشت.

فصل چهارم

۱ — دول متحده میتوانند درخاك ایران قوای زمینی ودریائی و هوائی بعده‌ای که لازم بدانند نگاهدارند وتا جائی که مقتضیات استراتژیك اجازه بدهد نقاطی که این قوا آنجا نگاهداشته خواهند شد با موافقت دولت ایران تعیین خواهد شد. جمیع مسائل مربوط بروابط بین قوای دول متحده وادارات دولت ایران حتی‌الامکان باهمکاری‌ادارات‌ایران تسویه خواهد شد بنحوی که‌مأمونیت قوای مزبور محفوظ باشد. مسلم است که حضور این قوا درخاك ایران اشغال نظامی نخواهد بود ونسبت به‌ادارات وقوای تأمینیه ایران وزندگانی اقتصادی‌کشور ورفت وآمد عادی سکنه واجرای قوانین ومقررات ایران هرقدر ممکن باشد کمتر مزاحمت خواهند نمود.

۲ — هرچه زودتر ممکن شود بعد ازاعتبار یافتن این پیمان یك یاچند قرارداد راجع بتعهدات مالی که دول متحده بسبب مقررات این فصل وفقره (ب — ج — د) ازبند دوم فصل‌سوم برعهده خواهند داشت درامور ازقبیل خریدهای محلی واجاره ابنیه‌وتاسیسات صنعتی وبکار گرفتن کار گران ومخارج حمل‌ونقل و امثال آن فیمابین منعقد خواهد شد. قرار داد مخصوصی‌منعقد خواهدشد مابین دول متحده ودولت شاهنشاهی ایران که معین خواهد کرد که بعد ازجنك‌ابنیه‌و اصلاحات‌دیگری که‌دول‌متحده‌درخاك‌ایران انجام‌داده‌باشند‌بچه‌شرایط‌بدولت‌شاهنشاهی ایران واگذار میشود در قرار داد های مزبور مصونیتهائی هم که قوای دول متحده درایران ازآن برخوردار خواهند بود مقرر خواهد گردید.

فصل پنجم

پس از آنکه کلیه مخاصمه مابین دول متحده بادولت آلمان وشرکای آن بموجب یك یاچند قرارداد متارکه‌جنك متوقف شد دول متحده درمدتی‌که زیاده ازششماه نباشد قوای خودرا ازخاك ایران بیرون خواهند برد واگر پیمان‌صلح مابین آنها بسته شد ولو اینکه قبل ازششماه بعد ازمتارکه باشد بلافاصله قوای خودرا بیرون خواهند برد. مقصود ازشرکای دولت آلمان هر دولت دیگری است که اکنون یا درآینده بایکی ازدول متحده بنای مخاصمه گذاشته یابگذارد.

فصل ششم

۱ — دول‌متحده متعهد میشوند که درروابط خود باکشور های دیگر روشی

قسمت هشتم

اختیار نکنند که بتمامیت خاك وحاکمیت یااستقلال سیاسی ایران مضر باشد و پیمانهائی نبندند که بامقررات این پیمان منافات داشته باشد و متعهد میشوند که درهر امری که مستقیما بامنافع ایران مرتبط باشد بادولت اعلیحضرت همایون شاهنشاهی مشاوره نمایند.

۲ — اعلیحضرت همایون شاهنشاه متعهد میشوند که در روابط خود با کشور های دیگر روشی اختیار نکنند که با اتحاد منافی باشدیا پیمانهائی منعقد نکنند که بامقررات این پیمان منافات داشته باشد.

فصل هفتم

دول متحده مشترکاً متعهد میشوند که بهترین مساعی خودرا بکار ببرند که حیات اقتصادی ملت ایران را درمقابل تضییقات واشکالاتی که در نتیجه جنگ حاضر پیش بیاید محفوظ بدارند.

پس ازآنکه این پیمان اعتبار یافت برای بهترین وجه عمل کردن باین تعهد مابین دولت ایران ودول متحده مذاکرات شروع خواهدشد.

فصل هشتم

مقررات این پیمان مابین اعلیحضرت همایون شاهنشاه وهر یك ازدوطرف معظم متعاهد دیگر مانند تعهدات دوطرفی یکسان الزام آوراست.

فصل نهم

این پیمان پس ازامضاء معتبراست وتا تاریخی که برای بیرون بردن قوای دول متحده از خاك ایران بر طبق فصل پنجم مقرر شده باعتبار باقی خواهد بود.

بنا براین نمایندگان مختار مذکور در فوق این پیمان را امضاء و مهر کرده اند.

درتهران بسه نسخه فارسی وانگلیسی وروسی تحریر شد وهر سه نسخه یکسان معتبر خواهد بود.

علی سهیلی
ر. دبلیو. بولارد
ا. اسمیرنوف

ضمیمه اول

سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی درایران

تهران ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲

آقای وزیر

باعطف ببند اول ازفصل ششم ازپیمان اتحادی که امروز امضاء شد مفتخراً ازجانب دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی بجنابعالی اطمینان میدهم که مقررات این بند رادولت متبوع من چنین معنی میکنند که آن مقررات بهر کنفرانس صلحی خواه یك کنفرانس خواه کنفرانسهای متعدد که درپایان جنك حاضر منعقد شود وهمچنین بکنفرانسهای بین المللی دیگر تعلق خواهد گرفت وبنا براین متعهد میشوند که درکنفرانسهای مزبورهیچ امری را که بتمامیت خاك ایران وحاکمیت یا استقلال سیاسی ایران مضر باشد تصویب ننمایند ونیز در کنفرانس های مزبور وارد هیچ مذاکره ای نشوند که بمنافع مستقیم ایران مرتبط باشد مگر اینکه بادولت ایران مشاوره کنند.

علاوه براین دولت اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی نهایت کوشش را بکار خواهند برد که ایران درمذاکرات صلحی که مستقیما بمنافع او مرتبط باشد بادول دیگر بطور غیرتساوی نماینده داشته باشد.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.

«ا. اسمیرنوف»

ضمیمه اول

سفارت انگلیس - تهران

۹ بهمن ۱۳۲۰

آقای وزیر

باعطف ببند اول ازفصل ششم ازپیمان اتحادی که امروز امضاء شد مفتخرا ازجانب دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان بجنابعالی اطمینان میدهم که مقررات این بند را دولت متبوع من چنین معنی میکنند که آن مقررات بهر کنفرانس صلحی خواه یك کنفرانس خواه کنفرانسهای متعدد که درپایان جنك حاضر منعقد شود وهمچنین بکنفرانسهای بین المللی دیگر تعلق خواهد گرفت وبنا براین متعهد میشوند که در کنفرانسهای مزبور هیچ امری راکه بتمامیت خاك ایران وحاکمیت یا استقلال سیاسی ایران مضر باشد تصویب ننمایند ونیز در کنفرانسهای مزبور وارد هیچ مذاکره ای نشوند که بمنافع مستقیم ایران مرتبط باشد مگر اینکه بادولت ایران مشاوره کنند.

قسمت هشتم

علاوه براین دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان نهایت کوشش را بکار خواهند برد که ایران درمذاکرات صلحی که مستقیما بمنافع او مرتبط باشد بادول دیگر بطور تساوی نماینده داشته باشد.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.

«ر. د بلیو. بولارد»

ضمیمه دوم

وزارت امور خارجه
شماره (٤٩٥٢)
تاریخ نهم بهمن ١٣٢٠

آقای سفیر کبیر

باعطف ببند دوم ازفصل ششم ازپیمان اتحادی که امروز امضاء شد مفتخراً ازجانب دولت ایران بجنابعالی اطمینان میدهم که دولت ایران بنا بربند مزبور خلاف تعهدات خود میداند که چنانچه این دو دولت هردو بادولت دیگری روابط سیاسی نداشته باشند دولت ایران باآن دولت روابط سیاسی نگاه بدارد.

موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.

«علی سهیلی»

ضمیمه دوم

وزارت امورخارجه
شماره (٤٩٥٢)
تاریخ نهم بهمن ١٣٢٠

آقای وزیر مختار

باعطف ببند دوم ازفصل ششم ازپیمان اتحادی که امروز امضاشد مفتخراً ازجانب دولت ایران بجنابعالی اطمینان میدهم که دولت ایران بنا بربند مزبور خلاف تعهدات خود میداند که چنانچه این دو دولت هردو بادولت دیگری روابط سیاسی نداشته باشند دولت ایران باآندولت روابط سیاسی نگاه بدارد.

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.

«علی سهیلی»

ضمیمه سوم

سفارت کبرای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی در ایران

تهران ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲

آقای وزیر

افتخار دارم از طرف دولت (اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی) بجناب عالی اطمینانهای زیر را ابلاغ نمایم :

۱ — راجع بفقره (۲) فصل سوم از پیمان اتحادی که امروز امضا شده است دول متحده از دولت ایران معاضدت قوای نظامی اورا در هیچ جنگ و یا عملیات نظامی برضد یك یا چند دولت خارجه تقاضا نخواهند نمود .

۲ — راجع بفقره (۲) فصل ٤ مسلم است که این پیمان متضمن شرایطی نیست که مستلزم آن باشد که دولت ایران مخارج عملیاتی را که دول متحده برای مقاصد نظامی خود انجام داده باشند و برای حوائج ایران ضرورت نداشته باشد عهده‌دار شوند .

۳ — مسلم است درصورتی هم که پیمان مطابق مقررات فصل نهم قبل از انعقاد صلح از درجه اعتبار ساقط شود ضمیمه یك باز بقوت خود باقی خواهد ماند .

موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید .

«ا.ا.اسمیرنوف»

ضمیمه سوم

سفارت انگلیس — تهران

۹ بهمن ۱۳۲۰

آقای وزیر

افتخار دارم از طرف دولت (اعلیحضرت پادشاه انگلستان در ممالك متحده) بجناب عالی اطمینانهای زیر را ابلاغ نمایم :

۱ — راجع بفقره (۲) فصل سوم از پیمان اتحادی که امروز امضا شده است دول متحده از دولت ایران معاضدت قوای نظامی اورا در هیچ جنگ و یا عملیات نظامی بر ضد یك یا چند دولت خارجه تقاضا نخواهند نمود .

۲ — راجع بفقره (۲) فصل چهارم مسلم است که این پیمان متضمن شرایطی نیست که مستلزم آن باشد که دولت ایران مخارج عملیاتی را که دول متحده برای مقاصد نظامی خود انجام داده باشند و برای حوائج ایران ضرورت نداشته باشد عهده دار شوند .

۳ — مسلم است در صورتی هم که پیمان مطابق مقررات، فصل نهم قبل از انعقاد صلح از درجه اعتبار ساقط شود ضمیمه یك باز بقوت خود باقی خواهد ماند.

موقع رامغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید مینماید.

«ر. دابلیو بولارد»

جناب آقای استالین رئیس شورای کمیسرهای ملی
اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی - مسکو

اجازه میخواهم مراتب تقدیر کامل واحساسات قلبی خودرا بمناسبت امضای پیمان اتحاد بین ایران واتحاد جماهیر شوروی و انگلستان بجنابعالی اظهار دارم یقین دارم که این پیمان موجب تشیید مناسبات دوستی وحسن تفاهم بین دوکشور ما خواهد شدوایران واتحادجماهیر شوروی ازمزایای همکاری که براساس احترام منافع متقابل استوار است بهرهمندخواهند گردید،

۱۳۲۰/۱۱/۱۱ «م. ع. فروغی»

نخست وزیر ایران

⁂

جناب آقای فروغی نخست وزیر ایران تهران

جناب آقای نخست وزیر بمناسبت امضای پیمان اتحاد بین اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی وبریتانیای کبیر وایران بجنابعالی و بوسیله آنجناب بدولت ایران صمیمانه شادباش‌میگویم‌قویاً اطمینان‌دارم که مناسبات اتحاد نوین بین‌کشور های ما دوستی بین مردم ایران ومردم اتحاد جماهیر شوروی را تحکیم مینماید وبنفع کشور های ما باموفقیت توسعه خواهد یافت.

«ی‌ـ استالین»

رئیس شورای کمیسر های ملی‌اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی

۲۱ر۱۱ر۱۳۲۰

جناب آقای وینستن چرچیل لندن

بمناسبت امضای پیمان اتحاد بین بریتانیای کبیر واتحاد جماهیر شوروی و ایران بدینوسیله استظهار خودرا ابراز وامیدوارم که این پیمان منافع متقابله را دربر داشته وموجب تشیید مناسبات دوستانه وحسن تفاهم بین دو کشور خواهدبود ضمنا اجازه میخواهم که مراتب تقدیر احساسات قلبی خود را بمناسبت تشریك

مساعی آنجناب درحفظ منافع ایران تقدیم دارم.

«م. ع. فروغی» نخست وزیر ایران
۱۱ر۱۱ر۱۲۰

☆☆☆

جناب آقای محمد علی فروغی نخست وزیر ایران تهران

از تلگراف شادباش جنابعالی بمناسبت امضای پیمان اتحاد نهایت متشکرم این نخستین مرتبه ایست که ایران و بریتانیای کبیر و اتحاد جماهیر شوروی گرد هم آمده و برای منظور مشترك و منافع متقابله هم عهد گشته اند مساعی جمیله ای که جنابعالی در ایجاد این حسن تفاهم بکار برده اید فال نیکی است برای آینده.

«وینستون چرچیل»
۱۲ر۱۱ر۱۳۲۰

طبق پیمان فوق دولت شاهنشاهی ایران رسماً موافقت خود را با اصول هشتگانه منشور اتلانتیك اعلام کرد.

منشور اتلانتیك که ذیلا ما اصول آنرا درج می نمائیم در ۱٤ اوت ۱۹٤۱ (۲۲ مرداد ۱۳۲۰) بوسیله روزولت رئیس جمهور آمریکا و چرچیل نخست وزیر انگلستان تدوین و بدنیا اعلام گردید.

همین اصول مبنای سیاست متفقین را در زمان جنك و بعد از آن تشکیل میدهد:

منشور اتلانتیك

اعلامیه مشترك رئیس جمهور ممالك متحده امریکا و مستر وینستون چرچیل ازطرف دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان درممالك متحده موسوم به منشور اتلانتیك

۱٤ اوت ۱۹٤۱

رئیس جمهور ممالك متحده و آقای چرچیل نخست وزیر انگلستان از طرف اعلیحضرت پادشاه یکدیگر را ملاقات کرده و چنین صلاح دانستند که

قسمت هشتم

پاره‌ای اصول مربوط بسیاست ملی کشور خودرا که بین دودولت مشترك بوده وطبق آن امیدوارند برای تمام دنیا آیندهٔ بهتری را تامین نماید انتشار دهند .

١ — هیچیك از دو کشور طالب هیچگونه تملك ارضی یا تملك دیگری نمیباشند .

٢ — هردو کشور مخالف هرگونه تغییرات مرزی میباشند که باموافقت آزاد ملل مربوطه انجام نشود .

٣ — هر دو کشور حق هر ملت را در انتخاب حکومتی که مایل است محترم میشمارند وامیدوارند که حقوق حاکمیت واستقلال بهرملتی که حقوق مزبور از آنها گرفته شده‌است داده شود .

٤ — باتوجه تعهداتی که هردو کشور دارند سعی خواهند کرد که برای هرملتی بطور تساوی ، کوچك یا بزرك ، فاتح یامغلوب ، دخول در تجارت دنیا تسهیل و هرگونه مواد اولیه که برای پیشرفت اقتصادی آنها لازم باشد بدست آورند .

٥ — هردو کشور مایلند نهایت کوشش را بعمل آورند تا همهٔ ملل در قسمت اقتصادی بمنظور تحصیل شرایط بهتری برای کار و پیشرفت اقتصادی و امنیت در شئون اجتماعی بایکدیگر همکاری کامل نمایند .

٦ — پس از برانداختن کامل ظلم و جور نازی هر دو کشور امیدوارند صلحی که بتواند وسایل زندگی و امنیت داخلی تمام ملل را تامین نماید برقرار شود وآنها را اطمینان دهد که هرکس درهرکشور میتواند فارغ از ترس واحتیاج زندگی نماید .

٧ — چنین صلحی باید بهرکسی اجازه دهد که آزادانه در اقیانوسها و دریاها سیر نماید .

٨ — دو کشور تصور میکنند که تمام ملل دنیا خواه بعلل مادی وخواه معنوی باید از استعمال زور دست بردارند . درآینده اگر ملتی تسلیحات زمینی وهوائی ودریائی خود را برای هجوم بمرزهای دیگر نگهدارد هیچگونه صلحی نمیتواند برقرار بماند . بنابراین دو کشور تصور میکنند که تاترتیب دائمی و وسیع برای امنیت عمومی داده نشده خلع سلاح مللی که ممکن است نیروی مسلح خودرا برای تهاجم بکاربرند ضروری است . دو کشور مساعی خود را بکار خواهند برد تاملل صلحجو را از زیر بار تسلیحات آزاد نمایند .

انعکاس خبر

پیمان سه گانه: ایران و روس و انگلیس در دنیا

بمجرد اینکه خبر پیمان اتحاد سه گانه ایران و دولتین انگلیس و اتحاد جماهیر شوروی از طرف رادیوی تهران انتشار یافت، کلیه رادیوهای کشورهای مختلف عالم و خبرگزاری‌های دنیا آنرا مفصلا انتشار داده و در اطراف آن شرحهای مفصلی نگاشته و اشاعه دادند و آنرا از جمله مسائل دیپلوماسی خیلی مهم دانسته که در بحران بین‌المللی مهم آنوقت تاثیر فوق‌العاده‌ای داشته است. حتی رادیوی انکارا ضمن اینکه شرح مفصلی را راجع بمسائل جاری جهان اشاعه میدهد اظهار میدارد که «قرارداد اتحاد ایران و انگلیس و شوروی در ردیف قضایای مهمی نظیر تغییر فرماندهی کل آرتش آلمان و عقد قرار داد ژاپن و سیام که در آن هنگام اتفاق افتاده است بشمار میرود.»

درحقیقت دو شب و دو روز هر وقت ایستگاههای رادیوهای دنیا را کسی گوش میداد ممکن نبود شرحی راجع باین پیمان و اهمیت آن بزبانهای مختلف دنیا نشنود.

علاوه بر پیمان سه‌گانه سه قرار داد مالی دیگر به ترتیب زیر منعقد میگردد:

۱ — قرارداد مالی ایران و انگلیس درتاریخ ۵ خرداد ۱۳۲۱

۲ — قرارداد مالی ایران و روسیه در تاریخ ۲۷ اسفند ۱۳۲۱

۳ — قرار داد مالی ایران ودول متحده امریکا در تاریخ ۱۸ فروردین ۱۳۲۲

بطور کلی مفاد قرارداد های فوق در تمام مدت جنگ بنفع متفقین انجام یافته است و دولت ایران با صرف مبالغ زیادی از بودجه خود با وجودی که در عسرت و سختی تمام بسر میبرد برای پیشرفت کار متفقین بمصرف رسانید.

اکنون که چند ماه از خاتمه جنگ دنیا میگذرد بسیاری از مطالبات ایران از طرف متفقین پرداخت نگردیده بلکه حساب‌های مربوطه هنوز نامشخص و تسویه آن معوق مانده است. و بطور کلی معلوم نیست که بالاخره از چه طریق و از چه منبعی پرداخت خواهد شد.

بخش اول ــ قسمت نهم

دو گام دیگر بسوی اتفاق

۱- اعلان جنك دولت ایران بدولت آلمان

ازروزی که کابینه فروغی پیمان همکاری بامتفقین را منعقد نمودوروابط سیاسی ایران بادول محور قطع شد عده ای از مطلعین دور اندیش معتقد بودند که دولت ایران باید بیدرنك باعلان جنك برضد دول محور مبادرت نماید و در حقیقت یکسره در صف متفقین قرار گیرد ، تا بتواند از مزایای انجمن صلح برخوردار شود وبار دیگر صحنه اسف انگیزی که پس از جنك گذشته نمایش داده شد ونماینده گان ایران را رسماً در کنفرانس صلح نپذیرفتندتکرارنگردد.

طرفداران این عقیده برای اثبات صحت نظریه خود دلائلی نیز داشتند ازآنجمله معتقد بودند که اگر ایران درجرگه دول متخاصم واقع شود و برضد آلمانها اعلان جنك بدهد سربازان ایرانی بجبهه جنك گیسل نخواهند شدوفقط این اعلان جنك ازلحاظ تشریفاتی وبرای استفاده از حقوق بین المللی است که بدول غالب ومتفقین آن تعلق میگیرد بعلاوه متفقین ازحیث نفرات درمضیقه نبوده وبحد کافی سربازتربیت شده دراختیار دارند.

یك دلیل دیگر آنها که کاملا منطقی ومبنی براصول مسلم است آن بود که : دولت ایران باید ازحوادث جنك گذشته عبرت بگیرد و باید از نظر دور نداشت که درجنك گذشته دولت نتوانست نماینده گان خودرا که بریاست مرحوم فروغی بپاریس رفته بودند بعضویت انجمن صلح نائل سازد و جبران خسارات خودرا بخواهد.

بهرحال دولت ایران از سه ماه قبل از اینکه رسماً اعلان جنك بآلمان بدهد بانماینده گان دولتین انگلیس وشوروی مشغول مذاکره گردیده و از همان موقعی که آلمانها درشمال آفریقا بودند دولت ایران بدین فکر بود ومقدمات را فراهم میکرد. بالاخره درتاریخ پنجشنبه هفدهم شهریور ۱۳۲۲ درساعت نه وسی وچهار دقیقه فرمان اعلان جنك بطریق زیر بصحه همایونی رسیده و ازتصویب مجلس شورای ملی نیز میگذرد:

با تائیدات خداوند متعال

ما

پهلوی شاهنشاه ایران

بنا به پیشنهاد دولت بر طبق اصل پنجاه یکم قانون اساسی از تاریخ هفدهم شهریور ماه ۱۳۲۲ حالت جنك را بین کشور خودمان و آلمان مقرر و اعلام میداریم

هفدهم شهریور هزار وسیصد و بیست و دو

«محمد رضا پهلوی»

فرمان فوق در همان روز باتفاق آراء از تصویب مجلس شورایملی میگذرد.

قسمت نهم

همانروز در مجلس شورایملی آقای علی سهیلی نخست وزیر وقت نطق زیر را بمناسبت این اعلان جنگ ایراد نمودند :

« بطوریکه خاطر نمایندگان محترم مستحضر است دولت شاهنشاهی در آغاز جنگ کنونی بیطرفی خود را بدول متخاصم اعلام و درحفظ شرائط آن نهایت مراقبت را معمول داشت ولی در نتیجه پیش آمدهائی که منتهی بوقایع شهریور ۱۳۲۰ گردید پیمانی بین دولت ایران از یکطرف و دولتین انگلیس و شوروی ازطرف دیگر منعقد شد و از آن پس این قرارداد مبنای سیاست خارجی نسبت بمتخاصمین قرار گرفت باین جهت رویه دولت شاهنشاهی درمقابل دول محور روشن واعلام شد وانتظار میرفت دول محور بادر نظرگرفتن وضع خاص ایران و تعهداتیکه این کشور در مقابل متفقین دارد مبادرت باقدامات و عملیاتی ننمایند تا بالنتیجه موجب انحراف دولت ایران از تعقیب رویه‌ای که در پیمان سه گانه اتخاذ نموده گردد لیکن وقایعی که اخیراً بروز کرد وشواهد و مدارکی که در دست است من جمله تحریك جمعی ازعشایر برعلیه دولت که منجر بوقایع اسف آوری گردید و همچنین اعزام افراد مخصوص بوسیله هواپیماها بمنظور تخریب راه‌آهن وقطع وسائط ارتباطیه و تشکیل سازمانهای جاسوسی و سایر اقداماتی که خاطر نمایندگان محترم ازچگونگی آنها آگاه میباشد آشکار ساخت که عمال آلمانی برخلاف انتظار دست بفعالیت‌های وخیمی در ایران زده وسعی کرده‌اند تاایجاد اختلاف و تفرقه بین مردم این کشور آتش فتنه وانقلاب داخلی را برپاساخته وموجبات سلب آسایش عامه و اختلال امنیت مملکت را فراهم کنند .

« دولت ایران این قبیل عملیات نا مشروع آلمان را در داخله ایران خصمانه تلقی کرده و تحریکات ودسایسی راهم که بمنظور ایجاد فتنه و آشوب در سراسر کشور بعمل آمده است مخاطره آمیز تشخیص و برای حفظ مصالح عالیه کشور خود حقا موظف می‌باشد اقداماتی در خاتمه دادن باین وضعیت و اوضاع ناگوار که مورد انزجار قاطبه ملت ایران است بعمل آورد بنابراین دولت بامداقه درجمیع جهات امر و تشخیص منافع مملکت در حال و استقبال خودرا ناگزیر دید که بفرمان اعلیحضرت همایون شاهنشاهی حالت مخاصمه را بین ایران و آلمان اعلام دارد و در همین حال الحاق خودرا باعلامیه مشترك ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ اعلام میدارد . »

پس از نطق آقای سهیلی آقای رئیس مجلس «حسن اسفندیاری» و آقای

دو گام دیگر بسوی اتفاق

دشتی و چند نفر دیگر از وکلا هریک نطق مختصری در تأیید بیانات نخست وزیر ایراد نموده و بعداً با دادن ۷۳ رأی اعتماد بدولت در مقابل ۷۷ نفر عده حاضر در مجلس فرمان اعلان جنگ آلمان از طرف مجلس شورای ملی تصویب میگردد.

سپس عصر همانروز نخست وزیر ، مدیران جراید را در کاخ ابیض دعوت و بیاناتی مبنی بر علل پیدایش حالت مخاصمه بین دولت ایران ودولت آلمان ایراد مینماید .

اینست قسمتی از اظهارات آقای نخست وزیر :

« .... متفقین قبلا بدولت ایران رسما اطلاع داده اند که در صورت ورود ایران بجنگ نکات زیر در باره ایران ملحوظ خواهد گردید :

۱ ـ هرگاه ایران بایك یا بیشتر ازدول محور وارد مرحله جنگ گردد بااین اقدام ، شایسته این خواهد گردید که باعلامیه ملل متحده ملحق شود .

۲ ـ ایران صرفا با الحاق باعلامیه تعهدات نظامی یا اقتصادی اضافی بعهده نخواهد گرفت ، لیکن امید میرود که از آن پس جدی ترین اقدامات ممکنه را در داخل حدود ایران برای همکاری مادی بعمل آورده ودر تقلائی که برای پیروزی بر هیتلریزم میشود کمك نماید .

۳ ـ مزایائی که در الحاق نصیب ایران میگردد واضح است همان مزایائی خواهد بود که در شرکت رسمی و کامل با سی‌و دو ملت‌متحد در این جنگ ناشی خواهد گردید .

٤ ـ همین که ایران باعلامیه ملحق گردد ایران در شرکت کنفرانس های مربوط بصلح همان حقوقی را خواهد داشت که سایر ملل متحده دارا میباشند .

« در خاتمه باید متذکر شوم که ملت ایران در پیشرفت متفقین کمك شایان وبسزائی کرده و باواگذاری جاده ها وراههای آهن ووسایلی که داشته خود را در فتوحات شریك میداند و در حقیقت سهم خود را در مشارکت جنگ پرداخته وعملی کرده است .

«چون ملت ایران مایل نیست اصول زورگوئی در دنیا حکمفرما باشد دولت ایران طرفداری کامل از کشور هائی را دارد که آزادی ملل را محترم شمارند وقصد نداشته باشند باستقلال ممالك خللی وارد سازند .

«ملت ایران یکی از مللی است که طرفدار حکومت دمکراسی بوده و با هرچه در قوه دارد با ممالك دمکراسی همکاری خواهد کرد تا اصول عدالت در دنیا حکمفرما شود .

«من یقین دارم همانطور که این تصمیم دولت که بر وفق صلاح دولت است در مجلس شورای ملی بحسن قبول تلقی و موجب مسرت و کفزدن نمایندگان واقع شد در عالم مطبوعات هم که یکی از ارکان مؤثر محسوب میشوند حسن قبول یابد و اهتمام نمایند مصلحت را بمردم بفهمانند وفواید دوستی بین ایران ودودولت بزرگ همسایه وملت امریکا راخاطرنشان سازند وآقایان ارباب جرایدمخصوصا همکاری نزدیک وصمیمانه با دولت داشته باشند تا دولت بتواند از ثمره این اقدامات اساسی کشور و ملت ایران را بهره مندسازد.»

……

اعلامیهٔ دولت

……

در بارهٔ وظائف مردم در قبال اعلان جنگ ایران به آلمان

دراینموقع که بفرمان اعلیحضرت همایون شاهنشاهی دولت ایران بمناسبت عملیات خصمانه و مفسدت آمیز عمال آلمان داخل در جنگ با آن دولت شده و مجلس شورایملی هم با رأی اعتماد رویه و سیاست دولت را تائید نموده است و باید با تمام قوای مادی و معنوی در پیشرفت مقصود مشترک با متفقین تشریک مساعی بعمل آورد و برای هر گونه عملیات دفاعی و وسایل جلو گیری از تحریکات و انتشارات مضره مجهز و مهیا باشد مقررات زیر را اعلام میدارد:

۱ ـ از این تاریخ مقررات و قوانین کیفری زمان جنگ در کلیه کشور اعلان و بموقع اجرا گذاشته میشود و بر عهده ارتش است که جزئیات و موارد منظوره در قانون دادرسی و کیفر ارتش را بالاختصاص در موارد حفظ و امنیت خطوط مواصلات از قبیل : راهها و راه آهن و خطوط تلگراف و تلفون بعموم اهالی کشور اعلام و دستورات مقتضی بدادستانها و محاکم نظامی صادر نمایند.

۲ ـ نظر باینکه پیشرفت مقصود دولت ایران با مرام متفقین یکسان میباشد با اینکه بحسن نیت و پشتیبانی کامل ایرانان نسبت بحفظ شئون و مصالح کشور اطمینان حاصل است و همیشه در مواقع سخت از هیچگونه فداکاری خودداری ننموده اند محض مزید تذکر بکلیه طبقات مختلفه اهالی خاطر نشان میشود که هرنوع موافقت و معاضدت باعمال خصم را در حکم خیانت بمنافع عالیه

میهن بدانند و آگاه باشند که متخلفین طبق مقررات زمان جنگ تعقیب و مجازات خواهند شد .

۳ ـ هرگونه تحریک یا عمل به تعطیل و خرابکاری یا اختلال در راه آهن و راههای شوسه و کلیه خطوط مخابراتی و کارخانجات دولتی و ملی، معادن و سایر منابع اقتصادی و امثال آن طبق قوانین تعقیب و مرتکب مشمول کیفر های مقرر خواهد گردید .

٤ ـ نظر باینکه حفظ وحدت ملی و جلو گیری از هرگونه تشتت در بین طبقات شرط اول موفقیت در منظور است و مخصوصا جراید و ناطقین این وظیفه را عهده دار میباشند بنا براین اخطار میشود که جعل اکاذیب و مخالفت باسیاست خارجی ایران و اهانت بمقامات رسمی ایران و مقامات خارجی که با دولت شاهنشاهی متفق و یا روابط دوستانه دارند و نیز هر عملی که باعث تولید نفاق و بالنتیجه مخل نظم عمومی گردد اکیداً ممنوع و متخلفین طبق مقررات قانون تعقیب و مجازات خواهند شد .

٥ ـ کلیه کارمندان دولت مکلفند که با عمال وزارت جنگ و کشور که مامور اجرای این مقررات هستند تشریک مساعی نمایند .

«نخست وزیر علی سهیلی»

بمناسبت صدور فرمان همایونی بر وجود حالت مخاصمه بین ایران و آلمان و الحاق دولت شاهنشاهی با علامیه ملل متحده تلگراف ذیل از طرف وزارت امور خارجه دولت شاهنشاهی به وزیر امور خارجه دولت متحده امریکا و وزیر امور خارجه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و کمیسر خارجهٔ دولت جماهیر شوروی سوسیالیستی و وزیر خارجه امور دولت جمهوری چین مخابره شده است :

در این موقع که دولت شاهنشاهی نظر باقدامات و عملیات خصمانه که از طرف عمال آلمان بمنظور تولید فتنه و اغتشاش در مملکت صورت گرفته و از لحاظ تأمین امنیت و صیانت تمامیت و استقلال کشور که در نتیجه همین جریانات مورد مخاطره واقع شده خود را حقاً مجبور دید وجود حالت مخاصمه را بین ایران و آلمان اعلام دارد خوشوقتم باطلاع جنابعالی برسانم که دولت متبوعه دوستدار با اجازه مجلس شورای ملی الحاق خود را با اعلامیه ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹٤۲ اعلام داشته است .

«ملت ایران خوشوقت است که بدینوسیله میتواند در راه نیل بمنظورات و

قسمت نهم

«مقاصدی که درمنشور آتلانتیك مطرح است و اساس آن آزادی ملل و تامین
«صلح دائم در دنیا میباشد با معاضدت و همکاری و تشریك مساعی کامل با متفقین
«خود برای حفظ مدنیت جهان و سعادت نوع بشر که کمال مطلوب قاطبه ایرانیان
«است قدمهای مؤثر تری بردارد.»

و در تلگرافیکه بجناب آقای کردل هول وزیر امور خارجه دول متحدهٔ امریکا مخابره شده این جمله نیز اضافه گردیده است:

(بنا بر این بجناب آقای شایسته وزیر مختار ایران در واشنگتن اجازه داده شده که اعلامیه ملل متفق اول ژانویه ۱۹۴۲ را امضاء نماید)

تلگرافهائیکه در پاسخ اشعار داشته اند بقرار ذیل است:

ترجمه تلگراف وزیر امور خارجه دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان.

«جناب آقای ساعد وزیر امور خارجه تهران - دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان با مسرت تصمیم دولت شاهنشاهی را به اعلان جنك بین ایران و آلمان و الحاق باعلامیه ملل متحد در یافت داشته اند میل دارم مسرت شخصی خود را ابراز دارم از اینکه ایران اکنون آشکارا دوش بدوش متفقین قرار گرفته و بدین ترتیب حرکت وهمکاری طولانی خود را تائید کرده بااین اعلام ایران بآن دشمنانی که سعی داشته اند استقلال او را از پای در آورده ونفاق داخلی را درمیان مردم ایجاد کنند داخل مبارزه شده است واکنون بیش از پیش ظاهر خواهد شد که کلیه امیدواریهای او برای سعادت آتیه توأم با پیروزی ملل متحده خواهد بود تا پیروزی قطعی با هم همقدم خواهیم بود. «ایدن»

ترجمه تلگراف وزیر امور خارجه دول متحده امریکا بجناب آقای ساعد وزیر امور خارجه:

«تلگراف جناً عالی مورخ دهم سپتامبر ۱۹۴۲ راجع باعلان حالت جنك بین
«ایران وآلمان والحاق باعلامیه ملل متحده و اصل گردید جنابعالی اظهار میفرمائید
«که دولت و ملت ایران مسرورند که میتوانند با این ترتیب کمك نمایند که مرام
«و منظور منشور آتلانتیك که مبنی بر آزادی مردم و حفظ یك صلح با دوام است
«حاصل شود تا اینکه مدنیت عالم از دستبرد مصون مانده وسعادت بشر تامین گردد
«من بشما اطمینان میدهم که دولت کشورهای متحده امریکا خیلی مسرور میباشد
«ازاینکه ایران رسماً با ملل متحده که برای آزادی وحفظ یك صلح دائمی عادلانه
«جنك میکنند همراه گردیده است.

دو گام دیگر بسوی اتفاق

«با مسرت باستحضار جنابعالی میرساند که ترتیباتی داده شده است که وزیر
«مختار شما بمناسبت الحاق ایران باعلامیه ملل متحده فردا اعلامیه را امضا نمایند ،
«کردل هول وزیر امور خارجه کشور های متحد امریکا »

اعلامیه ملل متحده که دولت ایران نیز بدان پیوست و بوسیله وزیر مختار ایران درواشنگتن با تشریفات خاصی امضا گردید بقرار زیر است :

اعلامیه ملل متحده

این اعلامیه مشترک از طرف دول زیر امضا شده است :

کشورهای متحده امریکا
بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی
اتحاد جماهیر شوروی

چین
استرالیا
بلژیک
کانادا
کستاریکا
کوبا
چکوسلواکی
جمهوری دومی نیک
سالوادر
یونان
گواتمالا

هائیتی
هندوراس
هندوستان
لوکزامبورک
هلند
زلاند جدید
نیکاراگوا
نروژ
پاناما
لهستان
افریقای جنوبی
یوگوسلاوی

نظر باینکه دول امضا کننده به برنامه مشترک اصول و مقاصد مندرجه در اعلامیه رئیس جمهوری کشورهای متحده امریکا و نخست وزیر بریتانیای کبیر وایرلند شمالی مورخ ۱۴ اوت ۱۹۴۱ معروف بمنشور اتلانتیک ملحق شده اند ونظر باینکه یقین دارند دفاع از جان و آزادی و استقلال وحریت مذهبی وهمچنین صیانت حقوق بشر واجرای عدالت در کشورهای خود و کشورهای

دیگر مستلزم اینست که بردشمنان خود کاملا مظفر وپیروز گردند ونظر باینکه هم اکنون مشترکا بمبارزه برعلیه قوای خشن و وحشی که درصدد است دنیارا تحت سلطه وانقیاد خود درآورد مشغول هستند علیهذا اعلام میدارند :

۱ — هریك ازدول امضا کننده متعهد میشود کلیه منابع اقتصادی ونظامی خودرا برعلیه آن عضو یااعضای دول پیمان سه گانه و متحدینشان که باآنها در حال جنك است بکار برد .

۲ — هر یك از دول امضا کننده متعهد میشود با سایر دول امضا کننده همکاری کرده به ترك مخاصمه و صلح جداگانه بادشمنان مشترك مبادرت ننماید .

ملل دیگری هم که اکنون در این مبارزه برعلیه هیتلریسم کمك مادی یامساعدتهای دیگری مینمایند یاممکن است بعداً باین اقدام مبادرت نمایند میتوانند باین اعلامیه ملحق شوند .

در تاریخ اول ژانویه ۱۹۴۲ در واشنگتن تحریر یافت .

محل امضاء نمایندگان دول نامبرده در بالا .

* * *

جریان پیدایش اعلامیه فوق عبارتست از اینکه: در تاریخ اول ژانویه ۱۹۴۲ (۱۱ دی ماه ۱۳۲۰) در واشنگتن پیمان اتحادی بین بیست وشش کشور برعلیه محور امضا میگردد که بعداً بنام اعلامیه ملل متحده معروفیت یافت ودولت ایران درتاریخ ۱۷ شهریور ۱۳۲۲ (۹ سپتامبر ۱۹۴۳) الحاق خود را بآن اعلام ووزیر مختار ایران در امریکا نیز در تاریخ ۲۲ شهریور ۱۳۲۲ (۱۴ سپتامبر ۱۹۴۳) نسخه اصلی آنرا از طرف دولت شاهنشاهی امضا نمود .

پس از امضای اعلامیه فوق بوسیله نماینده دولت ایران در واشنگتن در تاریخ ۵ شنبه ۲۲ شهریور ماه ۱۳۲۲ بلافاصله تلگرافات زیر بین اعلیحضرت همایونی ورؤسای کشورهای متفق مخابره میگردد :

تلگراف تبریك اعلیحضرت همایونی بجناب رئیس شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی ،

اکنون که کشور ایران باعلامیه ملل متفق ملحق گردیده موقع رابی اندازه مناسب ومطبوع میدانم که درود صمیمانه خویش را بآن جناب ابراز داشته و ایشان را مطمئن گردانم که عزم راسخ دارم بههمکاری صمیمانه ومؤثری که

دو گام دیگر بسوی اتفاق

تاکنون از طرف ایران نسبت بمنظور مشترک متفقین بعمل آمده و همچنین به پیروزی اتحاد جماهیر شوروی و شکست نهائی آلمان ادامه داده و بر آن بیفزایم .

«محمد رضا پهلوی»

تلگراف اعلیحضرت همایونی باعلیحضرت پادشاه انگلستان .

لندن. اعلیحضرت جرج ششم پادشاه انگلستان و امپراتور هندوستان .

بمناسبت الحاق ایران به اعلامیه ملل متفق موقع را غنیمت شمرده درود صمیمانه خویش را بآن اعلیحضرت ابراز داشته وایشان را مطمئن میگردانم که همه مساعی من در راه ادامه وتوسعه همکاری موثری که تاکنون برای پیروزی منظور مشترک ما و شکست نهائی آلمان ازطرف ایران بعمل آمده مصروف خواهد گردید .

«محمد رضا پهلوی»

تلگراف اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بجناب رئیس جمهور امریکا

واشنگتون ـ جناب آقای فرانکلن روزولت رئیس جمهور کشورهای متحده امریکا .

کمال مسرت را دارم که بآن جناب تهنیت گفته و اطمینان دهم که باالحاق باعلامیه ملل متفق کشور من قصد دارد باشتراک مساعی موثر وصمیمانه خود که تابحال جهت رسیدن بهدف مشترک متفقین وشکست نهائی آلمان مبذول داشته ادامه داده وبر آن بیفزاید .

«محمد رضا پهلوی»

تلگراف اعلیحضرت همایون شاهنشاهی برئیس دولت فرمانده کل قوای چین

چونکینک

جناب آقای چان کای شك فرمانده کل قوای چین

در اینموقع که کشور ایران باعلامیهٔ ملل متفق پیوسته لازم میدانم بآنجناب درود فرستاده و ایشان را مطمئن گردانم که ایران در راه منظور مشترک متفقین وشکست نهائی آلمان بیش از پیش کمك نموده وباجدیت تمام همکاری موثر خواهد نمود .

«محمد رضا پهلوی»

قسمت نهم

پاسخ رئیس شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی

تهران ـ اعلیحضرت محمد رضا پهلوی شاهنشاه ایران

از درود محبت‌آمیز آن اعلیحضرت تشکر نموده و خوشوقتم از اینکه بنوبهٔ خود میتوانم الحاق ایران را باعلامیه ملل متحد تهنیت بگویم ۰ موقع را مغتنم میدانم که بهترین آرزوهای خود را بشخص اعلیحضرت و ملت ایران‌دوست ابراز دارم.

« م ـ کالینین »

پاسخ اعلیحضرت جرج ششم پادشاه انگلستان :

اعلیحضرت همایونی شاهنشاه ایران

درود مودت آمیز اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بمناسبت الحاق ایران باعلامیهٔ ملل متحد موجب نهایت مسرت اینجانب گردید اظهارات اعلیحضرت مبنی برادامه وتشیید معاضدت و همکاری در نبرد برعلیه دشمن مشترك ما مایه خوشنودی و اطمینان خاطر است من هم مانند آن اعلیحضرت بااشتیاق زیاد منتظر آن روزی هستم که مساعی مشترك ملل آزادی طلب منتج بفیروزی نهائی گردد ۰

« ژرژ پادشاه انگلستان و امپراطور هندوستان »

پاسخ رئیس جمهور امریکا :

اعلیحضرت محمد رضا پهلوی شاهنشاه ایران-تهران

از تلگرافی که آن اعلیحضرت شاهنشاه مخابره فرموده‌اند صمیمانه تشکر میکنم ۰ اطمینانی کهٔ در تلگراف ابراز شده است دائر براینکه باالحاق به اعلامیه ملل متحده کشور شاهنشاهی بقوت همکاری خود در راه نیل بمقصود مشترك خواهد افزود موجب مسرت فوق‌العاده مردم ملل متحده که بمنظور شکست قطعی هیتلریسم کلیه منابع خود را بمیان گذارده‌اند گردید

« فرانکلین . د ـ روزولت »

پاسخ فرمانده کل قوای چین:

اعلیحضرت محمد رضا پهلوی شاهنشاه ایران-تهران

من باشعف زیادی تلگراف مورخ دهم سپتامبر آن اعلیحضرت را که در آن الحاق دولت شاهنشاهی را باعلامیه ملل متحده مورخ اول ژانویه ۱۹۴۲ اشعار فرموده بودند دریافت داشتم . موقع را مغتنم شمرده عقیده باطنی خود را باستحضار آن اعلیحضرت میرسانم که همکاری مابین دو کشور ما چه هنگام جنگ برعلیه متجاوز و چه در موقع برقراری یك صلح عادلانه وطولانی بزودی موفقیت‌های بزرگی را نصیب ما خواهد نمود ۰

«چانك کای شك»

۲ــــ اعلان جنك ایران بدولت ژاپن

دوزمان کابینه «آقای بیات» یعنی در تاریخ ۹ اسفند ۱۳۲۳ دولت ایران برای اینکه از هر حیث با متفقین خود هم آهنك باشد آخرین مرحله اتفاق را پیموده وفرمان اعلان جنك ایران بژاپن بطریق زیر صادر میگردد.

با تائیدات خداوند متعال

ما

پهلوی شاهنشاه ایران

بنا به پیشنهاد دولت بر طبق اصل پنجاه یکم قانون اساسی از تاریخ نهم اسفندماه ۱۳۲۳ حالت جنك را بین کشور خودمان وژاپن مقرر و اعلام میداریم

«محمد رضا پهلوی»

فرمان فوق در همان روز باتفاق آراء از تصویب مجلس شورایملی میگذرد.

بخش اول ـ قسمت دهم

کنفرانس تهران

موفقیت متفقین با عدم توافق فکری روسا و فرماندهان و همچنین رجال کشورهای ملل متفق مخصوصاً سه کشور بزرك روس وانگلیس وامریکا امکان پذیر نبود، بی‌اندازه ضروری بود که گاهگاهی زمامداران ورهبران جنك گرد هم آیند ودر مسائل مختلف از نزدیك اتفاق نظر حاصل کنند، والا دشمن غدار که تنها آرزوی او ایجاد نفاق بین‌متفقین بود از فرصت استفاده نموده وباتبلیغات شدید خود موفق میگردید که آن آرزو یعنی جدائی متفقین بزرك را عملی سازد ودر نتیجه سرنوشت جنك را بنفع خود تغییر دهد.

پیشوایان متفقین نیز بادرك این حقیقت مهم تصمیم گرفتند که بمنظور تهیه یك نقشهٔ اساسی برای تضمین پیروزی وادامه بجنك‌وهمچنین بمنظورمبارزه باتبلیغات دشمن « راجع بوجود اختلاف بین ملل متفق » درجائی جمع شده اتحاد واتفاق خویش را اعلام دارند.

از اینرو لازم بود که این اجتماع مهم در مکانی مناسب و امن صورت بگیرد، خوشبختانه میهن ما ایران علاوه از موقعیت‌هائی که نسبت به تامین‌راه ارتباط باروسیه داشت این مزیت بزرك را نیز پیدا کرده بود که وسیله اجتماع رؤسای سه کشور فوق را فراهم نماید، ودر تهران آنانرا حضوراً با هم آشنا ساخته وملحق گرداند.

جریان اجتماع فوق که بعداً بنام « کنفرانس تهران » معروف گردید بطور خلاصه بقرار زیر است:

آقای مارشال استالین روز جمعه چهارم آذر ساعت چهار بعداز ظهر با همراهان بپایتخت کشور شاهنشاهی ورود نمودند.

آقای روزولت رئیس جمهوری کشورهای متحده امریکا وآقای چرچیل نخست‌وزیر انگلستان باتفاق‌همراهان پس‌از برگزارشدن‌کنفرانس قاهره‌باهواپیما رهسپار تهران وروزشنبه پنجم آذر ۱۳۲۲ (۲۶ نوامبر ۱۹۴۳) در حدود ساعت سه بعداز ظهر بفرودگاه وارد شدند.

کنفرانس تهران

کنفرانس سه‌دولت در تهران چهار روز دوام داشت و پایتخت ایران از داشتن چنین مهمانان عظیم‌الشأن غرق شادی و مسرت بود و با بی‌صبری تمام میخواست احساسات سرشار و مراتب مهمان‌نوازی خودرا باتظاهرات دوستی ابراز دارد لیکن باحترام تمایل خود مهمانان که نمیخواستند اجتماع آنها در تهران آشکار شود مسرت و نشاط خودرا مستور و تادقیقه آخر از ابراز و نمایاندن احساسات نسبت به‌سه پیشوای بزرك دول متفق که این‌سرزمین باستانی را برای‌تشکیل‌این کنفرانس بی‌نظیر برگزیده بودند خودداری کرد.

در مدت جریان کنفرانس بین اعلیحضرت همایون شاهنشاهی و آقای روزولت رئیس جمهوری امریکا و آقای مارشال استالین و آقای وینستون چرچیل ملاقاتهائی بعمل آمد.

آقای سهیلی نخست‌وزیر و آقای ساعد وزیر امور خارجه نیز با آقای مولوتف کمیسر ملی امور خارجه اتحادجماهیر شوروی و آقای ایدن وزیرامور خارجه انگلستان و آقای ژنرال هورلی نماینده مخصوص رئیس جمهوری کشورهای متحده امریکا ملاقات و دید وبازدید نمودند در تمام این جلسات حسن‌تفاهم کامل بین‌ایران و متفقین بزرك خود موجود و مذاکراتیکه بعمل آمد نهایت‌مودت‌آمیز و در محیط‌بسیارگرم ودوستانه انجام پذیرفت.

در اثر این دید و بازدید ها و ملاقاتها روابط دوستانه موجود بین ایران و کشور بزرك اتحاد جماهیر شوروی و ممالك متحده امریکا وانگلستان روی پایه‌محکم خلل ناپذیری استوار گردیده‌و موفقیتی نصیب ایران‌شد که‌جمیع‌طبقات مردم ایران را غرق شادی و مسرت ساخت وایرانیان را بیش از پیش نظریات دوستانه و مساعدت سه دولت در بارهٔ ایران مطمئن واز تصمیم آنهاو جبران سختیها و مشقاتیکه در راه فیروزی ملل متحده تحمل کرده و میکنند خرسند و امیدوار نمود.

شرح جریان دید و بازدید ها و مذاکرات که منتهی بصدور اعلامیه سه دولت راجع بایران گردید در نطقی که جناب آقای نخست وزیر روز یکشنبه ۱۳ آذر ۱۳۲۲ پس‌ازحرکت پیشوایان سه دولت درتالار سخنرانی‌وزارت‌امور خارجه درحضور هیئت‌دولت ونمایندگان مجلس‌وسران لشکر ورجال ایران‌ایراد نمودند ذکر شده است که در اینجا درج میشود:

قسمت دهم

بیانات جناب آقای نخست وزیر

«بطوریکه همه آقایان استحضار دارند بعد از کنفرانس مسکو مذاکراتی در تمام محافل سیاسی در اطراف تشکیل یک کنفرانس عالی بشرکت روسای سه دولت متفق در یکی از نقاط دنیا جریان داشت. ولی محل کنفرانس غیرمعلوم بود وشاید تاختم کنفرانس هم همین طور این محل مجهول باقی ماند.

اکنون که کنفرانس تمام شده و همه اشخاص عالیمقام که در آن کنفرانس شرکت داشته‌اند بکشورهای خود بازگشت نموده‌اند اینجانب در کمال خوشوقتی رسماً اظهار میدارم که کنفرانس عالی سه دولت در تهران تشکیل شد و تهران پایتخت شاهنشاهی این مزیت وامتیاز را حاصل نمود که رؤسای کشورهای بزرک دوست و متحد مادر اینجا ومرکز این حکومت اساس وپایه‌های محکم آزادی و آسایش ملل را طرح ریزی نموده‌اند.

شرح مختصر از ترتیب تشکیل و جریان این کنفرانس در آن حدکه میتوانم باطلاع آقایان برسانم بقرار زیر است:

در ۲۹ آبانماه ۱۳۲۲ آقای کاردار شوروی ملاقاتی از اینجانب نموده موضوع تشکیل کنفرانس سه‌دولت را اطلاع داده اینجانب مسرت‌وخوشوقتی دولت ایران را از این حسن‌نظر که نسبت بکشور شاهنشاهی ابراز نموده‌اند اظهار داشتم.

روز چهارم آذر ماه سفارت کبرای شوروی خبر ورود مارشال استالین ومولوتف کمیسر خارجه وهمراهان رااطلاع داد ونامه زیر رابه آقای ساعدوزیر امور خارجه رسانید:

« آقای وزیر

افتخار دارم باطلاع شما برسانم که امروز ۲٦ نوامبر مارشال اتحادشوروی یوسف ویساریونویچ استالین رئیس کمیسرهای ملی اتحاد جماهیر سوسیالیستی و کمیسرملی امور خارجه وآقای ویاچسلاو میخائیلویچ مولوتف با نمایندگان هیئت اعزامی شوروی وارد تهران شدند.

بنا بدستور و.م مولوتف کمیسر ملی امور خارجه اتحاد جماهیرشوروی افتخار دارم بنام مارشال اتحاد شوروی یوسف‌ویساریونویچ استالین و شخص

ایشان نیات حسنه مارشال را بحضور اعلیحضرت شاهنشاه ایران تقدیم و مراتب رابآقای نخست‌وزیر وشخص‌شما ابلاغ نمایم .

موقع را مغتنم شمرده خواهشمندم احترامات فائقه را نسبت بخودتان قبول فرمائید ».

همانروز اطلاع دیگری رسیدکه آقای روزولت رئیس جمهور دول‌متحده امریکا وآقای چرچیل نخست‌وزیر انگلستان هم روز پنجم وارد خواهند شد و روز پنجم هم وارد شدند.

روز هشتم آذر ماه مذاکراتی اعلیحضرت همایون شاهنشاهی با آقای روزولف رئیس جمهوری امریکاباحضور اینجانب و آقای وزیردربارشاهنشاهی و وزیر امورخارجه و وزیر مختار امریکا در تهران‌بعمل آوردند که کاملا در محیط دوستانه‌انجام یافت.

در همانروز مذاکراتی هم باآقای چرچیل باحضور وزیر مختار انگلستان راجع بایران بعمل آمد که حسن‌تفاهم کامل حاصل بود .

روز نهم آذرماه که مارشال استالین رئیس کمیسرهای اتحاد جماهیر شوروی باحضور آقایان مولوتف کمیسرملی‌امور خارجه شوروی‌وماکسیموف کاردار سفارت کبرای شوروی از اعلیحضرت همایونی دیدن نمودندنیزمذاکرات دوستانه و صمیمانه بین‌طرفین بعمل آمد و حسن‌مناسبات و روابط و داد بین دو کشور تایید شد .

روز نهم آذر ساعت ۱۲ ملاقاتی هم اینجانب ووزیر امور خارجه ازآقای مارشال استالین باحضور آقایان مولوتف کمیسر ملی امور خارجه شوروی و ماکسیموف کاردار سفارت کبرای شوروی‌بعمل‌آورده مجدداً پیام دوستانه اعلیحضرت‌همایونی را بمارشال استالین ابلاغ و راجع بامور مربوطه ایران‌تبادل نظرهائی در زمینه حسن مناسبات بین دو کشور بعمل آمد .

در ملاقاتهای دیگری هم که آقای مولوتف کمیسر ملی امورخارجه از اینجانب و وزیر امور خارجه نمودند وهمچنین ملاقاتیکه‌آقای ایدن وزیرامور خارجه انگلستان ازاینجانب بعمل‌آوردنددرباب روابط ومناسبات ایران‌ومتفقین درحال وبعد از جنگ مذاکرات‌لازم بعمل آمد ونمایندگان‌آندو دولت حسن‌نیت خودرا نسبت بامور مربوطه بایران کاملا آشکار ساختند .

در تعقیب تمام این ملاقاتها ومذاکرات و تذکاریه‌ایکه از طرف وزیر

قسمت دهم

امورخارجه ایران‌ضمن‌نامه دوستانه بعنوان وزراءامورخارجه شوروی وانگلیس و وزیر مختار آمریکادر تهران (چون وزیر امور خارجه امریکا در تهران نبودند) فرستاده‌شده بود بامضای رؤسای کشورهای متفق ما نظریات ایران باحسن قبول تلقی و اعلامیه مبنی برتصدیق همکاری ایران وکمکهای‌آتیه دول مزبور بایران و استقلال و حاکمیت وتمامیت ارضی ایران صادر گردیده.»

در این موقع آقای نخست وزیر اعلامیهٔ سه دولت را که عیناً درقسمت‌اول فصل بعد چاپ شده قرائت وبه بیانات خود بشرح زیر ادامه دادند:

«صبح روز دهم آذرماه روسای کشورهای متفق ما وهمراهان آنها با هواپیما بمقصد کشورهای خود عزیمت نمودند.

دولت ایران خوشوقت است که محل وقوع این کنفرانس تاریخی‌نصیب کشور ما ودر تهران بعمل آمد و نهایت مسرت رادارد که توافق نظرسه‌دولت بزرگ در منویات خود بمنظور نیل‌به‌پیروزی و برقراری صلح جهانی دراینجا حاصل گردیده است و باز خوشوقت است که منافع عالیه ایران را متفقین ما همواره منظور نظر داشته ومساعدتها و زحمات ما مورد تصدیق روسای معظم سه دولت بزرگ قرار گرفته است.

دولت آتیه خوشی را برای سعادت ملت ایران نوید میدهد وامیدواری کامل دارد که این ملت از زحمات خود نتایج ذیقیمت ورضایت بخش بگیرد.

اگر مجلس شورای ملی مفتوح بود جا داشت این مطالب و اظهارات مسرت انگیز رسماً بمجلس شورای ملی گزارش شود وچون مجلس چهاردهم هنوز افتتاح نیافته بآقایان زحمت‌داد که ازجریان امر مستحضر گردند. باین وسیله بدیهی است مراتب باطلاع عموم هم خواهد رسید.»

نطق آقای‌نخست‌وزیر با کف‌زدن ممتدحضار پایان یافت.

* * *

موقع حرکت از طهران آقای روزولت رئیس جمهور کشورهای متحده امریکادرطی‌نامه‌ای‌باعلیحضرت‌همایون شاهنشاهی نگاشته‌اند:

«نمیتوانم تشریح کنم تاچه اندازه اینهمه ابراز دوستی حقیقی از طرف اعلیحضرت مایه مسرت قلبی من شده است. عزیمتم از ایران آمیخته بتأسف خواهد بود که نتوانستم بیش از این بااعلیحضرت آشنائی پیدا کنم وکشور و ملت شمارا ازنزدیکتر به‌بینم‌سالهاست که مردم امریکا ازنیات‌و احساسات‌دوستی

ملت ایران آگاه میباشند . مهمان‌نوازی اعلیحضرت همایونی بنام ایرانیان این احساسات را برای سالهای متمادی درخاطر ملت امریکا زنده و جاوید نگاه خواهد داشت . ایران درقلوب امریکائیها همیشه محبوبیت داشته وامروز که در جنك کنونی مقام برادری احراز نموده‌ایم این محبوبیت تشیید و تحکیم گردیده است . ما از سهمی که ایران در این کار زار مشترك دارد مستحضر میباشیم و امیدواریم که پس از برقراری صلح روح همکاری کنونی بدون عائق و مانع درعملیات ایام صلح نیز بین دو ملت ادامه داشته باشد . موقع را غنیمت شمرده تشکرات خودرا از ابراز مودت ومهمان‌نوازیهائی که ازطرف اعلیحضرت نصیب من شده‌است اظهار وبزرگترین سعادت را برای اعلیحضرت واهالی این سرزمین باستانی مسئلت دارم . خیلی امیدوارم که مسافرتی بواشنگتن فرموده واز این محبت مارا مسرور فرمائید » .

آقای چرچیل نخست‌وزیر انگلستان ضمن نامه گرم وصمیمانه باعلیحضرت همایون شاهنشاهی نگاشته‌اند :

« همیشه خاطره روزهای درخشانی راکه در کشور اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بسر برده‌ام در نظر داشته ورجاء واثق دارم که این روزهای درخشان در شکست سریع دشمن مشترك خودمان وطلوع دوره صلح وسعادت گیتی عامل مؤثری خواهد بود » .

درقسمت آخر نامه نیز اظهار امیدواری نموده‌اند که اعلامیه سه کشور در خصوص تمامیت ارضی ومصالح ومنافع ایران موجب رضایت خاطر اعلیحضرت همایونی وملت ایران بوده باشد .

* * *

تلگراف آقای مارشال استالین به آقای نخست‌وزیر :

جناب آقای سهیلی رئیس هیئت وزیران ایران

هنگامیکه خاك ایران متحد ودوست راکه در آنجا پیشوایان دولتهای سه‌گانه کارهای کنفرانسی خودرا باموفقیت بپایان رسانیده‌اند ترك میکنم جناب آقای نخست وزیر مایلم سپاسگذاری خودرا از مهمان‌نوازی که نسبت بمن و همراهانم درپایتخت شما بعمل آمده است ابراز دارم وخواهشمندم همین مراتب را باستحضار اعلیحضرت شاهنشاه برسانید .

بهترین آرزوها ء نیکبختی وسعادت را برای ملت ایران خواستارم .

۲ دسامبر ۱۹٤۳ ای . استالین

قسمت دهم

وقایع مهمی که هنگام انعقاد کنفرانس تهران روی داده عبارتست از:

۱ — اعلامیه انجمن تهران (۱۰ آذرماه ۱۳۲۲)

۲ — اعلامیه سه گانه مربوط بایران (۹ آذرماه ۱۳۲۲)

۳ — تقدیم شمشیر «استالینگراد» هدیه پادشاه انگلستان بمارشال استالین بوسیله چرچیل در سفارت شوروی (۸ آذرماه ۱۳۲۲)

٤ - جشن شصت ونهمین سال تولد مستر چرچیل (۸ آذرماه ۱۳۲۲)

در تاریخ دهم آذر ماه ۱۳۲۲ موقعیکه زمامداران سه کشور به پایتخت های خود مراجعت یا هنوز در راه بودند اعلامیه عمومی انجمن تهران که دنیا در انتظارش بود از طرف خبرگزاریهای انگلیس وامریکا و شوروی بشرح زیر در سراسر جهان منتشر گردید:

اعلامیه انجمن تهران

ما رئیس جمهوری امریکا و نخست وزیر انگلیس و نخست وزیر اتحاد جماهیر شوروی در این چهار روز اخیر در پایتخت ایران متفق خودمان گرد آمده و سیاست مشترک خودرا تنظیم و تائید نمودیم. ما تصمیم گرفتیم که ملتهای ما در دوره جنگ و سپس در دوره صلح باتفاق و همراهی یکدیگر کار کنند. راجع بمسائل جنگ افسران ستاد ما در مذاکرات شرکت نموده و بمنظور انهدام نیروهای آلمانی نقشه های لازم را طرح ومنظم کردیم. درخصوص کیفیت و موقع اجرای عملیات از جهات خاور و باختر وجنوب موافقت نظر کامل حاصل گردید این حسن تفاهم مشترک تضمین میکند که پیروزی از آن ما خواهد بود. راجع به صلح هم ما اطمینان داریم که در پرتو اتفاق ما یك صلح پایداری برقرار خواهد گردید راجع باستقرار یك صلحی که ناشی از حسن نیت توده ملل جهان بوده وتا چندین نسل خطر وبیم جنگ را مرتفع دارد ما کاملا بمسئولیت قطعی خود و تمام ملتهای متفق معترف و واقف میباشیم. ما مسائل آینده را با کمك رایزنان سیاسی خود تحت مطالعه در آوردیم ما از کلیه کشورهای بزرك و کوچك که اهالی آنها نیز مانند اهالی کشورهای ما قلباً وروحاً تصمیم گرفته‌اند اصول ظلم و ستمگری و بردگی و آزار و اذیت را از صفحه جهان برچینند متوقع همکاری و مشارکت عملی بوده و خواهیم بود و ابراز موافقت والحاق آن ها را بحلقه ملتهای دموکرات

کنفرانس تهران

جهان با کمال مسرت استقبال خواهیم کرد. در خصوص اضمحلال و نابودی ارتشهای زمینی آلمان و زیر دریائیها و صنایع جنگی هوائی آن هیچ دولتی در روی زمین قادر به جلوگیری از تصمیم ما نخواهد بود. حملات ما بی رحمانه و روز افزون خواهد بود ما با کمال اعتماد منتظر روزی هستیم که در پرتو این انجمن‌های دوستانه کلیه ملتهای جهان بتوانند به آزادی زندگانی نموده و دستخوش ظلم و ستم واقع نگردیده و در آمال و آرزوهای خود کامیاب گردند. ما با تصمیم و امید بطهران وارد شده و اینک در حالی که حقیقتاً در روح و قصد رفیق یکدیگریم اینجا را ترک میگوئیم.

تاریخ اول دسامبر ۱۹۴۳ امضا: چرچیل — استالین — روزولت

نمونه ای از نتایج کنفرانس تهران

همانطوریکه در ابتدای این فصل شرح داده شد، انجمن تهران درحقیقت نخستین و مهمترین انجمنی بود که دردوره جنگ برای وحدت نظریات و توافق عملیات سه دولت معظم تشکیل گردید، برای آنکه خوانندگان از اهمیت ثمرات بزرگ کنفرانس تهران آگاه شوند، فقط قسمتی از نطق «استالین» پیشوای کشور اتحاد جماهیر شوروی را که در جشن بیست و هفتمین سال انقلاب اکتبر بمناسبت فتوحات سال ۱۹۴۴ ایراد نموده است عینا در اینجا نقل مینمائیم:

این قسمت از نطق استالین بوسیله آقای ماکسیموف سفیر کبیر شوروی در تهران پس از یکسال در تاریخ ۷ آذر ۱۳۲۲ در سفارت شوروی بمناسبت جشن نصب «لوحه یادگار انجمن تهران» یادآوری و تکرار شده است.

در این جشن آقای سفیر کبیر انگلیس و نخست وزیر ایران و سفیر کبیر آمریکا و آقای کافتارادزه معاون کمیسر امور خارجه شوروی و عده زیادی از رجال ایران نیز حضور داشتند:

قسمتی از نطق استالین راجع باهمیت و نتایج انجمن تهران:

«کنفرانس تهران بی نتیجه نبود. تصمیم کنفرانس تهران درباره وارد آوردن ضربت مشترک بآلمان از باختر و خاور و جنوب بدقت حیرت آوری شروع باجرا گردید»

مارشال استالین در بیانیه فوق‌الذکر تاریخی خود اظهار میدارد:

قسمت دهم

«سال گذشته (مقصود سالی که کنفرانس تهران منعقد گردید) سال مهم مبارزه همگانه برعلیه آلمان بود که برای خاطر آن ملل اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیای کبیر و ممالك متحده آمریکای شمالی برای جنك دسته جمعی متفق گشتند.

«این سال سال همکاری و وحدت نظریات سه کشور مهم برعلیه آلمان هیتلری بود.

«تصمیم کنفرانس تهران درباره عملیات مشترك برعلیه آلمان و اجرای درخشان آن یکی از روشن ترین دلایل تحکیم جبهه ائتلاف ضد هیتلری است. در تاریخ کم اتفاق افتاده است که نقشه های عملیات جنگی بزرگی برای اقدام مشترك بر علیه دشمن عمومی مانند نقشه ضربت مشترك بآلمان که در کنفرانس تهران تنظیم شده است باین درجه کامل ودرست بموقع اجرا گذارده شده باشد.

«جای تردید نیست که بدون وحدت نظریات و توافق عملیات سه دولت معظم ممکن نبود تصمیم تهران اینطور درست و کاملا مجری گردد.

«همچنین از طرف دیگر تردیدی نیست که ممکن نبود اجرای موفقیت آمیز تصمیم تهران برای تحکیم جبهه ملل متحد مفید واقع نگردد.

«آلمان از اثر ضربتهای نابود کننده ارتش سرخ و ارتش ملل متفق بهم ریخت آلمان که در بین ضربات دو جبهه واقع شده بود نتوانست پایداری کند. سربازان آن پس از مدت کمی از ایتالیای مرکزی و فرانسه، بلژیك؛ اتحاد جماهیر شوروی بسرحدات آلمان بعقب نشینی مجبور شدند.

«اکنون مدت کمی از اجرا شدن تصمیمات کنفرانس تهران میگذرد و آلمان شکستهائی در رومانی، بلغارستان؛ فنلاند خورد.

«سربازان ارتش سرخ در لهستان، چکوسلواکی و یوگوسلاوی و نروژ و آلمان هستند و سربازان متفقین در آلمان، هلند، یونان، ایتالیای شمالی میباشند.

«عملیات متحد متفقین و یگانگی جنگی و سیاسی آنها از عملیات پرموفقیت آنها برعلیه آلمان هیتلری هستند نابودی آن حتمی است این اتحاد سیاسی متفقین در مقابل پروپاگاندی که برای داخل کردن اختلاف در بین متفقین درست شده حال آن از هرکجا میخواهد باشد مبارزه میکند.

مارشال استالین گفت: «اکنون ملت متفق درمقابل فتح حتمی برعلیه آلمان هیتلری هستند ملل متفق جنك را خواهند برد، اکنون در آن هیچگونه تردیدی نمیباشد.»

بخش اول ـ قسمت یازدهم

مساعی ایران ازنظر بیگانگان

درجه و اهمیت نقش ایران در جنگ جهانگیر دوم بحدی بود که غالب رجال وزمامداران دول متفق در موارد عدیده چه شفاهاً و چه کتباً درباره آن اظهاراتی نموده‌اند ، ممکن نبود سیاستمداری اسم ایران را بشنود ودر اطراف این نقطه حساس و این پل پیروزی تمجید و تحسین ننماید ، کلیه روسای کشور های متفق بخوبی میدانستند که نجات دنیای دمکراسی و بلشویسم بستگی با ایران و راه آهن ایران و راه های شوسه و حاضر و آماده آن و فعالیت وحسن نیت ایران متفق آنها دارد ، آنها واقف بودند که اگر ایران در بین نبود و اگر راه های اساسی و کامل و وسایل حمل ونقل کافی در ایران وجود نمیداشت و یا هرگاه ایرانی موافق نبود و مزاحم حال آمریکائی‌ها و انگلیسیها برای ارتباط با روسیه میگردید ، آنوقت مسلما پیروزی هیتلر قطعی و اکنون سال های سال میگذشت که حکومت هیتلر و نظم نوین او دنیائی را اداره میکرد . درازی سخن در این قسمت زائد میباشد ، چه هرخواننده‌که یک قسمت از این کتاب را مطالعه کرده باشد درک کرده است که نقش ایران در جنگ اخیر از تمام ممالک روی زمین بیشتر ومهمتر میباشد.

خوشبختانه این حقیقت مورد تصدیق رجال بزرگ و مردان نامور دول دوست و متفق ما نیز بوده است و بطوری که کراراً زمامداران بزرگ دول متفق باهمیت مساعی دولت و ملّت ایران در راه پیروزی متفقین اشاره کرده اند که مهمترین آنها اعلامیه سه جانبی چرچیل — روزولت — استالین میباشد.

ما برای تکمیل مطالب این کتاب و برای روشن شدن ذهن خوانندگان ذیلا بدرج قسمتهائی از اظهارات و نوشتجات زمامداران متفق می پردازیم و امیدواریم که هم خوانندگان ایران مضامین آنرا برای تبلیغ زحمات ایران بکار برند وهم زمامداران دول دوست و متفق با مطالعه آن سعی نمایند که تعهداتی که در باره ایران نموده‌اند هرچه زودتر بمورد اجرا گذاشته وجبران خسارات و لطمات وارده بایکشور را بنمایند.

قسمت یازدهم

اعلامیه سه دولت راجع بایران

مورخ اول دسامبر ۱۹۴۳ - نهم آذرماه ۱۳۲۲

رئیس جمهوری کشور های متحده آمریکا ، نخست وزیر اتحاد جماهیر شوروی و نخست وزیر ممالك متحده انگلستان پس از مشورت بین خود و با نخست وزیر ایران مایلند موافقت سه دولت را راجع به مناسبات خود با ایران اعلام دارند .

دولتهای کشور های متحده امریکا و اتحاد جماهیر شو روی و ممالك متحده انگلستان کمك هائی را که ایران در تعقیب جنك بر علیه دشمن مشترك و مخصوصا در قسمت تسهیل وسایل حمل ونقل مهمات از ممالك ماوراء بحار باتحاد جماهیر شوروی بعمل آورده تصدیق دارند .

سه دولت نامبرده تصدیق دارند که این جنك مشکلات اقتصادی خاصی برای ایران فراهم آورده و موافقت دارند که با در نظر گرفتن احتیاجات سنگینی که عملیات جنگی جهانی برآنها تحمیل میکند و کمی وسائل حمل ونقل در دنیا و همچنین کمی مواد خام و سایر حوائج کشوری کمکهای اقتصادی خودرا تا حد امکان بدولت ایران ادامه بدهند .

راجع بدوره بعد از جنك دول کشور های متحده آمریکا و اتحاد جماهر شوروی و ممالك متحده انگلستان با دولت ایران موافقت دارند که هر نوع مسائل اقتصادی که در پایان مخاصمات ایران با آن مواجه باشد از طرف کنفرانسها یا مجامع بین المللی که برای مطالعه مسائل اقتصادی بین المللی تشکیل یا ایجاد شود با مسائل اقتصادی سایر ملل متحده مورد توجه کامل قرار گیرد .

دولتهای کشور های متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی و ممالك متحده انگلستان درحفظ استقلال وحاکمیت و تمامیت ارضی ایران با دولت ایران اتفاق نظر دارند و بمشارکت ایران باسایر ملل صلح دوست در برقراری صلح بین المللی و امنیت و سعادت، بعد از جنك برطبق اصول منشور آتلانتیك که مورد قبول هرچهار دولت است استظهار دارند .

وینستون چرچیل
امضاء　ژ . و . استالین
فرانکلین . د . روزولت

مساعی ایران از نظر بیگانگان

نظریه آقای «سیر ریدر بولارد» سفیر کبیر انگلیس در تهران راجع باعلامیه سه جانبی:

«... کاملا آشکار است که ایران نیز در این کنفرانس فراموش نشده
«بوده من خود را خوشوقت میدانم که در پیش آمد سه واقعه مهمیکه در دوسال اخیر
«نشانه پیشرفتهای ایران بوده است شخصا حاضر بوده ام این سه واقعه از این
«قرار است، اول پیمان سه گانه ژانویه ١٩٤٢ دوم اعلان جنك ایران بآلمان در
«ماه اوت ١٩٤٣ که بموجب آن ایران در صف ملل متفق قرار گرفت. سوم این
«اعلامیه که بموجب آن ایران در همکاری اقتصادی که امیدواریم بعد از جنك
«برقرار شود شرکت خواهد کرد در نتیجه امضای اعلامیه مربوط بایران بوسیله
«دولت معظم جمهوری کشورهای متحد آمریکا امضا کنندگان سه گانه پیمان دوسال
«قبل پشتیبانی نیرومندی بدست آوردند سایر ملل متفق با این گروه همراه
«میباشند امیدواریم که همکاری که در اعلامیه پیش بینی شده است آنقدر بسط پیدا
«کند که نه تنها ملل متفق بلکه تمام کشورها و ملل روی زمین را شامل گردد»
(١) بتاریخ ١٤ آذر ١٣٢٢

عقیده آقای «دریفوس» سفیر کبیر دولت آمریکا در تهران راجع باعلامیه سه جانبی و مساعی ایران در جنك:

«مایه مسرت و خوشوقتی من است که در موقع امضاء چنین اعلامیه مهمی در ایران حضور داشتم این دفعه اول است که کشور من با دو متفق بزرك خویش در ابراز دوستی نسبت بملت ایران در یك اعلامیه برجسته شرکت داشته است تقریبا دو هفته قبل بار دیگر ایران مرکز ثقل سیاست دنیا قرار گرفت ووقایع تاریخ باسرعت خیره کننده ای جریان یافت. در این چهار راه تاریخ خاور و باختر باهم تلاقی نمودند تااینکه اساس صلح و آزادی جهانرا طرح ریزی نمایند.

«باید تصدیق کنیم که ایران جاویدان در این جنك مقدس که بر علیه جنك و برای تامین صلح است سهم بزرگی داشته است کشور زیبای شما باگذشته پرافتخاری که داشته وخدماتی که بفرهنك جهان و فضیلت بشر نموده مجدداً مقامی را که شایسته آنست بدست آورده است. در سر زمین

---

(١) — ازنطق آقای سفیر کبیر انگلیس در مجلس مهمانی کاخ وزارت امورخارجه ایران

مهمان‌نوازودل ربای شما بود که پیشوایان بزرك ما خوشبختانه موفق شدند افکار و نیات خود را متحد ساخته ومقاصد عالی خودرا که افتخار حفظ ودفاع آنرادارند تاپیروزی نهائی پیش برند»

(۱)بتاریخ ۱۴ آذر ۱۳۲۲

عقیده آقای «ماکسیموف» سفیر کبیر دولت اتحاد جماهیر شوروی درباره کنفرانس تهران وسهم ایران درجنك :

«... این واقعه تاریخی یك دفعه دیگر ثبات اتحاد ملل شیفته آزادی و
«سرشار از یك تصمیم جدی برای مبارزه بجهت شرافت وآزادی واستقلال وبرای
«سعادت تمام ملل جهان وبر علیه فاشیسم که وحشیگری ورقیت وویرانی رابرای
«عالم بشریت بارمغان میاورند بثبوت میرساند. تشکیل کنفرانس پیشوایان
«سه کشور معظم دمکرات در پایتخت ایران دوست ومتفق که مدت
«دوسال درمبارزه برعلیه بیدادگری هیتلری بامتفقین کمك نموده
«نشانه بارزدوستی وقدردانی متفقین نسبت بملت ایران میباشد.

«اجازه فرمائید که موفقیت وسعادت وکامیابی ملت دوست ایران
«راکه درمبارزه برای آزادی ونیکبختی بشریت سهیم میباشد و
«همچنین توسعه بعدی روابط سیاسی واقتصادی کشورهای خود
«را آرزو نمایم.» ✽بتاریخ ۱۴ آذر ۱۳۲۲

عقیده آقای «بنش» رئیس جمهور چك اسلواکی راجع باعلامیه سه جانبی :

«... متفقین بزرك اززحمات ومساعی کشور شما درطی جنك کنونی در
«کنفرانس تهران که یکی از کنفرانسهای مهم این جنك بشمار میرود قدردانی نموده
«وآرزوهای شمارا برآورده وآن اطمینانهائی که مثلا شایسته شما بود بشماداده‌اند
«چك اسلواکی بسمت یك کشوردوست از آن بی نهایت خرسند است»

«بنش» رئیس جمهورکشور چك اسلواکی
۷ دی ماه ۱۳۲۲

---

(۱) — ازنطق آقای سفیرکبیر آمریکان درمهمانی وزارت امور خارجه ایران

✽ از نطق آقای سفیر کبیر شوروی درکاخ وزارت امور خارجه ایران

مساعی ایران از نظر بیگانگان

ایضاً عقیده آقای روزولت :

«... ما ازسهمی که ایران دراین کارزار مشترك دارد مستحضر می
«باشیم و امید واریم که پس از بر قراری صلح نیز بین دو ملت ادامه داشته
باشد .»

از نامه «فرانکلین روزلت» باعلیحضرت محمد رضا پهلوی
۱۰ آذرماه ۱۳۲۲

نطق آقای «ایدن»
درتاریخ ۲۵ مهرماه ۱۳۲۳
درکاخ وزارت خارجه درتهران راجع بمساعی گرانبهای ایران:

«... درانگلستان تمام مردم خودرا ممنون مساعدت گرانبهای ایران درحصول بمقصود مشترك ومرهون خدمات آن درطول قرون متمادیه به پیشرفت صنایع زیبا وقوه فکریه وادبیات میدانند. معلوم میشود هیتلر هیچ سعدی را نخوانده است و الا بگرفتاری فعلی دچار نمیشد زیرا باید دانسته باشد که :

بنی آدم اعضای یکدیگرند   که درآفرینش زیك گوهرند

(آقای ایدن این شعر را که بمنظور توضیح مقصود خودشان بود بزبان فارسی خواندند)

« بلکه بر عکس آلمانها تصمیم داشتند با مساعدت معدودی ایتالیائی و سایر همدستانشان که آن طرف دریا ساکن هستند اصل (هرون تلك)را بموقع اجرا بگذارند .

«مقصود انگلستان و روسیه وآمریکا و سایر ملل متحده آنست که جنك کنونی بپیروزی خاتمه یافته و دنیائی موافق روح این شعر سعدی پدیدار شود .»

درپایان گرمترین آرزوهای خود را برای حصول سعادت شادکامی اقتدار ونیکبختی ایران که انگلستان حتی القوه درحدود استعداد خود بآن کمك خواهد کرد اشعار داشته جام خودرا بسلامت وسعادت اعلیحضرت همایون شاهنشاه وملت ایران نوشیدند.

ایضاً عقیده آقای «ایدن»
وزیر خارجه سابق انگلستان راجع بایران
مورخ ۳۱ مرداد ۱۳۲۴

«... در ۱۹۴۱ در نتیجه حمله بزرگ آلمانیها کشور ایران موقعیت

قسمت یازدهم

سوق‌الجیشی بسیار مهمی پیدا کرده این کشور درسر راه خطوط ارتباطی ما بود و باستثنای راه اقیانوس منجمد شمالی که داستان کامل آن وشرح شجاعت و دلیری نیروی دریائی سلطنتی و کشتی رانی بازرگانی هنوز هم گفته نشده است راه ایران تنها راهی بود که بروی ما باز بود دولتین انگلیس وشوروی بادولت ایران پیمانی منعقد ساختند که بموجب آن بما اجازه داده شد که درطی دوره جنگ سربازان خود را درکشور ایران نگاهداشته واز تسهیلات متعدد دیگری نیز برخوردار باشیم در مقابل این ما نیز متعهد شدیم که تمامیت ارضی ایرانرا محترم شمرده وبمحض خاتمه جنگ لشگریان خودرا بیرون ببریم.

«کشور ایران تعهدات خودرا نسبت بما وحکومت شوروی باکمال وفاداری انجام داده است وبنا براین مدتی است که من دراین فکر بوده ام که ما نیز باید تعهدات مربوط بخود را انجام دهیم اگرچه درواقع ما تاهنگام پایان قطعی جنگ اجباری در امر تخلیه ایران نداشتیم معهذا حتی در کنفرانس کریمه نیز دوست محترم من وخودم متوجه شدیم که این امر باید آغاز شود و موافقت حاصل شد که نخستین مرحله تخلیه ایران هم ازطرف ما وهم ازطرف دولت شوروی در تهران شروع گردد

«بعلاوه موافقت شده است که موضوع مراحل بعدی تخلیه در کنفرانس وزیران امور خارجه که ماه آینده تشکیل میشود مورد بحث قرار گیرد.

«من بطور قطع تصور میکنم که بحث در اینموضوع بسیار بجا خواهد بود زیرا جنگ با ژاپون پایان یافته و برای هیچ یك از ما علتی برای ماندن در ایران وجود ندارد و مسلماً در انگلستان همه مایلند که ما هرچه زودتر از آنجا بیرون بیائیم ».

«ما در ایران فقط یك علاقه داریم وآن این است که کشور مزبور را سعادتمند ومتحد وقوی ببینیم وچیزی که اصلا ما در این کشور نمی خواهیم بازگشت اصل ایجاد مناطق نفوذ ومسائلی از آن قبیل است که تا مدت مدیدی پیش ازاین درایران وجود داشته وبرای یك نسل باعث عدم محبوبیت ما درمیان ایرانیان گردیده است.

«امید واریم که سیاست تخلیه از طرف متفقین اجرا و هرچه زود تر عملی گردد.»

مساعی ایران از نظر بیگانگان

عقیده آقای «بوین»
وزیر خارجه انگلستان
درباره ارزش مساعی ایران درجنگ
درمجلس شورای ملی انگلیس

«بطوری که نمایندگان مجلس بخوبی استحضار دارند موضوع ایران در انجمن پوتسدام مورد بحث واقع شد ومقرر گردید سربازان متفقین هرچه زودتر تهرانرا تخلیه نمایند.

«حکومت اعلیحضرت پادشاه انگلستان معتقد است که چون دولت ایران موافقت نمود که بدولتین انگلیس و شوروی اجازه بدهد ازخاک کشور مزبور بمنظور شکست دادن بدشمن استفاده کنند پس ازانجام منظور نامبرده دولتین مزبور باید سربازان خودرا ازاینکشور بیرون ببرند. **نه تنها دولتین شوروی وانگلستان بلکه دولت آمریکا نیز ازتسهیلاتی که دولت ایران فراهم آورده بود استفاده کامل کرده اند واین تسهیلات ارزش فوق العاده‌ای ازلحاظ ایجاد ارتباط باروسیه بخصوص درروزهای بحرانی جنگ داشته است.**

بنا براین‌مقدمات چون امروزه منظورهائی که‌برای انجام آن دولت ایران تسهیلات مزبوررا فراهم کرده بود پایان یافته است تاجائی که حکومت اعلیحضرت پادشاه انگلستان دخیل است بهیچوجه سیاست ما این نیست که از وسایل و تسهیلات نامبرده جز برای منظور اصلی که عبارت ازادامه جنگ برضد دشمن بوده استفاده دیگری نمائیم. بعقیده من متفقین ما نیز غیر ازاین نظروسیاست دیگری ندارند. برای‌من اسباب تعجب زیاد خواهد شد که باوجودحسن‌نیتی که در فراهم ساختن این تسهیلات ذیقیمت برای ما از طرف یک کشور دیگر نشان داده شده است حالا که کار پایان یافته همین تسهیلات مانعی برای بیرون بردن سربازان ما ایجاد نماید.»

۳۱ مرداد ۱۳۲۴

یادآوری دولت آمریکا بدولت اتحاد جماهیر شوروی
درباره کمکهای ایران

... دولت آمریکا معتقد است که اقدامات فوری برای تخلیه ایران از این نیروها تاتاریخ اول ژانویه نه تنها سوء تفاهمات احتمالی را مرتفع ساخت

قسمت یازدهم

بلکه این حق شناسی پاس خدمات و کمکهای قابل ملاحظه ای خواهد بود که ایران با حسن شهرت و مقامی که بسمت یکی از اعضای ملل متفق دارا میباشد درراه جنگ مشترك بعمل آورده است.

(ازمتن یادداشت دولت آمریکا بشوروی)

٦ آذرماه ١٣٢٤

آقای «برنس» وزیر امور خارجه آمریکا دریك تلگراف رسمی ازمساعی ایران تقدیر میکند

«باکمال مسرت وصول تلگراف جنابعالی مورخ اول دسامبر را که بمناسبت دومین سال کنفرانس تهران مخابره گردیده بود، اعلام میدارد. اینجانب خصوصا منویات جنابعالی را مبنی براعتمادواطمینان مردم ایران درباره ادامه انجام تعهدات دول امضاء کننده نسبت بمندرجات اعلامیه مربوطه بایران بادقت ملاحظه نمودم. بانهایت خوشوقتی فرصت را مغتنم شمرده مجدداً تصریح مینمایم که دولت کشور های متحده آمریکا مساعدتی که ازطرف دولت ایران در نیل بپیروزی برضد دشمن مشترك مبذول شده است، درمد نظر دارد وبجنابعالی اطمینان میدهم که علاقمندی دولت کشور های متحده آمریکا در باب حفظ استقلال و حاکمیت و تمامیت ارضی ایران بطوری که دراعلامیه مزبور تصریح شده است بهیچوجه تغییری نیافته است.»

«برنس»

(٢٨ آذر ١٣٢٤)

تقدیر آقای «ژورژ بیدو» وزیر امور خارجه فرانسه ازدولت وملت ایران

درضیافتی که آقای «ژورژ بیدو» وزیرامورخارجه فرانسه درسانفرانسیسکو برپا نمودند ووزیر امور خارجه کشور شوروی (آقای مولوتوف) و وزرای امور خارجه کشورهای بلژیك وچکوسلواکی وعده ای دیگر ازروسای هیئت های نمایندگیهای سایر کشورها درکنفرانس سانفرانسیسکودرآن حضورداشتند آقای وزیر امور خارجه فرانسه ضمن ایراد نطق وقدر دانی از فداکاری و

مساعی ایران از نظر بیگانگان

کوشش دولتها و ملتهائی که در راه پیروزی رنج برده‌اند اظهار کردند: «که هرگز نباید مساعدت های ذیقیمت دولت و ملت ایران را در راه پیروزی فراموش کرد زیرا کشور ایران تنها راه ارتباط کشور های متحده آمریکا و شوروی بوده و از این کشور و راههای آن بود که دولت آمریکا موفق گردید کمکهای بزرگ و ذیقیمتی از لحاظ مهمات و سایر وسائل و ادوات و لوازم جنگی بکشور شوروی و ارتش سرخ بنماید و موجبات پیروزی متفقین را فراهم سازد.»

(۲۲ اردیبهشت ۱۳۲۴)

اهمیت سوق‌الجیشی و نفت ایران
از نظر ستاد ارتش آمریکا

قبل از اینکه آمریکائی ها برای اداره امور حمل و نقل مهمات بسوی شوروی وارد ایران گردند یك نشریه از طرف ستاد ارتش آمریکا راجع بایران چاپ و بین ۲۸ هزار سربازان مامور باینکشور توزیع میگردد قسمتی از مطالب این نشریه بدینقرار است:

«ایران بعلل بسیاری برای ملل متفق حائز اهمیت است، صرف‌نظر از آنکه اینکشور راه زمینی برای عبور مهمات میباشد از لحاظ دارا بودن بزرگترین مخازن نفت جهان اهمیت فوق‌العاده زیادی دارد، زمانی ناپلئون میگفت: «ارتش روی شکمش راه میرود»، امروز باید گفت: «آرتش روی نفت راه میرود» اگر بالفرض ناگهان منابع نفت جهان خشك شود دول صنعتی آنا سقوط میکنند محصول سالیانه نفت ایران به هشتاد میلیون چلیك (۸۰ر۰۰۰ر۰۰۰) بالغ میگردد و این نفت برای مصارف هواپیما و تانکهای ما در خاور میانه و کشتی های بریتانیای کبیر در اقیانوس هند و مدیترانه بکار میرود.

«هیچ صحنه دیگری در جهان برای متفقین اهمیت ایران را از لحاظ سوق‌الجیشی و جنگی ندارد»

عقیده آقای «ریام» رئیس کل اطلاعات انگلیس در خاور میانه و مشاور وزیر دولت انگلستان در خاور میانه راجع بنقش مهم ایران در جنگ:

« دولت های متفق از تسهیلاتی که دولت ایران برای حمل مهمات و

اسلحه بکشور اتحاد جماهیر شوروی فراهم آورده ، کمال سپاسگزاری را دارند .»

«اعلامیه ای که بعد از مذاکرات سه قائد ملل بزرگ متفق درتهران، در خصوص ایران انتشار یافت بهترین نماینده عقیده ونظر متفقین راجع بکشور شماست .»

«مشکلات حمل ونقل موجب کمیابی اجناس شده و متاسفانه مانند سایر کشور های خاور میانه بآن گرفتاراست» .

« ... بنظر من درایران قیمت اجناس از همه کشور های خاور میانه ونزدیك بالاتر است وخیلی ازمردم درنتیجه همین گرانی، در سختی بسر میبرند ولی دیگران بنظر میرسد درآسایش وراحتی زیست می کنند... »(۱)

اردیبهشت ۱۳۲۳

آقای ریام یکی ازاعضای برجسته دولت انگلیس است . وی دردو سال اول جنك دروزارت خواربار انگلیس خدمت می کرد وسپس بوزارت اطلاعات منتقل گردید وبعدا بسمت ریاست اداره اطلاعات انگلیس درخاور میانه ونزدیك بر گزیده شد.

اعلامیه
مرکز فرماندهی نیروهای متفقین درایران وعراق
وتقدیر مساعی ایران درجنك
مورخ ۱۲ آبان ۱۳۲۳

مفاد اعلامیه فوق بقرار زیر است ؛

(۲)ازآغاز جنك تا تاریخ ۱۲ آبان ۱۳۲۳ - ٤/۰۰۰/۰۰۰ تن مهمات جنگی ازآمریکا وانگلستان برای اتحاد جماهیر شوروی ازراه خلیج فارس وایران فرستاده شده است.

کوششهاو کمکهائی که ازطرف ملت ایران درایجادتسهیلات برای رسانیدن مهمات بعمل آمده شایان بسی تقدیر وتحسین میباشد.

---

(۱) ازگفتار آقای ریام هنگام مصاحبه بامخبر روز نامه اطلاعات در اردیبهشت ۱۳۲٤ درتهران

(۲)ازگفتار رادیو لندن درتاریخ ۱۳ آبان ۱۳۲۳

مساعی ایران از نظر بیگانگان

عقیده آقای «هارولد لمب»
دانشمند و نویسنده معروف امریکائی
راجع بموقعیت وکمکهای ایران درجنگ:

«ایران از نظر سوق الجیشی و مخصوصا از نظر خطوط ارتباطی برای رسانیدن کمکهای متفقین بجبهه خاور فوق العاده اهمیت دارد

«ایران درادوار تاریخی مواجه با بحران و هجومهای شدیدی برای همیشه ازطرف قبایل دیگر تهدید شده است ولی پس ازخاتمه این زدو خوردها وجنگها ایران همیشه مستقل مانده است این بارهم امیدوارم که ایران مانندسابق موفق گردد.

«... ملل عرب اتحادیه ای از عراق، ماوراء اردن وحجاز ویمن تشکیل داده و میل دارند که در کنفرانس صلح شرکت نمایند و اینك در صدد هستند که مصر را نیز داخل در اتحادیه عرب کرده و با یکدیگر ائتلاف کنندولی **آنچه مسلم میباشد اینست که ایران بیش از عراق وحتی بیش از مصر برای این جنگ کارکرده است** در کنفرانس صلح نیز ایران مانند عراق و مصر باید شرکت نمایدو **بطور قطع زحماتی که ایران در راه پیروزی متفقین کشیده منظور خواهد شد ولی باید دانست که ایران باید این تقاضا را گوشزد کرده و راجع باین موضوع بیشتر بحث وصحبت نمایند** نه تنها ایران باید برای آتیه خود در کنفرانس صلح شرکت کند بلکه لازم است در کنفرانسهای اقتصادی نیز شرکت نماید.

«... امریکا مطلقا منافع ارضی در ایران نداشته و ممکن است کلیه ایرانی ها نیز این موضوع را حس کرده باشند ولی با مسافت زیادی که بین ایران و آمریکا هست بسیاری از آثار ایران در آمریکا نفوذ کرده است.»

هارولد لمب از نویسندگان معروف امریکائی در مجله « ستردی ایوینینك پست » میباشد که سلسله مقالات او در این مجله مورد توجه همه خوانندگان میباشد.

هارولدلمب در سال ۱۹۳۲ نیز در ایران بوده و پس از مطالعه زیاد در امور اجتماعی و فرهنگی ایران بامریکا بازگشته ومقالاتی راجع بایران نوشته

است و مخصوصاً از نظر اینکه خود او کارمند انجمن جغرافیائی امریکا در خاور میباشد و نتیجه مطالعات خودرا نیز درباره ایران باین انجمن گزارش داده خدمات هایانی بکشور ما نموده است.

هارولد لمب صاحب تالیفات زیادی می‌باشد که از آنجمله کتاب «چنگیز خان» «تیمور لنك» ـ «عمر خیام» و آخرین کتاب او که درسال ۱۹٤۱ بچاپ رسیده بنام «هجوم وحشیها» مخصوصاً فوق العاده جالب توجه و دارای مطالب مفیدی است.

۳۰ مرداد ۱۳۲۲ .

(نقل از گفتار «هارولد لمب» با مخبر روزنامه اطلاعات)

نظریه آقای «هودسن»
رئیس تبلیغات و اطلاعات
و تدارکات امریکا در خاور میانه

آقای هودسن که از اشخاص برجسته دولت آمریکا است هنگام مسافرت خود بایران درضمن مصاحبه با خبرنگاران ومدیران جرایه بیاناتی راجع بمساعی ایران ایراد مینماید ازجمله باحرارت واعتماد مخصوصی میگوید:

«من مخصوصاً میگویم که سهم ایران از تمام ملل جهان در این جنك برای آزادی بیشتر خواهد بود.»

در این مصاحبه که از طرف سفارت امریکا در باشگاه ایران دعوت آن بعمل آمده بود آقای سرگرد «وایش» وابسته نظامی مطبوعات آمریکا نیز حضور داشت.

عقیده آقای «سر ـ موریس پترسن»
معاون وزارت امورخارجه انگلستان
در باره ایران

در تاریخ ۲۱ خرداد ۱۳۲۱ ضیافتی در (اتحادیه ماورای دریا) در لندن داده شد که آقای تقی زاده سفیر کبیر ایران در لندن وعده‌دیگری از رجال انگلستان حضور داشتند.

آقای «موریس ـ پترس» معاون وزارت امور خارجه انگلستان در دنباله بیانات آقای تقی زاده اظهار داشت که: «ایران با دادن نفت و تامین راه حمل و نقل مهمات به مقصد روسیه به پیشرفت کار متفقین کمك حیاتی نموده است ومینماید»

مساعی ایران از نظر بیگانگان

پس از ایشان نایب سرهنگ (سرجن سهرودی) نیز شرحی راجع به روابط حسنه ایران و متفقین ایراد وضمناً میگوید: «ایران پس از خاتمه جنگ در نتیجه کمک های متفقین به آزادی های بیشتری نایل خواهد گردید و احتیاجات وی مرتفع خواهد شد.»

« پیشرفت کار متفقین مرهون همکاری دائمی دولت ایران است»

(عقیده خبرگزاری فرانسه آزاد
مورخ چهارم فروردین ۱۳۲۳)

خبرگزاری فرانسه آزاد در تاریخ چهارم فروردین ۱۳۲۳ با کمال صراحت بدنیا اعلام میدارد که پیشرفت کار متفقین مرهون همکاری دائمی دولت ایران است، آن اظهارات مستند بر دلائل و مدارک کافی بود و ما یك قسمت آنرا که از روی گزارش اتحادیه بازرگانی «کینگهام» (مامور تشکیلات بازرگانی خاور) تهیه شده است ذیلاً نقل مینمائیم:

« نتایج مطلوبی که از همکاری دولت ایران درمسئله راهها و حمل و نقل
« برای متفقین حاصل گردیده اکنون بخوبی مشاهده میگردد و گزارشی که اخیراً
« از طرف اتحادیه بازرگانی « کینگهام » که مامور تشکیلات بازرگانی خاور میباشد
« انتشار یافته بخوبی این نتایج مشهود میگردد. این بنگاه که متصدی حمل و نقل
« مهمات جنگی از راه خلیج فارس بسوی روسیه میباشد از تابستان سال ۱۹٤۱
« برای تسریع حمل و نقل کالا از این راه بمقصد روسیه اقدامات بدیعی بعمل آورده
« است جاده ئی که از بندر بوشهر از خلیج فارس از میان کوههای شیراز باصفهان
« و تهران وسواحل دریای خزر ممتد میشد باندازه‌ای ناهموار بود که حتی درفصلی
« که قابل عبور است وفقط وسائط نقلیه سنگین بزحمت از آنجا میگذشت ولی در
« ظرف یکماه حمل و نقل مرتب تشکیل گردید و در آن زمان همواره وضعیت آنجا
« بهتر شده و بر میزان حمل و نقل فوق العاده افزوده شده است.

« در تابستان ۱۹٤۱ کشتیها میبایست با طرز فوق العاده کند و مشکلی
« بار خودرا خالی نمایند و در این خصوص هم اصلاحات سریعی انجام یافته و برای
« توسعه بندر بوشهر با منافع محلی اقدامات فوق العاده مهمی بعمل آمده است
« حمل و نقل از جاده‌ها محتاج بعده بسیاری راننده بود بنا براین با کمال سرعت
« آموزشگاه‌هائی تشکیل گردید و ایرانیها بزودی در آنجا فن رانندگی رافرا گرفتند
« امروز که تمام اصلاحات صورت گرفته تمام آن مشکلات روزهای سابق فراموش
« شده است زیرا در نتیجه پشتکار و جدیت متصدیان تشکیلات کلیه اشکالات
« مرتفع گردیده است.

«اگر این اشکالات بااین سرعت مرتفع گردیده در پرتو مساعدت

قسمت یازدهم

«وهمکاری دائمی دولت ایران بود که آنی از تهیه وسایل تسهیل کار کوتاهی ننموده و باتمام وسایلی که در اختیار خود داشت پیشرفت کار متفقین درخصوص پیروزی کمك فوق العاده نموده است.

«این همکاری کشورهای متمدن در تعقیب جنگ و این وحدت عمل ملتهائیکه دارای فرهنگ وگذشته تاریخی میباشند و برای مغلوب کردن آلمان منتهی فداکاری را مبذول میدارند نتیجه وضعیت مخصوص جنگ کنونی میباشد زیرا این یك جنگی است که بمنظور بقای مدنیتهای قدیمی جریان دارد.»

برانندگان ایرانی نشان ومدال داده میشود

نطق سفیر کبیر شوروی راجع بمساعی ایران

در تاریخ ۵شنبه ۲۸ اردیبهشت ۱۳۲۳ از طرف اداره حمل ونقل «ایران سوترانس» از عده رجال و وزراء ومدیرن جراید دعوتی بعمل میآید تادر آئین اعطای نشان ومدالهای اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی برانندگان ایرانی که فعالیت شایانی برای حمل اسلحه و مهمات و خوار بار ابراز داشته اند شرکت بنمایند.

در این جشن که در سفارت کبرای شوروی برپا شده بود به ۵۰۰ تن از رانندگان ایرانی مدل و نشان اعطا گردید بدین ترتیب که پس از نطق آقای «ماکریموف» سامی رانندگان بوسیله کلنل «زودین» رئیس اداره باربری «ایران سوترانس» قرائت وسپس آقای ماکریموف بهریك قطعه مدالی اعطامینمود، ضمنا دو نفراز رانندگان ایرانی خطابه‌ای ایراد کردند که با احساسات و کفزدنهای ممتد حضار استقبال گردید.

اینست خلاصه ای از نطق آقای سفیر کبیر شوروی:

«مارشال استالین فرمانده کل ضمن فرمان صادره بمناسبت جشن اول مه چنین بیان نمودند:

«متفقین بزرك ما کشور های متحده امریکا وبریتانیای کبیر که در ایتالیا بر علیه آلمانها بعملیات جنگی پرداخته و قسمت عمده قوای دشمن را از جبهه باختر منحرف و در جبهه ایتالیا مشغول ساخته اند و برای ما مواد خام جنگی ومهمات خیلی گرانبهائی تهیه و تحویل میدهند و نیز مرتباو پیدرپی هدفهای جنگی آلمان را مورد بمباران قرار داده و بدان وسیله قدرت و توانائی جنگی آلمان رافلج مینمایند در موفقیتهای ارتش سرخ تشریك مساعی قابل توجهی نموده اند.

«خدماتیکه ایران در مبارزه بر علیه آلمان هیتلری نموده و مینماید نیز ضمن اعلامیه کنفرانسی که بشرکت پیشوایان سه کشور در تهران تشکیل گردید خاطر نشان شده است.

مساعی ایران از نظر بیگانگان

«پیمان سه گانه در ژانویه ۱۹۴۲ بین اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و انگلستان و ایران منعقد شد شامل ماده ای راجع باستفاده از خطوط ارتباطی ایران دوست و همجوار بـرای رسانیدن اسلحه و مهمات باتحادجماهیر شوروی سوسیالیستی میباشد.

«اکنون متجاوز از دوسال از آن تاریخ میگذرد و در ظرف این مدت هزارها واگن حامل مهمات از خطوط راه‌آهن و دهها هزار کامیون از راههای شوسه ایران برای جبهه شوروی حمل شده است.

«کشور ایران که نیز با‌آلمان اعلام جنگ داده‌وجزو ملل متفق میباشد نظر بتعهدات خود نسبت بعملیات متفقین در ایران کمك و تسهیلات لازمـه را مبذول می دارد .

«ده‌هاوصدها رانندگان ایرانی‌حاضر شده انددر رسانیدن مهمات جنگی‌و کامیون به‌اتحادجماهیر شوروی قبول‌زحمت‌نموده اشتراك مساعی‌نمایند و بایدگفت که اکثرشوفرهای ایرانی‌درعمل رعایت اعتماد نموده کاملا ازعهده وظایف خودبر آمدند.

«آنها در سرما و گرما در میان کوه و بیابان شب و روز بدون ملاحظه وقت مشغول بردن لوازم و مهمات گرانبها برای اتحادجماهیرشوروی‌ورسانیدن‌کامیونهای وارده‌برای‌احتیاجات ارتش سرخ بوده اند. اکثر آنها هنرمندی و جدیت حقیقی در کار خودبخرج داده ونمونه‌هائی از حسن انجام‌وظیفه‌وشایستگی بخیر و صلاح پیروزی متفقین از خود ابراز داشته اند.

«دولت شوروی نظر بپیشرفتی که‌در امر تامین جبهه‌از حیث‌کامیون و اسلحه و مهمات جنگی که از طریق ایران حمل میگردد حاصل شده است به ۰۵ نفر از بهترین رانندگـان ایرانی نشان و مدال اتحاد جماهیر شوروی اعطاء نموده است.

«بدیهی است که این‌عده از افراد ایرانی که در نبرد عمومی ما برعلیه عناصر فاشیستی ابراز شایستگی نموده و نائل باخذ نشان عالی از دولت شوروی گشته اند مایه افتخار و سربلندی ملت دوست و متفق ایران خواهند بوده.

«اینك ازصمیم‌قلب بصاحبان نشان‌تهنیت گفته کامیابی و شاهکارهای‌جدیدی درکار آنها خواستارم.

«بگذار مهمات جنگی وکامیونهاازاین پس با سرعت بیشتری از راههای ایران بسوی جبهه شوروی که در آنجا ملت بزرك شوروی و ارتش‌سرخ دلاور و نیروی دریائی شجاع آن آدمخواران فاشیستی‌را بطور موفقیت آمیزازحدود

قسمت یازدهم

اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی بیرون میرانند، عبور داده شوده

«پاینده باد پیروزی اتحاد جنگی انگلیس و شوروی وامریکا بر خونخوارترین دشمن بشریت یعنی غاصب آلمان فاشیستی.

«پاینده باد اتحاد دوستی ملل اتحاد جماهیر شوروی وایران-زنده باد شاهنشاه ایران محمد رضا شاه پهلوی.

«زنده باد پیشوا و رهبر عظیم الشأن ملت شوروی مارشال استالین».

خبرگزاری شوروی میگوید:

«ایران همدردی ومودت خودرا نشان داد وطبقات جامعه ایرانی علاقه خودرا بارتش سرخ ابراز داشتند»

در تاریخ ۳ دی‌ماه ۱۳۲۲ (۲٤ دسامبر ۱۹٤۳) خبرگزاری شوروی شرح مبسوطی راجع بمساعی و کمکهای ایران انتشار میدهد که قسمتی از آن بدینقرار است:

«طبقات مختلف جامعه ایرانی علاقه وهمدردی خودرا نسبت بارتش سرخ در موارد بیشماری بثبوت رسانیده است قدرت شگرف ونیروی بیمانند ارتش سرخ موجب آن گردیده است که ملت ایران بیش از پیش نسبت بقوای شوروی ابراز احترام و ستایش نماید و هر قدر ملت ایران ارتش سرخ را بهتر میشناسد محبت و مهر آن نسبت به نیروی شوروی افزونتر میگردد.اهالی و سربازان و افسران ایران بارتش سرخ ابراز علاقه مینمایند.

سال گذشته افسران لشکر اول تهران میگفتند که عملیات نظامی ارتش سرخ بر علیه ارتش آلمان بآنها درس گرانبهائی آموخته بود و این درس مهم آن بود که وظیفه شناسی و میهن پرستی کار سازمان هر ارتشی است. افسران ستاد ارتش ایران ضمنا از آموزش و پرورش وخصائل معنوی وسیاسی بزرگ جنگجویان شوروی ستایش میکردند و نسبت به پیروزی ارتش سرخ وقوای متفقین اظهار مودت میکردند.

«این اظهارات مودت آمیز را نباید بمنزله تعارفات معمولی دانست بلکه این گفتار ها اعتماد مردانی است که میدانند و یقین دارند که کشور ایران با قرار گرفتن در صف متفقین در میان جامعه ملتهای دموکرات جهان مقام شامخی را برای خود بدست آورد و هر چه روح دموکراسی بیشتر در این کشور پرورش مییابد این ایمان راسختر میگردد.

«در پائیز ۱۹٤۱ اخراج عمال آلمانی از ایران آغاز گردید و هنگامیکه آشیانه این مفسدین یعنی خانه خاکستری در تهران که در یکی از مهمترین خیابان‌های پایتخت ایران واقع است ضبط گردید ایرانیان بچشم خود دیدند که

مساعی ایران از نظر بیگانگان

آلمانیها برای تامین تسلط خود در ایران چه دامهائی گسترده بودند وملت ایران دریافت که هرزه گران آلمانی کشور ایران را آلوده نموده‌اند.

«و هنگامیکه دولت ایران با پشتیبانی پارلمان تصمیم گرفت مناسبات خود را با کشور های محور گسسته و سپس عهدنامه اتحاد جماهیر شوروی و انگلیس راامضاء کند ملت ایران غرق در سرور وخوشحالی گردید و بدینطریق ایران نسبت بمتفقین که بر علیه دشمن مشترك میجنگند مودت و همراهی خود را نشان داده»

کمك رانندگان ایرانی

از نظر یك سرهنگ ارتش سرخ

یك نفر سرهنگ شوروی موسوم به «ژاگریانسکی» در شماره ۱۲۵ روزنامه «دوست ایران» ارگان رسمی مطبوعات شورویهای درزمان جنك در ایران مقاله مفصلی راجع به کمك رانندگان نوشته است که از هر حیث شایان توجه است، این سرهنك در قسمت مهندسی متخصص بوده ازقرار معلوم شخصاً مامور حمل و نقل و ناظر فداکاری‌های ایرانیان درراه ارسال مهمات بوده‌است.

ما این مقاله راکه در حقیقة نمونه‌ای از دلسوزی و زحمات ایران نسبت به پیشرفت امور جبهه جنك میباشد ذیلا بتفصیل نقل مینمائیم:

«کاروان‌های کامیون‌ها ومحمولات این کامیونها که مهمات جنگی میباشد لاینقطع در طول ۲۰۰۰ کیلومتر راه خرمشهر ـ جلفا بمقصد اتحاد جماهیر شوروی در حرکت است.

«این کامیون هاو مهمات برای ارتش سرخ که در میادین کارزار جنك میهنی در راه آزادی و استقلال ملل دنیا با شهامت و شجاعت میجنگد فرستاده میشود.

«رانندگان کامیونهای مذکور فرزندان صالح ملت ایران هستند که فداکاری و زحمات خستگی ناپذیر آنها در اینکار نمونهٔ خوبی از دوستی دیرین بین افراد ملل اتحادجماهیر شوروی و ایران میباشد، دهها هزار رنجبر ایرانی ازموقع عقد قرارداد اتحادبین ایران واتحاد شوروی مشغول حمل کامیونها ومهمات باتحاد جماهیر شوروی گردیده اند.

«با این ترتیب رنجبران ایرانی تاکنون مهمات وکامیونهای زیادی را از سواحل خلیج فارس باتحاد شوروی حمل کرده‌اند.

«رانندگان ایرانی در کاروان های منظم کامیونها بدون اعتناً بگرمای شدید مناطق جنوبی ایران که حرارت آن نقاط به ۷۰ درجه میرسد و بدون توجه

قسمت یازدهم

بسرمای فوق العاده‌ای که همواره در زمستان و پائیز در گردنه های کوههای بلند کشور حکمفرمائی میکند با از خود گذشتگی عجیبی از روی گرافیك مثل ساعت دقیقانه کارکرده و در پشت رل قرار گرفته و مشغول ایفای وظیفه میباشند.

«اغلب رانندگان از دهکده ها آمده و گاوآهن خودرا ترك کرده و در آموزشگاه ویژه تعلیم رانندگی این فن را یاد گرفته برهنمائی افسران و گروهبانان شوروی در این رشته کاملا مجرب و آزموده و اکنون رانندگان ماهری شده اند.

«مهارت این رانندگان روز بروز در ترقی است و آنان در ظرف ده ماه اخیر صدها کاروان متشکل از ده‌ها هزار کامیون را از سواحل خلیج فارس سالماً بمرزهای اتحاد شوروی رسانیده اند.

«دقت در کار و درستکاری و فداکاری رانندگانی مانند: منصور جوادف و حسن راوان و کریم میئون و کارنیك یازکولب و زورمند تبریزی و حبیب الله سعید و محمد ابراهیم بهمن‌نیا و محمد عباس و امثال آنان برای ده ها هزار نفر راننده سرمشق کاملی است.

«رسیدن زمستان که با کولاکهای شدید و یخبندان توام است حرکت کامیونهارا مشکل مینماید ولی علاقه رانندگان ایرانی بوظیفه خود، رانندگانی که روز وشب کامیونهای خود را با کمال دقت و مواظبت از گردنه‌های مستور از برف بسوی مرزهای اتحاد جماهیر شوروی میبرند چندین برابر سابق شده موجب مساعدت بزرگی برای در هم شکستن آلمان فاشیست واقع گردیده است.

«باوجود اوضاع نا مساعدی که زمستان ایجاد کرده کامیونها کمتر آسیب دیده و در مصرف بنزین بیشتر صرفه جوئی میشود و مهمات بدون کمبود بمقصد میرسد.

«دولت شوروی مساعدتها و کمکهائی را که رانندگان ایرانی بجبهه کرده اند بسیار تقدیر و به ۵۰۰ نفر از آنان نشان و مدال شوروی و به ۱۵۰۰ نفر از آن‌ها علامت «راننده ماهر» که از علامتهای جنگی ارتش سرخ میباشد عطا نموده است.

رانندگان ایرانی با فداکاری بی‌نظیر و بوسیله دقت در کار از ورود صدمات و خسارات بکامیون‌ها و بمحمولات جلوگیری نموده واز راه صرفه جوئی و حفاظت مهمات و لوازمات بارتش سرخ در مغلوب نمودن آلمان فاشیست دشمن بشریت کمك میکنند.»

بخش دوم

کمکهای ایران
در
جنگ

بخش دوم ـ کمك های ایران در جنك

عمده‌ترین کمکهای ایران در راه تامین آزادی جهان که از این پس در فصول مختلف شرح داده میشود بدینقرار است :

۱ـــ کمك ایران از لحاظ خطوط ارتباطی:

الف ـــ راه آهن،

ب ـ ـ جاده شوسه.

۲ـــ کمك ایران از لحاظ وسایل حمل و نقل.

۳ـــ » » » » افت.

٤ـــ » » » » اسلحه و مهمات

۵ـــ » » » » واگذاری کارخانجات و مؤسسات نظامی

٦ـــ » » » » مواد صنعتی و محصول کارخانجات غیر نظامی

۷ـــ » » » » امور مالی

۸ـــ » » » » خواروبار

۹ـــ » » » » واگذاری مؤسسات بندری و هوائی و انبارها

۱۰ـــ » » » » واگذاری اماکن دولتی و ملی

۱۱ـــ » » » » واگذاری خطوط تلفون و تلگراف و دستگاههای بی‌سیم و رادیو

۱۲ـــ » » » » واگذاری اشجار جنگلی ،

۱۳ـــ » » » » حفظ امنیت خطوط مهم ارتباطی بضمیمه مساعی شهربانی

۱٤ـــ » » » » تامین متخصص ، مهندس، کارمند ، راننده، کارگر

بخش دوم ـ قسمت اول

راه آهن ایران

یا

شاهراه نجات

یا

راه آهن ایران یا پل پیروزی درجنك جهانگیردوم بوسیله

(۱) ۳۵۰۰۰

کارمند و کارگر ایرانی و بکمك عده‌ای آمریکائی وروسی و انگلیسی

(۲) ۳ر۶۱۹ر۷۳۸ تن

مهمات بسوی کشور اتحاد جماهیر شوروی حمل‌شده است ، درمقابل پس از وضع مطالبات متفقین (ازقبیل قیمت فروش‌ساختمانهای اضافی که‌درزمان جنك و برای تأمین پیروزی برپا کرده‌اند)

(۳) ۹ر۰۷۸ر۹۴۸ر۰۰۰ ریال

باین راه آهن خسارت وارد آمده است

(۱و۲و۳)رجوع‌شود بهمین فصل

راه آهن ایران یا شاهکار صنعت

بطور کلی راه آهنهای ایران تشکیل میشود از:

۱ — راه آهن سراسری ممتد از بندر شاهپور تا بندر شاه در جنوب و شمال ایران

۲ — راه آهن تهران تازنجان

۳ — راه آهن تهران تاشاهرود

٤ — راه آهن تبریز تاجلفا

٥ — راه آهن زاهدان تا میر جاوه

٦ — راه آهن تهران تاشهر ری

۷ — راه آهن اهواز تاخرمشهر

کلیه خطوط فوق مورد استفاده متفقین قرار گرفته لیکن خط سراسری بیش از خطوط دیگر حائز اهمیت نسبت بحمل و نقل مهمات و خواربار بروسیه بوده است ازاینرو برای اینکه مطالب این کتاب تاحدود گنجایش آن تکمیل شده باشد شرح مختصری از مختصات و مشخصات راه اخیر ازبدو شروع بساختمان تاخاتمه آن ذیلا درج میگردد :

این خط بزرك که بطول ۱۳۹٤ کیلو متر و ٥٠ متر میباشد ودو دریای جنوب وشمال کشور شاهنشاهی را بهم پیوسته است درتاریخ سوم مهر ۱۳۰٦ شروع شده و بیست و هشتم مرداد ماه ۱۳۱۷ عملا خاتمه یافته است. یعنی رویهمرفته ده سال و یازده ماه ساختمان آن طول کشیده است و هرچند از ابتدای امر ساختمان آن ازدو نقطه منتهای خط یعنی بندر شاهپور وبندر شاه بکار پرداخته شد ولی درحقیقت اساس پیشرفت ساختمان آن درشش سال آخر انجام گرفته ودراین مدت قریب هزار کیلومتر راه بوسیله «کنسرسیوم کامپساکس» وبا رنج وخرج ملت ایران کار آن بپایان رسید.

اینك شرح مختصری ازچگونگی ساختمان این راه :

خط شمال : درقسمت شمال که راه آهن تهران را ببندر شاه در ساحل جنوب شرقی بحر خزر متصل مینماید عبور از کوه البرز که درطول سواحل جنوبی بحر خزر امتداد یافته و حد فاصل بین

بخش دوم ــ قسمت اول

استان مازندران وفلات مرتفع کشور است بزرگترین اشکال ساختمانی وجود داشت وبرای پیدا کردن بهترین ومناسب ترین راه‌عبور ؛ بندر شاه - شاهی - گدوك - فیروز کوه - گرمسار وتهران تشخیص شد ، مرتفعترین نقطه این خط گردنه گدوك است که در ارتفاع ۲۲۱۵ متر ازسطح دریا واقع‌شده وبرای عبور ازقله گدوك بساختمان یك تونل عظیم درقله اقدام شد که خود موجب تقلیل ارتفاع گردید زیرا بلندترین نقطه داخل تونل مزبور درارتفاع ۲۱۱۲ متر از سطح دریا واقع شده است .

طول خط شمال که بدین ترتیب انتخاب شده ازبندر شاه تا تهران ٤٦١ کیلومتراست وازبندر شاه درمسافت قریب ۱۵۰ کیلومتر یعنی تاایستگاه شیرگاه درجلگه حاصلخیز مازندران ازشهر های بندر گز وبهشهر وساری وشاهی عبور میکند ازشیرگاه باینطرف مسیر خط بمنطقه جنگلی که تا سرخ آباد امتداد دارد داخل شده ازبالا دست تالاردرآبادیهای زیرآب ویل سفید و سرخ آباد وورسك طی مسافت کرده وارد گردنه گدوك میشود وپس از عبور از آن با شیب ملایمی درامتداد دره حبله رود در مسافت قریب ۸۰ کیلو متر بطرف جنوب سرازیر شده‌درحال نزول‌وارد گرمسار یعنی‌مرکز خوارکه درجلگه جنوبی‌فیروز کوه واقع شده است میگردد از گرمسار ببعد خط متوجه مغرب شده درامتداد دامنه کوه بجانب تهران سیر میکند ازگرمسار تامسافت ۵۰ کیلو متر خط آهن ازاراضی مسطح لم یزرع انتهای شمالی کویر بزرگ نمك عبور میکند و در ایستگاه ابردژ متوجه شمال غربی شده‌ازجلگه حاصلخیز ورامین وری‌عبور کرده تاتهران بطورملایم بطرف بالا صعود میکند .

خط جنوب : خط جنوب شامل قسمت بین تهران وبندر شاهپورواقع در ساحل خلیج فارس است ، بندر مزبور که انتهای جنوبی راه‌آهن سراسری است در یك خلیج کوچك طبیعی قریب ۸۰ کیلومتردر مشرق مصب شط‌العرب واقع شده که عرض آن نسبتا کم است ولی برای ورود بزرگترین کشتیها عمق کافی دارد ، اراضی اطراف‌بندر مزبور مسطح وباطلاقی است که‌یك قسمت آن پوشیده از گوشماهی و در معرض‌جزرومدهائی بارتفاع ٦متر واقع است .

از بندر شاهپور تا اندیمشك خط آهن درمسافت ۲۵۰ کیلومتر ازدشت خوزستان عبور میکند در حالیکه در ۱۱۰ کیلومتری‌بندر شاهپور وارداهواز

شده و بوسیله یك پل فلزی بزرك از رود کارون میگذرد پس از خروج از ایستگاه اندیمشك واقع در ١٠ کیلومتری مغرب شهر دزفول خط آهن تا تعقیب مسیر رودخانه بلارود بطرف بالا صعود کرده وارد اراضی ناهموار میشود، در کیلومتر ٢٩٠ خط از بلا رود جدا شده وارد اراضی کوهستانی با مسیلهای عمیق میشود که بزرگترین آنها دم دم و شهبازان است ؛ پس از خروج از ایستگاه شهبازان در کیلومتر ٣٢٣ تادورود واقع در کیلو متر ٤٦٢ رودخانهای آب دیز و آب سزار را تعقیب میکند این قسمت از راه آهن ایران فوق العاده دشوار بوده و خط از ١٢ دره تنك عبور میکند که بعضی از دره های مذکور دارای دیواره های عمودی است و عبور از آنها ساختمانهای فنی عدیده از قبیل ١٢٠ تونل و قریب بیست پل بزرك را ایجاب کرده است ، در ایستگاه دورود واقع در بیست کیلو متری جنوب بروجرد خط متوجه مشرق شده و پس از عبور از ازنا در حال صعود متوجه شمال میشود و در ٥٥٥ کیلو متری بندر شاهپور در نزدیکی ایستگاه نورآباد از مرتفع‌ترین نقطه خط سراسری ایران یعنی ارتفاع ٢٢١٧ متر از سطح دریا میگذرد و سپس با شیبهای ملایم در جهت شمال شرقی وارد فلات میشود و پس از خروج از اراك تا قم خط شوسه را تعقیب کرده از آن پس متوجه شمال شده از رودخانه های قره چای و رودشور واقع در مغرب دریاچه نمك گذشته بالاخره پس از طی ٩٣٥ کیلو متر مسافت از بندر شاهپور وارد تهران میشود.

وقتی انسان این دو خط طولانی را از شمال بجنوب می پیماید نمونه کاملی از تمام اقالیم و آب وهوا و کیفیات گوناگون طبیعت درمسیر خود مشاهده میکند و از همه فرح انگیز تر ولذت بخش تر آنست که گاهی از باطلاقها و مردابهای ساحلی بارتفاع ٢١١٢ متر در شمال و ٢٢١٧ متر در جنوب از سطح دریا بالا می رود و برای تماشای گنبد لاجوردی آسمان صعود میکند بطوریکه حقا نمیتوان گفت قسمت شمال با پیچ های بسیار و حلقه وار که از دامنه های خوش منظر بالا رفته بمناظر با شکوه و شاهکار های صنعت و طبیعت نگاه میکند زیبا تر و قشنگتر است یا قسمت جنوب که بوسیله تونل های متعدد از درون کوه های بلند و دره های عمیق عبور کرده و بواسطه پل های عظیم از دره‌های تنك میگذرد؟

تونلها : در تمام خط سراسری ایران ٢٢٤ تونل ساخته شده که ٩٣ عدد آن درخط شمال یعنی از شاهی تا تهران است و

١٣١ عدد آن درخط جنوب میباشد — مجموع تونلهای مزبور ٨٣٦٦٦ متر است که ازاین مقدار ٢٣٥٩٩ متر طول تونلهای شمال و ٦٠٠٦٧ متر طول تونل های جنوب است — طول تونلهای راه آهن ایران معادل ٦ درصد طول کلیه خط سراسری میباشد — طویل ترین تونل خط شمال تونل گدوك است بطول دوکیلو متر و ٨٨٠ متر که بزرگترین تونلهای خط سراسری است و طویل ترین تونل خط جنوب تونلی است دوتنك چهار آبدیز بطول دو کیلو متر و ٥٢٦ متر.

دیگر ازکار های مهمی که برای راه آهن سراسری ایران انجام شده ساختمان اقسام پلهاست که‌از حیث اهمیت وعظمت پس ازتونلها دردرجه دوم‌واقع شده وتعداد آنها به ٤١٠٩ عدد میرسد.

روسازی: بطور کلی درراه آهنهای دنیا سه نوع روسازی معمول است: سبك، متوسط، سنگین.دررو سازی سبك حداکثر وزن هر متر معمولی ریل ٣٠ کیلو گرام و تعداد تراورسی که در طول هر قطعه ریل ١٢ متری قرارگرفته به ١٤ عدد بالغ میشود.

در روسازی متوسط وزن هرمتر معمولی ریل ٣٨ کیلو گرم است وهرقطعه ریل ١٢متر ونیم در خط مستقیم روی ١٧ تراورس و در سر پیچها روی ١٩ تراورس قرار میگیرد مانند راه آهن ایران این نوع رو سازی لکوموتیو هائی راکه فشاروارده روی هریك ازمحورهای متحرکش از ١٥ تن تجاوزنکند بخوبی تحمل مینماید.

دررو سازی سنگین که فعلا درغالب ممالك معمول است وزن هر متر معمولی ریل ٤٥ کیلو گرم و هر قطعه ریل ١٢ متری روی ٢١ تراورس قرار گرفته است — این نوع روسازی لکوموتیو هائی که فشار وارده روی هر یك ازمحور های متحرکش از ١٧ و ١٨ تن تجاوز نکند بخوبی تحمل خواهد کرد.

ریل هائی که درراه آهن ایران بکاررفته بر دو نوع است یکی ریلهای ١٢ متری که هر متر معمولی آن ٣٣ کیلو گرم است و روی ١٧ تراورس قرار گرفته و یکی ریل های ١٢ متر و نیمی که هر متر معمولی آن با ٣٨ کیلو گرم وزن درخط مستقیم روی ١٧ تراورس‌ودر سرپیچها روی ١٩ تراورس بکاررفته است.

لکوموتیو های راه آهن ایران دارای ۱۷ الی ۱۸ تن فشار روی محور می باشد که این مقدار بار برای روسازی متوسط کنونی خط بعقیده بعضی زیاد است و شاید لازم باشد تعداد تراورس ها در طول هرقطعه ریل به ۲۱و۲۲ بالغ شود ٠

عرض خط آهن ایران یعنی فاصله بین دوریل ۱۴۳۵ میلیمتر یاهمان عرض معمولی کلیه راه آهنهای دنیاست٠

شیب خط درراه آهن سراسری ایران ٤ درجه است، اول شیب کم از صفر تا ۸ درهزار - دوم شیب متوسط از ۷ تاپانزده درهزار - سوم شیب تند از ۱۵ تا هیجده‌ونیم درهزار.

سرعت سیر قطارها : میزان سرعت سیر قطارها درخط آهن سراسری ایران بواسطه اختلاف شیب ها وتفاوت شعاع پیچها وحداکثر سرعتی که کیفیت ساختمانی خط درنقاط مختلف اجازه میدهد بشرح زیر است :

سرعت سیر خط شمال : تهران گرمسار حد اکثر ٦۰ - گرمسار کدوک ۳۵ - کدوک پل سفید ٤۰ — پل سفید شیرگاه ٤۵ — شیرگاه شاهی ٦۰ — شاهی بندر شاه ٦۰ کیلو متر درساعت٠

سرعت سیر خط جنوب : تهران شهریار ۵۰ - شهریار نو دژ ٤۵ - نودژ قم ٤۵ - تل زنخ اندیمشك ٦۰ - اندیمشك بندر شاهپور ۵۰ کیلومتر درساعت٠

البته سرعت سیرها درموقع استفاده متفقین بعلت ورود لکوموتیو های نیرومندبطریق قابل ملاحظه‌ای افزوده شده است.

بنادر راه‌آهن : راه آهن سراسری ایران که ازدو جانب بدریا متصل میشود دردرجه‌اول احتیاج بدو بندرگاه مناسب داشت که وضعیت طبیعی آنها بااحتیاجات آتیه راه آهن وازدیاد حمل و نقل وتوسعه امور اقتصادی وفق بدهدوکشتی های بزرك بتوانند بسهولت بارگیری ورفت وآمد کنند برای تعیین دوبندر مزبور ابتدا درجنوب محمره و در شمال بندرگز مورد نظر بود ولی پس ازتدقیقات وبازرسیهای فنی معلوم شد که این دوبندر بواسطه نداشتن عمق کافی درنزدیکی ساحل و محفوظ نبودن ازجزر و

مدهای بزرگ دریائی مناسب نیست باین جهت در شمال بندر شاه و در جنوب خورموسی که فعلا بندرشاهپور نامیده میشود تعیین شده .

بندر شاه : این بندر در گوشه جنوب شرقی بحر خزر درمحلی بنام خلیج استراباد واقع است از امتیازات بندر شاه یکی آنکه نسبت ببندر جز و سایر نقاط مجاور آن دارای عمق زیاد تری است و بندر گاه آن محفوظ تر واز دسترس موجهای سنگین دورتر است، اسکله بندر شاه چوبی و بطول ۱۴۹۰ مترمیباشد وبعدها بطور اساسی تری ساخته گردید - اراضی اطراف بندر شاه که یکی از نقاط مردابی وبدآب وهوا محسوب میشد امروز بصورت یك شهر کوچك وزیبائی درآمده ویکی از کارخانجات مهم تعمیر راه آهن نیز در این بندر احداث شده است .

بندر شاهپور : این بندر درگوشه جنوب غربی خلیج فارس واقع است امتیاز بندر شاهپور نسبت بمحمره اینست که محمره درشط العرب واقع است و کشتیهای بزرك اقیانوس رو باید درحدود ۸۰ کیلومتر درشط بروند تابمحمره برسند ولی بندر شاهپور چون دردریای آزاد واقع است بطور کلی یکی از بنادر طبیعی ممتاز بشمار می رود که دهانه آن در دریا درحدود ده کیلومتر مربع وسعت دارد وعمق آن خیلی نزدیك بساحل از ۲۵ تا ۵۰ مترمیرسد وباین جهة چندین کشتی بزرك در آن واحد میتوانند در آنجا توقف کنند بعلاوه بندر شاهپور دارای حفاظ طبیعی است واز آسیب موجهای بزرك وجریانهای دریائی بر کنار میباشد اراضی باتلاقی خورموسی با خاك و سنك پر شده واراضی جدید بافداکاریهای بسیار بوجود آمده - اسکله بندر شاهپور چوبی وبطول ۴۱۲ متر است که بعرض وطول وتجهیزات آن میفزایند این بندر بواسطه موقعیت ممتازی که دارد مهمترین بندر گاه های سواحل جنوبی ایران شده است دراین بندرعلاوه برمؤسسات پست وگمرك انبار های زیادی برای حفاظت کالا ها ساخته شده است فانوسهای بحری نیز برای راهنمائی کشتیها دو اطراف دهانه بندر نصب شده است .

عمارات راه آهن : راه آهن ایران دارای عده زیادی ابنیه ازقبیل ایستگاهها، کارخانجات تعمیرخانه های مسکونی کارمندان، منازل عملجات، انبارهای مال التجاره و سوخت و غیره است که هریك بطرز واسلوب خاص درنقاط لازمه ساخته شده از بندر شاه تا بندر

شاهپور ۹۰ ایستگاه وجود دارد که ۳۱ دستگاه آن در خط شمال وبقیه در خط جنوب است ـ ابنیه وایستگاههای شمال باسلوب ساده وجدید غربی ساخته شده ودر ساختمانهای جنوب تاحدی سبك واسلوب شرقی بکار رفته است که همه زیبا وجالب توجه وتماشائی است.

هزینه راه آهن : برای تامین هزینه ساختمان راه آهن بر طبق قانون مصوب نهم خرداد ۱۳۰۴ مقرر گردید «از هر ۳ کیلو قند وشکر که بکشور وارد میشود یا درداخله بعمل میآید دوریال واز هر ۳ کیلو چای ۶ ریال دریافت شود این درآمد از آغاز اجرای قانون تاآخر سال ۱۳۱۷ مبلغ یك بلیون و ۳۹۵ میلیون و ۹۶۱ هزار و ۶۵۴ ریال بوده است که باسایر درآمد ها و کمك از بودجه کشور و اعتبارات مخصوص دیگر جمعاً دوبلیون و ۱۹۵ میلیون و ۱۸۰ هزار و ۷۰۰ ریال باضافه ۳ میلیون و ۵۸۷ هزار و ۴۴۸ لیره بوده است وجمع کل هزینه ساختمان راه آهن سراسری ایران دوبلیون و ۱۸۸ میلیون و ۳۳۴ هزار و ۴۲۲ ریال باضافه ۳ میلیون و ۵۸۷ هزار و ۴۴۸ لیره شده است.»

(قسمتی ازتاریخچه فوق ازسالنامه پارس سال ۱۳۱۸ اقتباس شده است)

درآخرین روز خط فوق درتاریخ چهارم شهریور ۱۳۱۷ توسط اعلیحضرت فقید رضاشاه پهلوی افتتاح وبیانات زیر نمونه‌ای از گفتار وعقاید معظم له میباشد که درآن روز تاریخی ایراد نموده است :

« امروز برای عموم ملت ایران یکی از روز های پرافتخار میباشد ،
«چقدر جای خوشوقتی ومسرت است که راه آهن سراسری کشور بپایان رسیده و
«امروز من بی اندازه مسرور وخوشوقتم ویقین دارم همه شماها و تمام ملت ایران
«این روز را ازروزهای بزرك وبا افتخار میدانید زیرا یکی از آرزوهای بزرك
«ملت ایران برآورده شده است،بانجام واتمام این راه آهن که پرخرجترین و پر
«زحمت ترین خطوط راه آهن ایران است نباید قانع شد ، سایر خطوط راه آهن
«را با همین دقت و علاقمندی بایستی درنظر گرفت واین راه آهن که تمام شده
«باید بادقت ومراقبت مخصوص آنرا حفظ ونگهداری نمود.

«این بنگاه را که با زحمت وخرج زیادی ایجاد شده بشما میسپارم و این
«امانت بزرك ملی است که بدست شما سپرده میشود باید دانست که نگهداری
«این راه کمتر ازساختن آن اهمیت ندارد ولازم است خیلی دراین باب مراقبت

«شوق من مطمئن بخدمات و جدیت و حسن مراقبت اعضای وزارت طرق هستم و
«امیدوارم این وظیفه را بطوریکه منظور است انجام بدهند من از مردم ایران
«فوق العاده راضی و مسرور هستم که برای اصلاح کشور از صمیم قلب حاضر
«بوده و مخارج راه آهن را بطیب خاطر پرداختند زیرا تشخیص دادند که این اقدام
«موجب سعادت و ترقی ایران است.

«ملت ایران مردم نجیب و باشرافتمندی هستند و درهرموقع همین قدر
«که تشخیص دادند اقدام و اصلاحی برای تعالی پیشرفت کشور و آنها مفید است
«از ابراز هیچگونه فداکاری و علاقمندی خودداری نمی کنند، حقیقتاً ملت ایران
«مردم با شهامت و نجیب و دارای صفات ممتاره هستند براهنمائی و مصلحت
«اندیشی که برای خیر خودشان و کشورشان میشود هدایت میشوند و پیروی
«می نمایند، در مورد راه آهن هم ملت ایران منتهای علاقمندی و متانت خود
«را بخرج داد و من از این احساسات راضی و ممنون هستم و بهمه ملت ایران
«این موفقیت بزرگرا تبریک میگویم و امیدوارم این فداکاری‌ها در آتیه ازهر
«حیث چه از لحاظ اقتصاد و چه از نظر تجدد و ترقی و سعادتمندی ملت ایران
«نتایج شایانی داشته باشد.»

خدمات و خسارات راه آهن ایران

خدماتیکه راه آهن ایران درراه تامین پیروزی متفقین در جنگ جهانگیر دوم انجام داده مبحث مفصلی است که از گنجایش این کتاب خارج است و این خدمت گرانبها و بی نظیر برهیچکس پوشیده نمانده است، بطوری که تمام دنیا از اینموضوع مهم آگاه و واقفند؛ بقول رادیوی لندن:

«آنچه که همه میدانند اینستکه خط آهن سرتاسری ایران نقش مهمی در نبرد متفقین با آلمانها بازی کرده و کمکهای شایانی در رسانیدن مهمات بشوروی نموده است»

(۵ تیرماه ۱۳۲٤)

براستی آنچه که تمام دنیا را بشگفتی انداخت و بیش از هرچیز موردتوجه زمامداران و سیاستمداران وارد، خواه دوست و خواه دشمن قرار گرفت،

کمکهای ایران در جنگ

استطاعت و قدرت و تحمل این خط یکسره و خدمات غیرقابل انتظار آن در جنگ میباشد.

خط آهن ایران شاهکار صنعتی است که با خرج و رنج ملت ایران ساخته و آماده گردیده است، بین کلیه راه آهنهای کوهستانی گیتی بایستی مقام ارجمندی بخطی که خلیج فارس را بدریای خزر متصل میکند داده شود، این راه آهن در مسیر خود با نقاطی تلاقی میکند که مرتفعتر از آنرا هیچ راه آهنی در دنیا نپیموده است.

راه آهن جدید الاحداث فوق تنها رشته حیاتی و روزنه امید دنیای دمکراسی و بلشویسم محسوب میگردید که در ایام بحرانی و تیره و تار شهریور ۱۳۲۰ بفریاد متفقین رسید.

در آن اوقات زندگانی تقریبا یك میلیارد از افراد بشر در لب پرتگاهی قرار گرفته و چیزی نمانده بود که دفعتاً جهانی تبدیل بجهنم نازی ویا بقول خود آنها ببهشتی موعود (بانظم نوین) گردد ولی گوئی خشت اول این راه آهن که ده سال و یازده ماه ساختمان آن بطول انجامید از همان روز نخست بنام نجات این عده از افراد بشر بدست رضا شاه پهلوی برروی زمین های بایر نازی آباد نهاده شده بود (۱)

بهر حال جریان ثمره این موهبت و فایده این شاهکار صنعت که دسترنج ملت ایران است قابل وصف و شرح نیست ولی همینقدر بس که اگر در ابتدای حمله آلمان بشوروی بوسیله این خط سیل مهمات در جبهه مسکو بدست روسها نمیرسید کار جنگ همانموقع بنفع آلمان خاتمه پذیرفته بود.

ظرفیت حمل و نقل راه آهن ایران

در ابتدای بهره برداری، روزانه ۵۰۰ الی ۱۰۰۰ تن با این راه آهن مهمات حمل شده است ولی بعدا با وارد کردن واگن و لکوموتیو های اضافی، این ظرفیت بتدریج رو بافزایش گذاشت بطوریکه در اواسط سال ۱۳۲۳ روزانه ۱۱۰۰ تن حمل و نقل با راه آهن ایران صورت گرفته است و این عدد نمایش ظرفیت حمل و نقلی است که تاکنون تاریخ راه آهن هیچیك از کشورهای روی زمین نظیر آنرا نشان نداده است و شاید قرنهای دیگر نیز بگذرد و بشر احتیاج بچنین حمل و نقل عظیمی پیدا نکند.

بخش دوم ـ قسمت اول

شماره لکوموتیو مورد استفاده راه آهن ایران

راه آهن ایران در مهر ماه ۱۳۲۰ ، هشتاد لوکوموتیو قابل استفاده متعلق بایران در اختیار خود داشته است و بعدا با لوکوموتیو هائی که متفقین وارد کرده اند عده آن ها در آبان ماه ۱۳۲۰ به ۳۵۰ لوکوموتیو قابل استفاده میرسد .

عده‌ای از این لوکوموتیو هارا متفقین پس از تحویل راه آهن بدولت ایران بکشور های خود بر گشت داده اند و بقیه آنچه را که وارد کرده بودند بدولت ایران فروخته ووجه آنرا نقدا دریافت داشتند ودر حقیقت در تمام مدت با لوکوموتیو های متعلق بایران حمل ونقل بعمل آمده است .

شماره واگن های مورد استفاده راه آهن ایران

در مهر ۱۳۲۰ ، ۱۹۹۳ واگن قابل استفاده متعلق بایران در دسترس بنگاه راه آهن بود ودر آبان ۱۳۲۲ با آنچه که متفقین وارد کردند تعداد واگن های قابل استفاده به ۷۷۹۳ میرسد ، جریان خرید وفروش واگن ها نیز عینا مانند لوکوموتیو ها عمل شده است ولی چون از حیث حجم زیاد و از حیث قیمت کمتر از لوکوموتیو ها ارزش داشته از اینرو تقریبا همه واگن ها بدولت ایران فروخته شد.

شماره کارمند وکارگر ایرانی در بنگاه راه آهن ایران

بطور کلی در حدود ۳۵۰۰۰ کارگر وکارمند ایرانی در قسمت راه آهن ایران در تمام مدت حمل ونقل محمولات بسوی شوروی در تلاش بوده اند ولی عده‌ای که آمریکائی ها در کتاب «یك یادگار موفقیت در ایران» ثبت کرده اند ۳۳۰۰۰ نفر قید شده است و تصور میرود که کارمندان دفتری را بحساب فوق منظور ننموده اند .

دهشاهی کرایه حمل ونقل درمقابل هر تن کیلومتر (!)

نرخ معمولی کرایه بوسیله راه آهن ایران برای هر تن کیلومتر دهشاهی منظور شده است واین نرخ از ارزانترین بهائی است که بیلان راه آهن های دنیا تا کنون نشان داده است ، باوجود این دولت ایران هنوز مبالغ گزافی از این

بابت ازمتفقین خود طلبکار است ومعلوم نیست که پرداخته میشود ویا باید آنرا هم مانند طلب های دیگر جزء خسارت محسوب داشت وبعنوان غرامت ازدولت آلمان ورشکسته مطالبه نمود .(۱۲)

با نرخ فوق قیمت کل کرایه مهمات حمل شده بوسیله راه آهن ایران بالغ بر :

۲،۱۰۰،۰۰۰،۰۰۰ ریال

میگردد .

طلب وخسارت راه آهن ایران :

طبق صورتی که بنگاه راه آهن راجع بخسارات وارده براه آهن ایران بوزارت امور خارجه ایران ارسال داشته وبعداً درنظر است آنرا در کتابی بنام «خسارات ایران در جنگ» منتشر نمایند؛ مقدار طلب وخسارات راه آهن ایران پس ازوضع مطالبات متفقین (از بابت اشیاء خریداری همه از دولت های روس و انگلیس وقیمت ساختمانی که درزمان جنگ برپا کرده وبرای خود آنها ضرورت داشته است) تقریبا ازمبلغ :

۱،۰۷۸،۹۴۸،۰۰۰ ر

تجاوز میکند :

مجموع کالای حمل شده بوسیله راه آهن ایران :

طبق آماری که خود متفقین پس ازشکست آلمان انتشار دادند کلیتاً — ۵۰۰۰۰۰۰ تن سازو برك ومهمات از راههای ایران بشوروی حمل گردیده است . ازطرف دیگر برحسب گزارش «مستر پرات» رئیس سازمان بازرگانی کینگهام (U.K.C.C) تاماه سپتامبر ۱۹٤٤ که آخری   ارتی حمل ونقل بعمل آمده باندازه :

۶۲۸۰۴۴ تن

بوسیله کامیونهای U.K.C.C: متعلق بایران وانگلیس از راههای شوسه ایران یعنی ازطریق راههای :

بخش دوم ـ قسمت اول

۱ ــ بوشهر ـ شیراز ـ اصفهان ـ تهران
۲ـ زاهدان ـ مشهد ـ باجگیران
۳ ــ (خانقین ـ کرمانشاه ـ تهران) و (کرمانشاه و همدان و تبریز)

حمل شده است ، این مقدار طبق همان گزارش «مستر پرات» ٤۵٪ کالائی است که بوسیله کامیون از راه ایران حمل شده و در اینصورت مجموع کالای حمل شده بوسیله کامیون عبارت است از:

۱،۳۸۰،۳۷۳ تن

و چون این مقدار را از مجموع ۵،۰۰۰،۰۰۰ تن بکاهیم معلوم میشود که

۳،۶۱۹،۷۴۸ تن

کالای ضروری ازقبیل: مهمات ـ توپ ـ تانك ـ هواپیما ــ ماشین آلات وغیره بوسیله راه آهن ایران حمل شده و بدست شورویها برای منکوب کردن آلمانها بکار رفته است .

هیچگاه نباید ازنظر دور داشت که راه آهن ایران یك رل بی سابقه ومهمی را درراه تأمین آزادی جهان بازی کرده و تاریخ دنیا مسلماً با خطوط برجسته این خدمت گرانبها را که ایرانی نهایت افتخار را بدان دارد ثبت خواهد کرد، وما این فصل و این بخش را با ذکر جمله ای که «ژنرال کولونی» فرمانده نیروی آمریکا در ایران نسبت براه آهن ایران گفته است خاتمه میدهیم و امیدواریم که بیاری پروردگار و با تشویق خوانندگان گرامی موفق شویم که جلد دوم وسوم این کتاب را در آتیه نزدیك بهم میهنان عزیز تقدیم نمائیم .

«... بدون ابراز حس جوانمردی از طرف ایرانیان که راه آهن سراسری
«ایران را (بمنظور ارسال مهمات جنگی بارتش سرخ که یکی از کار های
«پرافتخار ما محسوب میشود) واگذار کردند امکان پذیر نبود ...»

«ژنرال کولونی»
فرمانده کل نیروی آمریکا در ایران
نقل از کتاب «یك یادگار موفقیت»
نشریه رسمی ارتش آمریکا

موظفم که :

از **آقای پرویز خوانساری** مدیرعامل با کفایت چاپخانه و رئیس اداره کار پردازی وزارت کشاورزی که نهایت علاقه و مساعدت را نسبت به چاپ این کتاب داشته اند و

از **آقای ایرج جهانشاهی** جوان باذوق و دانشجوی دانشکده ادبیات که مدت چهار ماه وقت خودرا مصروف به تصحیح وتنظیم امور چاپی این کتاب نموده‌اند .

ازهریك جداگانه تشکر وصمیمانه قدردانی نمایم

خان ملک

«هیچ صحنه‌دیگری در جهان برای متفقین
اهمیت ایران را از لحاظ سوق‌الجیشی ندارد»
(ازیك نشریه ارتش آمریکا در زمان جنگ)
نقل از صفحه ۱٤٦ کتاب

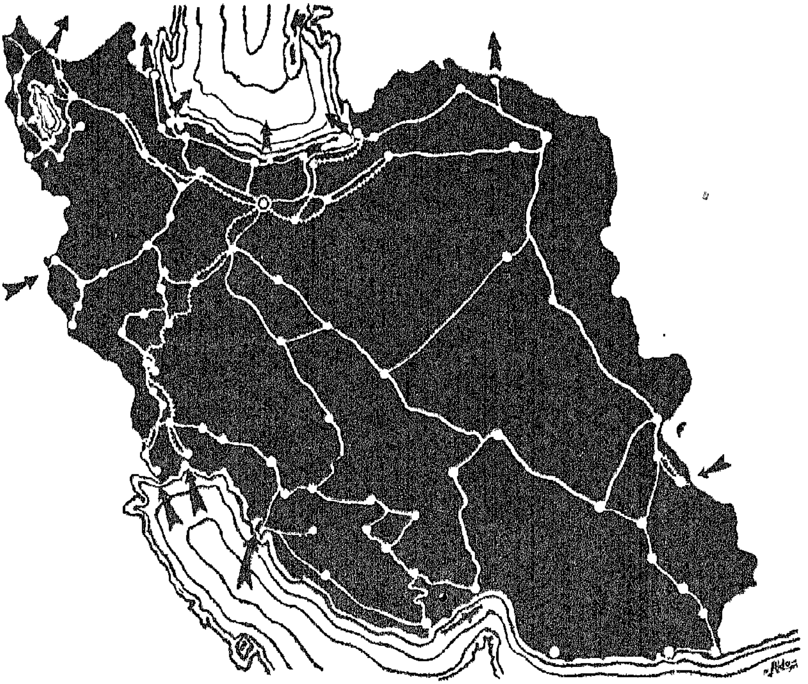

یك چنین خطوط ارتباطی منظم ومهیا وبی‌خطر وچهار فصل توأم با فدا کاریهای بی سابقه موجدین و صاحبان آن، متفقین را در جنگ جهانگیر دوم پیروز گردانید .

(درنقشه فوق بوسیله فلشها محل ورود و خروج مهمات بسوی شوروی در نقاط مختلفه سرحدات ایران نشان داده شده است)

چاپخانه وزارت کشاورزی

ف
۹۵۵
CALL NO. م۱۹ر ACC. NO. ۱۱۹۳
AUTHOR ج۱ن۲
TITLE ارزش مساعی ایران در جنگ

ف
۹۵۵
م۱۹ر
ج۱ن۲ ۱۱۹۳
ارزش مساعی ایران در جنگ

Date	No.	Date	No.

MAULANA AZAD LIBRARY
ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES :-

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of **Re. 1-00** per volume per day shall be charged for text-book and **10 Paise** per volume per day for general books kept over-due.